

KÜRESEL DİYALOG

13.1

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

Brigitte Aulenbacher
ve Klaus Dörre ile
Sosyoloji Üzerine

Breno Bringel
Carolina Vestena
Vitória Gonzalez

XX. ISA Dünya
Kongresi'ne Doğru

Sari Hanafi
Anahí Viladrich
Geoffrey Pleyers
Rosana Pinheiro-Machado
Tatiana Vargas-Maia

Çoklu Evren ve
Sosyoekolojik
Geçişler

Maristella Svampa
Alberto Acosta
Enrique Viale
Breno Bringel
Miriam Lang
Raphael Hoetmer
Carmen Aliaga
Liliana Buitrago
Vandana Shiva
Mónica Chuji
Grimaldo Rengifo
Eduardo Gudynas
Lesley Le Grange
Christelle Terreblanche
Cormac Cullinan

Teorik
Perspektifler

José Maurício Domingues

Serbest Bölüm

- > Açık Bilimin Sorunları
- > Çoklu Sosyolojiler İçin Güneyden Bir Kavram
- > Latin Amerika Sosyolojisi ve Günümüzde Medeniyet Krizi
- > Parçalanmış Brezilya
- > İran: Bu Bir Protesto Değil, Bu Bir Devrimdir

BÜLTEN

International
Sociological
Association
isa

CILT 13 / SAYI 1 / NİSAN 2023
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Sizleri 2023'ün ve yeni editöryel ekibin ilk *Küresel Diyalog* sayısıyla karşılamaktan mutluluk duyuyorum. 2022 yılının sonunda, ISA Yayınlarından sorumlu Başkan Yardımcısı Eloísa Martín'den yeni editör olarak atandığımı öğrendiğimde büyük heyecan duydum. Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre'nin liderliğini yaptığı bir önceki ekip, pürüzsüz bir geçiş olmasını sağladı. Onlara ve yardımcı editörler Raphael Deindl, Johanna Grubner, Walid Ibrahim ve Christine Schickert'e destekleri ve yıllar içinde çıkardıkları harika iş için teşekkür etmek istiyorum. Profesör Aulenbacher ve Profesör Dörre, kurucu editör Michael Burawoy'la birlikte danışmak editör olarak işin içinde olmaya devam edecekler. Şüphesiz ki bu, gerekli değişikliklerin projenin süregelen tarihiyle uyum içinde olmasını sağlamak açısından çok önemli olacak.

En başından beri *Küresel Diyalog*'la çalışmakta olan yönetici editörümüz Lola Busuttil, sorunsuz bir geçiş için en iyi güvence oldu. August Bagà'nın, Toffa Evans'ın ve kendilerini işlerine adanmış geniş bölgesel editörler ekibinin ve onun desteği çok önemli oldu

Küresel Diyalog, yayına başladığı 2010 yılından beri etkileyici biçimde büyümüştür. El emeği formatı ve görece kısıtlı kapsamı olan bir bülten olarak başlamıştır. On yıllık bir süre içinde bir düzineden fazla dile çevrilen, dünya çapında etkileyici sayıda katılımcıya sahip bir dergi haline gelmiştir. Dünyanın tüm bölgelerinden sosyologların diğer gerçeklikler, araştırma sonuçları ve günümüz dünyasının endişelerine dair bilgi sahibi olmalarını mümkün kılmıştır.

Bu önemli çalışmanın güçlendirilmesi ve genişletilmesi gerekmektedir. Gelecek yıllarda *Küresel Diyalog*'u daha da geliştirmek için üç temel mesele belirledik: kamusal ve küresel sosyolojiyi ISA'dan ama aynı zamanda ISA'nın ötesinde inşa etmek, *Küresel Diyalog*'un editöryal bölümlerinde istikrar sağlamak ve bu bölümleri yeniden düzenlemek ve iletişim ve dağıtım stratejilerini yeniden tanımlamak.

Bu zorlu görevlerin hepsi için pek çok fikrim var ama onları hayata geçirmeden önce sizlerin fikrini duymak istiyorum. Bunun için, şu an ve gelecek Haziran'da Melbourne'da gerçekleşecek XX ISA Dünya Kongresi arasında geçecek zaman içinde, yardımcı editörlerim Carolina Vestena ve Vitória Gonzalez'in yardımıyla, ISA topluluğu içinde geniş bir diyalog başlatacağım. Her ikisi de editöryal deneyimi ve kamusal sosyolojiye büyük bağlılıkları olan parlak, genç, küresel sosyal bilimcilerdir. Carolina, Almanya'nın Kassel şehrinde, Vitória ise Rio de Janeiro, Brezilya'da çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu sayı bir önceki editörlerimiz Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre'yle yapılmış bir söyleşiyle açılıyor. Bu söyleşide kamusal sosyolojiyi kendi araştırma gündemlerine nasıl tercüme ettiklerini açıklıyor, *Küresel Diyalog*'un editörleri olarak karşılaştıkları zorluklar ve küresel sosyolojiyi ilerletme perspektifleri üzerine konuşuyorlar.

Bu sayıdaki ilk sempozyum Avustralya'da gerçekleşecek bir sonraki ISA Kongresi'ne göz kırpan farklı metinleri bir araya getiriyor. Sari Hanafî kongrenin bazı temel konularını sunarken Anahí Viladrich şu an yaşamakta olduğumuz, çevrimiçi ve yüz yüze formatlar arasın-

daki geçiş üzerine düşünüyor. Geoffrey Pleyers küresel sosyolojinin bugün karşılaştığı bazı temel zorlukları ve ISA'nın bunları ele alma konusundaki rolünü tartışıyor. Rosana Pinheiro-Machado ve Tatiana Vargas-Maia kongrenin temel temalarından biri olan güncel otoriterleşmeyi ele alıyor ve günümüzde aşırı sağ çalışmak için neden yeni bir çerçeveye ihtiyacımız olduğunu inceliyorlar.

İkinci sempozyum ilk olarak Ashish Kothari, Ariel Salleh, Arturo Escobar, Federico Demaria and Alberto Acosta tarafından organize edilmiş kolektif bir küresel çabaya görünürlük kazandırmayı amaçlıyor: Kalkınma-sonrası sözlüğü *Pluriverse*. Heyecan verici makale koleksiyonu arasından bazı konular üzerine önemli aktivistler ve entelektüeller tarafından yazılmış, küresel diyalog potansiyelini yansıtan kısa metinleri yayınlamaya karar verdik. Konular arasında kalkınmaya alternatifler (Vadana Shiva), iyi yaşama (Mónica Chuji, Grimaldo Rengifo ve Eduardo Gudynas), Ubuntu (Lesley Le Grange), ekofeminizm (Christelle Terreblanche), ve doğa hakları (Cormac Cullinan) var. Buna ek olarak Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Paktı'nın üyeleri (Maristella Svampa, Alberto Acosta, Enrique Viale, Miriam Lang, Raphael Hoetmer, Carmen Aliaga, Liliana Buitrago ve ben) eko-sosyal geçişlerin jeopolitiği üzerine bir metin imzaladılar. Bu metin, Kuzeyin egemen aktörlerinin hegemonik ekolojik geçişlerinin, yeni bir tür yeşil ekstraktivizmi nasıl şekillendiriyor olabileceğini sorgulamaktadır. Bu ekstraktivizm türü ekolojik borcu ağırlaştırmakta, yeşil sömürgeciliğin gücünü artırmakta ve Küresel Güney'de feda bölgelerini genişletmektedir. Bu senaryoya alternatifler de bu makalenin ve bu sempozyumun temel bir odak noktasıdır.

Teorik bölümde José Maurício Domingues pandemi sonrası dünyanın yeni bir modernite evresinin ortaya çıkmasına yol açıp açmadığını soruyor. Devletin gelişimindeki, ekonomi politikaları ve sosyal politikalardaki bazı eğilimlere dair yaptığı tarihsel ve sosyolojik analizler, pandemiden kaynaklanan aceleci yorumları aşmamıza yardımcı oluyor.

Son olarak, Serbest Bölüm, günümüzde sosyolojinin karşı karşıya olduğu zorlukları sunan üç makaleyi bir araya getiriyor. Fernanda Beigel sosyal bilimlerin açık bilimin bilimsel araştırmanın sonuçlarını ve sürecini açma zorunluluğunu nasıl karşıladığını tartışıyor. Mahmoud Dhaouadi çoklu sosyolojiler için Güneyli bir kavram ileri sürüyor. Latin Amerika Sosyoloji Demeği (ALAS) üyeleri çağdaş uygarlık krizine ve sosyolojinin bu bölgedeki rolüne dair teşhislerini sunuyor. Diğer iki metin ise spesifik olarak Brezilya ve İran gerçekliklerini ele alıyor. İlkinde Elísio Estanque ve Agnaldo de Sousa Barbosa Brezilya'da günümüzdeki kutuplaşmayı anlamak için kısa vadeli-nin ötesinde bir yoruma ihtiyaç olduğunu ileri sürüyorlar. Yazarını korumak için mahlasla yayınlanmış olan ikinci metin, İran'da son dönemdeki mobilizasyonlara dair bir analiz sunuyor. Bu durumları normalleştiremeyiz ve her yere yayılmış otoriterleşmenin karşısında sessiz de kalamayız. *Küresel Diyalog* titiz sosyolojik analize bağlılığını sürdürürken, küresel adaletsizliklere karşı durmaya da devam edecek! Yenilenmiş bir enternasyonalizmi savunuyoruz! ■

Breno Bringel,
Küresel Diyalog Editörü

> **Küresel Diyalog** pek çok dilde yayınlanmaktadır. *Küresel Diyalog*'un tüm sayılarına [internet sitesinden](#) ulaşılabilir.

> **Yayınlanması istenen yazılar** globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.

> Yayın Kurulu

Editör: Breno Bringel.

Yardımcı Editörler: Vitória Gonzalez, Carolina Vestena.

Yardımcı Editör: Christopher Evans.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışman: Michael Burawoy, Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre

Medya Danışmanı: Juan Lejárraga.

Danışman Editörler:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: (Tunus) Mounir Saidani, Fatima Radhouani, (Lübnan) Sari Hanafi.

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchisio.

Bangladeş Habibur Khondker, Khairul Chowdhury, Bijoy Krishna Banik, Abdur Rashid, Sarker Sohel Rana, Md. Shahidul Islam, Helal Uddin, Masudur Rahman, Yasmin Sultana, Ruma Parvin, Sharmin Akter Shapla, Saleh Al Mamun, Ekramul Kabir Rana, Farheen Akter Bhuian, Khadiza Khatun, Aysha Siddique Humaira, Arifur Rahaman, Istiaq Nur Muhit, Md. Shahin Aktar.

Brezilya: Fabrício Maciel, Andreza Galli, Ricardo Visser, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Rakesh Rana, Manish Yadav, Pragya Sharma.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Sayyed Muhamad Mutallebi, Elham Shushtarizade.

Kazakistan: Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul, Madiyar Aldiyarov.

Polonya: Aleksandra Biernacka, Joanna Bednarek, Anna Turner, Marta Blaszczyńska, Urszula Jarecka.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Bianca Mihăilă, Diana Moga, Luiza Nistor, Ruxandra Păduraru, Maria Vlăsceanu.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Tayvan: Wan-Ju Lee, Tao-Yung Lu, Yu-Wen Liao, Po-Shung Hong, Yi-Shuo Huang, Chien-Ying Chien, Zhi Hao Kerk, Mark Yi-wei Lai, Yun-Jou Lin, Yun-Hsuan Chou.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

Bu söyleşide **Brigitte Aulenbacher** ve **Klaus Dörre**, kamusal ve küresel sosyolojinin karşılaştığı bazı zorlukları ve bu iki kavramın kendi araştırma gündemlerinde ve Küresel Diyalog'da nasıl işlediğini vurguluyorlar.

XX ISA World Congress of Sociology

**Resurgent Authoritarianism:
Sociology of New Entanglements of
Religions, Politics, and Economics**

Melbourne, Australia | June 25-July 1, 2023
Melbourne Convention and Exhibition Centre
www.isa-sociology.org

XX. ISA Dünya Sosyoloji Kongresi'ne ayrılan bu bölüm hibrit ve yüz yüze gerçekleştirilen konferanslara dair zorluklar, küresel sosyolojinin ve küresel diyalogun yenilenmesi ve aşırı sağın yükselişi gibi etkinlikteki başlıca konulara dair görüşlere yer vermektedir.

Çoklu evrenler ve Sosyoekolojik Geçişler üzerine bu tematik bölüm, Buen Vivir, kalkınma, ekofeminizmler, Yeşil Paklar, Doğa Hakları ve ubuntu gibi bazı temel kavramları inceliyor.

Kapak resmi: Pixabay.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden

2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Kamusal ve Küresel Sosyolojinin Karşısındaki Zorluklar:
Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre ile bir Söyleşi

Breno Bringel, Brezilya/İspanya; Carolina Vestena, Almanya; ve Vitória Gonzalez, Brezilya

5

> XX. ISA DÜNYA KONGRESİ'NE DOĞRU

Melbourne'deki XX. ISA Dünya Sosyoloji Kongresi'ne Hoş Geldiniz

Sari Hanafi, Lübnan

8

(Neredeyse) Pandemi-Sonrası Dünyada Yüz Yüze Konferanslara Yeniden Başlamak

Anahí Viladrich, ABD

11

Yenilenmiş Bir Küresel Diyalog Olarak Küresel Sosyoloji

Geoffrey Pleyers, Belçika

13

Küresel Güney'deki Aşırı Sağı Çalışmak İçin Neden Yeni Bir Çerçeveye İhtiyaç Duyduğumuz Üzerine

Rosana Pinheiro-Machado, İrlanda; Tatiana Vargas-Maia, Brezilya

16

> ÇOKLU EVREN VE SOSYOEKOLOJİK GEÇİŞLER

Yeşil Paktlar ve Ekososyal Geçişlerin Jeopolitikası

Maristella Svampa ve Enrique Viale, Arjantin; Alberto Acosta ve Miriam Lang, Ekvator; Breno Bringel, Brezilya/İspanya; Raphael Hoetmer, Peru; Carmen Aliaga, Bolivya; ve Liliana Buitrago, Venezuela

19

%1 için Kalkınma

Vandana Shiva, Hindistan

23

“Buen Vivir”: Soy Kütüğü ve Ufuklar

Mónica Chuji, Ekvator; Grimaldo Rengifo, Peru; ve Eduardo Gudynas, Uruguay

25

Ubuntu: Adil ve Güçlendirici bir Kavram ve Bir Yaşama Biçimi

Lesley Le Grange, Güney Afrika

27

Ekofeminist Tartışmaları Haritalandırmak

Christelle Terreblanche, Güney Afrika

29

Doğa Hakları ve Yeryüzü İctihadi

Cormac Cullinan, Güney Afrika

31

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Pandemi Sonrası Eğilimler ve Modernite Evreleri

José Mauricio Domingues, Brezilya

33

> SERBEST BÖLÜM

Sosyal Bilimleri (Yeniden) Açmak: Açık Bilimin Sorunları

Fernanda Beigel, Arjantin

36

Çoklu Sosyolojiler İçin Güneyden Bir Kavram

Mahmoud Dhaouadi, Tunus

39

Latin Amerika Sosyolojisi ve Günümüzde Medeniyet Krizi

Latin Amerika Sosyoloji Derneği

40

Parçalanmış Brezilya

Elísio Estanque, Portekiz; Agnaldo de Sousa Barbosa, Brezilya

42

İran: Bu Bir Protesto Değil, Bu Bir Devrimdir

İranlıların Sesleri, İran

44

“Toplumdaki hiyerarşik kutuplaşmanın artmasıyla da, makul bir kamusal münazara imkanı da günümüzde çoğu zaman imkansız hale gelmektedir.”

Sari Hanafi

> Kamusal ve Küresel Sosyolojinin Karşısındaki Zorluklar

Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre ile bir söyleşi

Breno Bringel, yeni *Küresel Diyalog* editörü, **Carolina Vestena** ve **Vitória Gonzalez**, yeni *Küresel Diyalog* yardımcı editörleri

Brigitte Aulenbacher. Fotoğraf: Kendi arşivi.

Klaus Dörre. Fotoğraf: Kendi arşivi.

Küresel Diyalog Editörleri (KDE): Kamusal sosyoloji kavramını, hem yerel araştırma ağlarınızı hem de ISA içindeki uluslararası ilişkilerinizi göz önünde bulundurarak araştırma gündeminize nasıl aktarıyorsunuz?

Brigitte Aulenbacher (BA): Kamusal sosyoloji, bilimsel bilginin yayılmasını sağlayan ve akademik ve akademi dışı okuyucular arasında söylemi teşvik eden bir kavramdır. Farklı toplumsal alanlardan tartışmaları ele alarak sosyolojik çalışmalara ilham verir. Michael Burawoy'un ilk kez kullandığı haliyle kavram, bilimsel bilgilerini erişilebilir hale getiren sosyologların ilişkilenişini ("geleneksel" kamusal sosyoloji) veya sivil toplumdan çıkan girişimlerle ilişkilenmelerini ("organik" kamusal sosyoloji) tarif eden kapsayıcı bir kavramdır. Eleştirel bir sosyolog olarak ben, toplum kuramını, özellikle de günümüz kapitalizminin feminist ve kesişimsel bir perspektiften analizini, çalışmanın, emeğin, bakımın ve bilimin dönüşümüne dair ampirik bir incelemey-

le birleştiren iki katlı bir gündem üzerine çalışıyorum. Bu gündem, dijitalleşme, ev işi emek ve huzurevi bakımı, evde bakım ya da üniversitelerin piyasalaşması gibi olguları içeriyor. Eğer küreselleşmenin ikinci aşamasını (1990'lardan itibaren günümüze) bir dönüm noktası olarak alırsak, kapitalizmin ekonomik, ekolojik, sosyal ve siyasi krizlerle neticelenen ve pek çok protestoya yol açan dönüşümüne şahit oluyoruz.

Benim perspektifimden, bu gelişmeye kapitalist ekonominin dikkatsizliği dediğim şey neden olmuştur. Kökeni modern Avrupa merkezci ve androsentrik erkek fikrinde, insan doğasına ve insan olmayan doğaya hükmetmeyi arzu eden bilimsel teknolojik ilerleme fikrinde ve rekabet ve büyüme fikrinde yatan kapitalist ekonomi, ekolojik ve sosyal ihtiyaçları görmezden gelerek kendisiyle onların arasına mesafe koyar, onları birikim, kar ve piyasa güdümlü üretim biçimine tabi kılar ve basitleştirir. Bu, toplumsal cinsiyet, ırk

ve sınıf ilişkilerinde hakimiyetle uyumludur. İklim değişikliği, artan yoksulluk ve eşitsizliğin geniş kapsamında görülebilen tahrip edici etkileri ve siyasi tepkiler (mesela dünya çapında otoriterleşmeye kayış) barizdir. Avusturya'da Karl Polanyi'nin modern klasikler olan çalışmalarını yeniden keşfettik ve piyasa kapitalizmin tarihinin bir "çifte hareketin" sonucu olduğu anlayışından faydalanarak Uluslararası Karl Polanyi Toplumu'nu kurduk: doğanın, emeğin, paranın ve buna bakım, bilgi ve diğer "hayali metalar"ı ekleyebiliriz, yıkıcı piyasa-köktenci bir biçimde metalaştırılma "hareketi"; bununla birlikte neoliberal piyasa kapitalizminin yıkıcı etkilerine karşı mücadele eden sendikalar, Gelecek için Cumalar, bakım girişimleri ve diğerlerinin temsil ettiği "karşı hareketler". Benim yerel ve uluslararası ağlarımda ve *Küresel Diyalog*'un kapitalizmin, çalışma ve emeğin, bakım ve bilimin neoliberalizm altında dönüşümünü analiz eden bölümlerde kamusal sosyoloji, sosyolojik teoriye ve pratik ve siyasi önerilere odaklanmaktadır.

Disiplimizde sosyolojinin kamusal olup olmaması gerektiğine, olacaksa nasıl olacağına dair bir fikir birliği yoktur: disiplin toplumsal gelişmeyi gözlemlemeli, analiz etmeli ve tanımlamalı mı yoksa ona müdahale mi etmeli? Sosyoloji, araştırdığı toplumun bir parçası olduğu için bizim insanlara, ne güncel gelişmelere dair düşünceleri ya da analizleri ne de faaliyetleri hakkında ne yapmaları gerektiğini söylemeye izin verecek ayrıcalıklı bir bakış açısı yoktur. Fakat sosyologlar bilimsel bilgi sunabilir, tartışmaları teşvik edebilir ve araştırmacılar olarak gelecek gelecek yaklaşımları, geçimi sürdürme ve koruma yollarını müzakere edecek farklı aktör ittifaklarının parçası olabilir. Araştırma alanlarımda müzeler, kamusal eğitim kurumları (*Volkshochschulen*), kiliseler, sendikalar ve daha pek çoğu ile birçok iş birliği bulunmaktadır. *Küresel Diyalog*, dünyanın dört bir yanından makaleleri bir araya getirerek, yerel olduğu kadar uluslararası tartışmalar açısından da ilgi uyandırmaktadır.

Klaus Dörre (KD): Bana gelince, ben Michael Burawoy'un kamusal sosyoloji kavramıyla ilk olarak 2012 yılında Johannesburg'daki bir [SWOP](#) konferansında tanıştım. O zamana kadar Almanca konuşan sosyoloji dünyasında neredeyse hiç bilinmiyordu. Hemen heyecanlandım çünkü Johannesburg'daki Kamusal Sosyoloji Grubu içindeki tartışma sırasında araştırmayı yaratıcı bir biçimde kavramsal olarak temellendirebilen bir yaklaşım olduğunu fark ettim. Benim ekibim bunu zaten bir ölçüde gerçekleştiriyordu. Brigitte Aulenbacher ve diğerleriyle birlikte kamusal sosyolojiyi o ana kadar az çok cahil olan Almanca konuşan sosyoloji dünyasına getirmeye çalıştım. Her ne kadar disiplinin bazı kesimleri içinde hala önemli çekinceler olsa da, başarılı da olduk. Jena'da kamusal sosyoloji kavramı artık bir standart haline geldi. Bu, örneğin, organik kamusal sosyoloji anlamında emek ilişkileri ve sendikaları çalışan kendi araştırma grubum için de geçerlidir.

Organik kamusal sosyolojiyle yakın dönemdeki en önemli deneyimim, iklim hareketinin sol kanadıyla yakın iş birliğine dayanmaktadır. Alman şehri Leipzig'de 1.500 katılımcıyla kurulan Gelecek için Öğrenciler'den etkilenecek, iklim ha-

reketleri içinde çokça tartışılan *Die Utopie des Sozialismus: Kompass für eine Nachhaltigkeitsrevolution* [Sosyalizm Ütopyası: Sürdürülebilir bir Devrim için Pusula] isimli kitabı yazdım. Bu öğrencilerle birlikte "Sosyalist Siyaseti Aşağıdan Yenileme" projesi başlattım. Özgürlükçü sosyalist siyaseti yerel ve bölgesel olarak ve kimi zaman yaygın eğilimin aksine, ve mümkünse, dünya çapında başarılı biçimde uygulayan vakalar çalışıyoruz. Almanya'daki çalışma gruplarının yanı sıra, Brezilya, Arjantin, Şili, Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve diğer bazı ülkelerde ilgilenen taraflar mevcut. Ağımızı genişletmek ve mümkün olursa, her kıtaya yaymak istiyoruz. Plan, Pierre Bourdieu'nun *La misère du monde*'u hattında, ampirik vaka çalışmalarını bir araya getirmektir. Her ne kadar bizler dünyanın sefaletini aşmaya yardımcı olacak yaklaşımları keşfetmeye ilgi duyuyoruz. Özellikle yeni kolektif mülkiyet biçimleri ve sınıf mücadelesiyle ekolojik sosyal çatışma arasındaki etkileşimle ilgileniyoruz. İlgilenen herkesi iş birliğine davet ediyoruz.

KDE: Küresel Diyalog'un editörleri olarak, derginin gündemini tanıtmak ve küresel olarak yaymak konusunda karşılaştığınız en önemli zorluklar nelerdi?

BA: Her ne kadar editöryal ekibimizin küresel bağlantıları çok kuvvetli olsa da yalnızca bu tek başına bu kadar çok ülkenin sosyolojisini yeterli biçimde kapsayabilmek için yeterli olmazdı. En az üç zorluk var. Birincisi, disiplinin içindeki hegemonyalar, hiyerarşiler ve güç ilişkileri, yayılma, tanınma ve etki konusunda Küresel Kuzey ve Batı sosyolojilerini ayrıcalıklı bir konuma koyuyor. Bölgesel editör ekiplerinden veya bu ekiplerin dışından genç araştırmacılar odak ülke bölümü ya da Küresel Diyalog'un "*Sosyoloji Üzerine*" bölümü gibi bir başka bölüm organize etmek üzere başvurduklarında, daha önce uluslararası tartışmalara erişememiş olan ulusal sosyolojilerinde önemli sosyolojik sonuçlar olduğunu ileri sürüyorlardı. İkinci olarak, ISA başkanlarından ve danışman editörler olarak Yönetim Kurulu üyelerinden gelen güçlü destek, küresel bir sosyoloji sunmayı mümkün kıldı. Margaret Abraham ve Sari Hanafi seyahatlerinde farklı ülkelere meslektaşlarımızı katkıda bulunmaya veya Yönetim Kurulundan meslektaşlarımızı farklı odak ülke bölümleri organize etmeye davet ettiler. Üçüncü olarak, bilgi üretiminde baş etmesi en güç olan, daha büyük bir uçurum var: Küresel Kuzey ve Batının perspektifinden Küresel Güney ve Doğudaki kalkınmaya dair çok araştırma varken ters yönde daha az araştırma var. Bu ikinci perspektiften makaleler almak zorluk teşkil ediyor.

KD: Bence Almanca konuşan, ve çeşitli ölçeklerde, (Batı) Avrupalı, sosyolojinin özelliği olan taşralı dar görüşlülüğü, buradaki temel bir sorun. Çok fazla kendi yağımda kavru-luyoruz ve uzun zamandır erimekte olan Batı Avrupalı sosyal kapitalizmin sınırları içinde araştırma yapıyoruz. Benim için bu dar görüşlülüğün kurtulmak kolay değil. *Küresel Diyalog* ve Latin Amerikan Sosyal Bilimler Konseyi (CLASCO) arasındaki iş birliklerinde bu benim için daha açık bir hal aldı. Avrupamerkezcilik suçlaması tekrar tekrar duyuluyordu, ve sıklıkla haklı çıkıyordu. Bu, küresel sosyolojik alışveri-şe mani oluyor. Fakat küresel düzeyde sosyolojik olarak

son derece meşru Avrupalı bakış açıları da var. Örneğin, *Küresel Diyalog*'un özel bir sayısını Ukrayna'daki savaş adamayı önerdiğimde, şüphecilik ve redle karşılaştım. Böyle bir şüphecilik yanlıştır: dünyada aynı anda meydana gelen yirmiden fazla savaşın, ölü sayılarının yüksekliğine rağmen, aynı ölçekte dikkat çekmiyor olduğu argümanı anlaşılır, fakat analitik olarak yanlıştır. Ukrayna üzerindeki savaş, yeni bir dünya düzeni için savaştır. Nükleer güçler arasında çatışma tehlikesini içerir. Sonuçları bağlamında küresel bir savaştır, E.P. Thompson'ın "eksterminizm" kavramını yeniden canlandırmayı ve onu yeni bir içerikle doldurmayı gerektirir. Eksterminizm, kaçınılmaz olarak insanların büyük kitleler halinde yok edilmesiyle sonuçlanan bir yöne doğru itme kuvveti işlevi gören ekonomi, siyasi düzen ve ideoloji mekanizmalarına atıfta bulunur. Ukrayna savaşı, John Bellamy Foster'ın kelimeleriyle, "çifte eksterminizmi" harekete geçirir. Bir nükleer savaş önlenbilse bile, hızlandırılmış silahlanma ve ekstraktivist üretim biçimlerinin sürdürülmesi ekolojik tahribat riskini çarpıcı biçimde artırır.

KDE: Her ikiniz için de son bir soru: Gelecek için bir gündem üzerine düşünürken, sizce küresel sosyolojiye dair hangi perspektifi ele almak en büyük önemi taşıyor? Bu sefer sırayı değiştirip sizinle başlayalım, Klaus.

KD: Çifte eksterminizm tehlikesi aynı zamanda *Küresel Diyalog* da dahil olmak üzere, sosyoloji için bir araştırma konusudur. Dünyanın acilen ihtiyaç duyduğu şeyi, sosyal ve ekolojik sürdürülebilirlik devrimini gerçekleştirebilmek için sosyolojinin araçları ve metodlarıyla ne yapabileceğimizi kendimize sormalıyız. Neolitik Devrim'den beri süregelen, insan olmayan doğa ve diğer yaşayan varlıklarla olan araçsal ilişkimizi aşmalıyız. Bu ancak günümüz kapitalizmi altındaki toplumumuzdan çok daha eşitlikçi ve demokratik toplumlarda mümkün olacaktır. Eğer böyle bir dönüşüm başarısız olursa, yeni bir "kendinizi kurtarın!" otoriterliği uzaktan belirecektir. Bu yeni otoriterleşmenin, hatta faşizmin, ortaya çıkması, ekonomik-ekolojik meta krizimizden ilerici bir biçimde çıkabilme ihtimalimizden çok daha olasıdır. Dönüşüm problemini küresel sosyolojik alışverişin merkezine çok daha güçlü biçimde koymalıyız. Örneğin, Roma Klübü'nün ilk raporundan beri küresel ısınma ve kaynakların sömürülmesi nedeniyle dünyanın bir "cehen-neme" doğru ilerlediğini biliyoruz. Buna rağmen neden 50 yıl sonra hala daha çok şeyin yapılması gerekiyor ve neden sürdürülen tek şey sürdürülemezlik oldu? Bu nasıl değiştirilebilir? Sürdürülebilirlik devrimini desteklemek için nasıl bir

topluma ihtiyaç var? Bu bağlamda, net olmalıyız: adaletsiz biçimde neredeyse tümüyle unutulmuş Alman sosyolog Karl Hermann Tjaden'e göre, sürdürülebilirlik, şiddetin antitezidir. Şiddet ifadesini savaşlarda ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinde, etnik gruplar arası ilişkilerde ve sınıf temelli sömürde bulur.

Devrimci sürdürülebilirlik aynı zamanda biz sosyologların toplumdaki rolümüzü yeniden düşünmemiz için bir çağrı yapar. Michael Burawoy'un yıllar önce önerdiği gibi, yalnızca fildişi kulelerimizden çıkmakla kalmamalı, kamusal sosyolojiyi nasıl yeniden yönlendireceğimizi de düşünmeliyiz. Karl von Holdt yeni kitabında kamusal sosyolojinin özgürlükçü bir çeşidi olarak, disiplinin statükoyu sürdürmeyi kabullenen profesyonel anaakımını eleştirel olarak ele almaktan kaçınmayan "eleştirel ilişkilenebilir" önermektedir. Dünya çapında tartışılmayı hak eden bu verimli yaklaşım, öğrenciler tarafından heyecanla karşılanmaktadır. Çünkü aynı zamanda "sağcı" da olabilen kamusal sosyoloji onlar için tam tanımlanmamıştır. Tüm mesleki engellere rağmen, kendini adanmış öğrencilerin böyle düşünmesi, benim için bir umut işaretidir.

BA: Bahsetmek istediğim iki boyut var: İlk olarak, benim perspektifimden, sosyoloji ve sanat arasında iş birliği için önemli ölçekte potansiyel mevcuttur. Sanat araştırmalarının yeni bir kolu ve sanatçıların toplumun günümüzdeki ve gelecekte gelişimine dair tartışmalara katkıları kayda değerdir. Bizim editöryal ekibimiz foto-makale, fotoğraflar, resimler ve sanat araştırması isteyerek bazı iş birlikleri başlattılar. Fakat çok daha fazlası mümkün; sosyoloji ve sanatı yerel düzeyde olduğu kadar küresel düzeyde de birleştirerek akademik ve akademi dışı okuyuculara ulaşmak için yeni yollar açabilir. İkinci olarak, *Küresel Diyalog* dünya çapında farklı araştırma hatlarından güncel toplumsal gelişmeye dair analizleri ve teşhisleri bir araya getirerek söylemi canlandırabilir. Ne var ki, farklı sosyolojilerin ve ülkelerin perspektiflerine alan açan uluslararası araştırma ağları ve zamanımızın en zorlu konuları için çözümlere ve toplumsal gelişmeye dair ortak izdüşümlerin arayışı, atılması gereken adımlar veya desteklenmesi gerekenlerdir. Benim perspektifimden, kamusal sosyoloji (yayma stratejilerin geliştirilmesi ve çeşitli alanlardan farklı paydaşlarla iş birliği) böyle bir araştırma gündeminin ve araştırma ağlarının önemli bir parçası olmalıdır. ■

Brigitte Aulenbacher'e ulaşmak için <Brigitte.Aulenbacher@jku.at>
Klaus Dörre'ye ulaşmak için <klaus.doerre@uni-jena.de>

> Melbourne'deki XX. ISA Dünya Sosyoloji Kongresi'ne Hoş Geldiniz

Sari Hanafi, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Lübnan, ve ISA Başkanı (2018-23)

Nihayet yüz yüze bir araya gelebileceğiz. XX. ISA Dünya Sosyoloji Kongresi'nin yapılacağı tarihe karar verme aşaması birçok soruyu da beraberinde getirdi: Kongre çevrim içi mi, hibrit mi yoksa yüz yüze mi olmalı? Kimler kongreye katılamayabilir? Eğer yüz yüze olursa, kimlerin insanlarla bir araya gelme konusunda çekinceleri olabilir? COVID-19 pandemisi nedeniyle yaklaşık üç yıldan beri düzenlenen çevrim içi toplantılar düşünüldüğünde, yüz yüze gerçekleşecek bu büyük organizasyon tarihi bir ana da işaret etmektedir.

Farklı senaryolar üzerine düşündük ama bugüne geldiğimizde durum bizi daha da yüreklendirdi, kongreye toplamda 7.126 bildiri özeti gönderildi. Bu özetlerin üçte ikisi yüz yüze ve geri kalan üçte biri ise çevrimiçi sunulmak üzere organize edildi. Program koordinatörleri büyük titizlikle çalıştılar ve kongrede 124 ülkeden 6.408 bildirinin yer almasına karar verdiler. Toronto'da (2018) düzenlenen bir önceki Dünya Kongresi ile karşılaştırıldığında, gönderilen bildiri özetlerinin sayısı %19 artış gösterdi. Kabul edilen bildirilerin sunumu yapacak akademisyenlere 22 Mart 2023 tarihine kadar kongreye kayıtlarını tamamlamaları yönünde çağrıda bulunduk.

Kongre programı, Başkan Yardımcıları (Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Geoffrey Pleyers, ve Sawako Shirahase), Yerel Düzenleme Komitesi (Dan Woodman), Araştırma Koordinasyon Komitesi'nin dört üyesi (Hiroshi Ishida, Allison Loconto, Susan McDaniel, ve Nazanin Shahrokni) ile Ulusal Dernekler İletişim Komitesi'nin dört üyesi (Elina Oinas, Bandana Purkayastha, Celi Scalón, and Borut Rončević), misafir üyemiz Armando Salvatore ve benim de yer aldığım sayısız toplantı sonucunda oluşturuldu. Dan Woodman'ın başkanlığını yaptığı Yerel Düzenleme Komitesi, lojistiğe dair operasyonel konularda çok yardımcı oldu. Her birine emekleri için teşekkürlerimi sunarım. Çok sayıda konuşmacının yüz yüze sunumlarını gerçekleştirebileceği çok güzel bir program hazırladık. Size bu programda öne çıkan noktalardan bahsetmek isterim.

Bu seneki ISA Dünya Kongresi'nin teması olan *Tekrar Meydana Çıkan Otoriterleşme: Dinler, Siyaset ve Ekonomiye Dair Yeni Karmaşanın Sosyolojisi* belirlerken otoriterleşme, Küresel Kuzey de dahil olmak üzere, bu denli yayılma-

mıştı. Otoriterleşme, kamusal kültürün, özellikle milliyetçi muhafazakar projenin liberal siyasi projenin yerini alması ve kamusal aklın üniter bir adalet anlayışı ya da toplumun yararına dair farklı kavramları ele almakta zorlanmasıyla giderek aşırı milliyetçi ve dini duyguların kabararak “sembolik yoğunlaşma” yoluyla yayılmaktadır. Toplumdaki hiyerarşik kutuplaşmanın artmasıyla da, makul bir kamusal münazara imkanı da günümüzde çoğu zaman imkansız hale gelmektedir. Tüm bunlar, popülizmin baş döndüren yükselişi ile beraber bilim ve medya, siyaset, ekonomi ve kültürle olan ilişkisinde farklı düzeylerde dini alanla seküler alan arasındaki anlaşmazlıkların görülmesiyle hayat bulmaktadır. Dindarlık çoğu bölgede artarken, sekülerizm de özellikle göçün yön verdiği nüfus hareketlerinin yaşandığı bazı ülkelerde, diğer dinlere karşı sivil bir din halini almaktadır.

> Açılış panelleri ve genel toplantılar

Bu teorik çerçeveden hareketle, sosyolojiyi ahlak ve siyaset felsefesiyle buluşturduğumuz iki ayrı açılış paneline programımızda yer verdik.

“Liberalizm, Öteki ve Din” başlıklı ilk panelde bu konuyu iki felsefeci ve iki sosyologla beraber tartışmaya açıyoruz. Fransız felsefeci Cécile Laborde minimal sekülerizmi savunurken, Filistinli felsefeci Azmi Bishara, sivil özgürlükler ve bireysel özgürlük gibi temel değerleri savunarak, bütüncül bir liberalizmin hakim kültürde yeniden üretilebileceğini dile getirmektedir. Brezilya asıllı Belçikalı sosyolog Frédéric Vandenberghe, toplumsal adaletsizlikler ve toplumsal patolojilere dair sosyolojik eleştirel tutumun, “liberal cemaatçilik” repertuarına katkıda bulunmakla beraber kimi zaman kimlik ve özgünlüğe yönelen cemaatçi bir kutuplaşmaya kimi zaman da özgürlük ve adalete yakınsayan liberal bir kutba doğru hareket ettiğini öne sürmektedir. Son olarak, Avustralyalı sosyolog Anna Halafoff ise, dinin rolünü dini milliyetçiliğin yükselişiyle ortaya çıkan anti-kozmopolit teröre fırsat vermekle ve direnmekle tanımlamaktadır.

İkinci panel, “COVID-19 Sonrası Dünyada Adaleti İnşa Etmek” başlığı altında düzenlenecektir. COVID-19 pandemisinin yarattığı gerçek üstü atmosfer insanlar, ülkeler, yurttaşlar ve hükümetler arasındaki güven ortamını sarsmıştır. Bu durum kendimiz, sosyal ilişkilerimiz ve yaşam

XX ISA World Congress of Sociology

Resurgent Authoritarianism:
*Sociology of New Entanglements of
Religions, Politics, and Economies*

Melbourne, Australia | June 25-July 1, 2023
Melbourne Convention and Exhibition Centre
www.isa-sociology.org

hakkında büyük sorular üzerine düşünmemize yol açmıştır. Bu kriz anı yeni bir gerçekliği ve buna eşlik eden hiddetli bir belirsizliği de görmemize olanak tanımıştır. Bu küresel kriz sömürü, mülksüzleştirme ve neoliberal kapitalizme dair yeni stratejilerin önünü açmakla beraber açgözlülüğümüz ve bencilliğimizin sınırlarını da genişletmiş, böylelikle, insanlık ve sosyal adaleti anlamak ve değerlendirmek için yeni yolların da olabileceğini göstermiştir. Didier Fassin, kamu sağlığı ve toplumsal eşitsizliklere dikkat çekerek, pandemi sürecinde ders alamadığımız konulara değinmektedir. Fassin'e göre, bu sağlık krizi çoğu ülkenin kamu sağlığı mekanizmalarındaki yanlışlar ile ülkelerin ve ülkeler arasındaki toplumsal eşitsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Eva Illouz, COVID-sonrası dönemde ortaya çıkan anti-demokratik duyguya dair duyulan korkuyu dile getirmektedir. Bu sırada, Ganalı duyarlılığıyla Afe Adogame, din, bilim ve pandemi arasındaki çok yönlü ilişkiye dikkat çekmektedir. Bilim, koruma, iyileşme, güvenlik ve umut aşılama konusunda dinin meşruiyetine ve gücüne meydan okurken, din de bilimin her derde deva olan etkinliğine ve otoritesine karşı çıkmaktadır. Son olarak, COVID-19'un yarattığı etkinin karşısında Li Peilin, modern dünya sistemleri, Soğuk Savaş ve medeniyetler çatışması teorilerinin bölgesel çatışmaları ve dünya ekonomisinin karşı karşıya olduğu ekonomik durgunluk riskini anlamakta yetersiz kaldığını öne savunmaktadır. Dolayısıyla, barış temelli bir dünya düzeni inşa etmede daha kapsayıcı bir post-Batı sosyolojinin gerekliliğini öne sürmektedir.

Bu panellere ek olarak kongrede, dört tema çerçevesinde sekiz genel toplantı da yapılacaktır: post-seküler ya da çoklu sekülerlik perspektifinden sekülerizm; giderek gaddarlaşan ve bilgi ve hakikat-sonrasına etkileri üzerinden otoriterleşme; popülizm ve küresel olgunun farklı yerel biçimleri, ve "halkın inşası" ile hem bireysel hem de kolektif yaşam hakkını tehlikeye atan eşitsizlikleri üreten neoliberalizmi anlamada kesişimsel yaklaşım.

> Öne Çıkan Oturumlar

Bu Kongre'nin yalnızca diğer disiplinlerle değil aynı zamanda medya ile de diyalog halinde olmasını amaçladığımızdan, sivil toplum ve politika-yapıcı aktörlerin de konuşmacı olarak yer aldığı üç önemli konuya ve çatışmaya dikkat çekmek üzere Öne Çıkan Oturumlar adı altında üç oturumun yer aldığı bir seans düzenledik.

Bunlardan ilkinin konusu ırkçılık ve İslamofobidir. Medeni haklar döneminin ardından, ırkçılık açık bir şekilde kınanırken, onun daha incelikli ve yaygın tezahürlerini nasıl kavramsallaştırıp ölçeceğiz? Bu oturum özellikle İslamofobi'nin yükselişine odaklanacaktır. Nacira Guénif, entegrasyonun ırkçılığa ve daha ziyade İslamofobi'ye çözüm olabileceğini düşünmekten öte, Fransa'ya ya da herhangi bir topluma entegrasyon retoriğinin ırkçı pratikleri ve söylemleri körüklediğini böylelikle dışlayıcı politikalara yol açarak, İslamofobi'nin sürdürülmesine neden olduğunu belirtmektedir. François Burgat'a göre, ister yerel ister bölgesel olsun, Avrupa ve İslam dünyası arasındaki gerilimler ve anlaşmazlıklar çeşitli tarihsel dinamiklerin bir sonucu olarak ele alınmalıdır. Bu anlaşmazlıklar küresel dini meselelerden çok içsel ve siyasi özellikler taşımaktadır. Bir sosyolog ve aktivist olan Randa Abdel-Fattah ise, Avustralya'daki dışlanmış toplulukların, "ılımlı/apolitik/entegre" Müslümanlar gibi senaryolar ve genel geçer fikirlerin baştan çıkarıcı gücüne boyun eğerek, yirmi yıldan fazla süren teröre karşı savaşta ve İslamofobi ile mücadelede liberal çok kültürlü çerçevenin öncelenmesiyle un ufak edilen Müslüman "liderliği" tarafından nasıl ihanete uğradıklarını ele almaktadır. Son olarak, Farid Hafez, Müslüman toplumlar da İslamofobi'nin Müslümanları denetleme ve disipline etme aracı olarak araçsallaştırılmasına odaklanarak, bu duruma siyasi bir çerçeveden bakacaktır. Birçok Müslüman ülkede (bazıları Batı Asya'da bulunan), devlet kurumları, siyasi olarak hükümete karşı olan Müslümanlara ayrımcılık yapan yasaları desteklemektedir. Dolayısıyla Hafez, tartışmayı çoğunluk-azınlık ilişki dinamiğinin ötesine taşımaktadır.

Öne Çıkan Oturumların ikincisi Ukrayna'daki savaşa sosyolojik bir bakış açısı sağlamayı amaçlamaktadır. Rusya'nın Ukrayna işgali tüm dünyada şok etkisi yarattı. Bu münferit bir savaş değildir; muhtemelen nükleer düzeyde olacak Üçüncü Dünya Savaşı'na yol açacak bir duruma ön ayak olması itibarıyla istisnadır. Jeopolitik etkisinin ötesinde, Nikolai Genov, Olga Kutsenko, Larissa Titarenko ve Tamara Martsenyuk'un yer aldığı dört panelist savaşa yol açan sosyal koşullar düzleminde Rusya ve Ukrayna'daki dönüşümleri ele alacaktır. Bununla birlikte, savaşın yaratacağı muhtemel sonuçlar üzerinden her iki toplumun gelecekte yaşacağı dönüşümlere de odaklanılacaktır. Bu savaş, Avrupa'nın genelini de etkilemekte ve Avrupa fikrinin gelişimi, mülteci krizine dair gelişmeler, besin ve enerji kıtlığının toplumsal etkileri, savaşa eleştirel yaklaşmayı mümkün kılacak akademik özgürlük gibi çeşitli soruları da beraberinde getirmektedir.

Öne Çıkan Oturumların sonuncusu ise Arap-İsrail çatışmasını ele almaktadır. Bir kesim bu çatışmayı 1948'ten bu yana süregelen yerleşimci-sömürgeci bir proje ve Filistinliler'e yönelik bir aparteid sistemi, diğer bir kesim, Araplar ve İsraili Yahudiler arasında milliyetçilik temelli bir mücadele olarak görmektedir. Bu çatışma nasıl okunursa okunsun, işgal altındaki Filistin bölgelerinde "mekan kırım" süreci her aşamada kendini göstermektedir. Barış Süreci (Oslo Süreci olarak bilinen) bu durumun önüne geçememiştir. İsraili ve Filistinli çoğu akademisyen, iki-devlet çözümünün Oslo Süreci'nin başarısızlığı nedeniyle çöktüğünü ve bundan sonra tüm yurttaşlar için tek seküler devlet amacıyla hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu oturumda yer alan Filistinli sosyologlar Mohammed Bamyeh ve Areej Sabbagh-Khoury ile İsraili sosyologlar Ian Lustick ve Lev Grinberg bu konu hakkındaki görüşlerini aktaracaklardır.

> Önceki Yılların Başkanlarının Paneli ve ISA'nın tarihi

2023 yılının Haziran ayında Melbourne'de, ISA Dünya Sosyoloji Kongresi'nin yirmincisini düzenleyeceğiz. Bu önemli olayı vurgulamak adına, başkanlık ettiğim süre içinde üzerinde çalıştığım bir proje olarak, tüm önceki Kongreler'de yer alan bildiri özetlerini bir araya getiren bir yayına ve Jennifer Platt'in *ISA'nın Tarihi 1948-1997* adlı muhteşem çalışmasını güncellemeye odaklandım. Bu iki çalışma da önemli kişiler tarafından yürütülmüştür. Gisèle Sapiro, seçili Araştırma Komiteleri ve geçmiş yıllardaki Kongreler'in oturumlarını ve programlarını incelemiş ve konu, teoriler, metodolojiler açısından değişen biçim ve içerikleri analiz etmiştir. Tom Dywer ise, *ISA'nın Tarihi*'ni bir önceki çalışmanın kaldığı yerden, 1997'den günümüze kadar tekrar ele almıştır. Önceki ISA Başkanları Margaret Archer, T.K. Oommen, Alberto Martinelli, Piotr Sztompka, Michael Burawoy ve Margaret Abraham her iki çalışmaya dair düşüncelerini paylaşacaklardır.

> Yazarlar Eleştirmenlerle Buluşuyor

Bu oturumlarda, farklı coğrafyalarda yaşayan ve birbirinden heyecan verici, güncel konuları ele alan altı sosyolo-

ğun kaleme aldığı ya da editörlüğünü üstlendiği kitaplara yer vereceğiz:

- *Critical Engagement with Public Sociology: A Perspective from the Global South* [Kamusal Sosyolojiye Eleştirel Yaklaşım: Küresel Güney Perspektifi] editörler, Andries Bezuidenhout, Sonwabile Mnwana, Karl von Holdt
- Alain Caillé tarafından yazılan, *The Gift Paradigm: A Short Introduction to the Anti-Utilitarian Movement in the Social Sciences* [Armağan Paradigması: Sosyal Bilimlerde Faydacılık-Karşıtı Harekete Dair Kısa Bir Giriş]
- Vincenzo Cicchelli ve Sylvie Octobre tarafından yazılan *Aesthetic-Cultural Cosmopolitanism and French Youth: The Taste of the World* [Estetik-Kültürel Kozmopolitanizm ve Fransız Gençliği: Dünyanın Zevki]
- Shamiran Mako ve Valentine M. Moghadam tarafından yazılan *After the Arab Uprisings: Progress and Stagnation in the Middle East and North Africa* [Arap İsyanları'ndan Sonra: Orta Doğu ve Kuzet Afrika'da İlerleme ve Duraklama]
- İpek Demir tarafından yazılan *Diaspora as Translation and Decolonisation* [Dönüştürüm ve Dekolonizasyon Olarak Diaspora]
- David Scott FitzGerald tarafından yazılan *Refuge beyond Reach: How Rich Democracies Repel Asylum Seekers* [Ulaşılmayan Sığınak: Zengin Demokrasiler Mültecileri Nasıl Uzaklaştırıyor]

> Ve daha fazlası

Her Araştırma Komitesi'nin konferansın temalarına dair kendine özgü bir yaklaşımı vardır ve bu nedenle farklı bakış açılarına sahip bildirileri seçmişlerdir. Aynı zamanda, Avustralya'daki Yerel Düzenleme Komitesi de Avustralya Tematik Oturumları adı altında dört konuyu ele almaktadır: mülteciler, iklim değişikliği, yerel bilgi ve günümüzde Avustralya'daki eşitsizlikler. Bu programda, elbette, Bütünleyici Oturumlar adı altında farklı ulusal, bölgesel, dilsel ve tematik dernekler tarafından düzenlenen panel-lerle beraber Özel oturumlar ve Profesyonel Gelişime yönelik oturumlar da yer almaktadır. Bununla birlikte, farklı Araştırma Komiteleri ve Avustralya Sosyoloji Derneği (kongrenin yerel düzeydeki ev sahibi) ile kongre-öncesi toplantılar da organize ettik. Bilhassa, on dört ülkeden on beş genç sosyoloğun yer aldığı ISA Dünya Genç Sosyologlar Yarışması'nın kazananları ve finalistleri için düzenlediğimiz seminerin de altını çizmek isterim.

Elbette Melbourne, hepimizin bir araya gelmekten mutluluk duyacağı bir yerdir: kamusal sanatın, parkın ve muhteşem yemeklerle beraber bütçeye uygun konaklama seçeneklerinin de bulunduğu capcanlı ve dostane bir şehirdir. 2023'ün Haziran ayının sonunda görüşmek üzere! ■

Sari Hanafi'ye ulaşmak için <sh41@aub.edu.lb>
Twitter: [@hanafi1962](https://twitter.com/hanafi1962)

> (Neredeyse) Pandemi-Sonrası Dünyada Yüz Yüze Konferanslara Yeniden Başlamak

Anahí Viladrich, New York Şehir Üniversitesi (CUNY), ABD

Fotoğraf: Unsplash.

2 022 yılının Ağustos ayında, 117. Amerika Sosyoloji Derneği'nin Yıllık Toplantısı'na katılmak için Los Angeles'a uçtum, bu benim iki seneden de daha fazla süreden sonra katıldığım ilk yüz yüze organizasyondur. Meslektaşlarımla yeniden bir araya gelmek beni çok mutlu etmişti ancak yine de insanlarla yan yana olmak konusunda korku duyuyordum, yüz yüze olması planlanmış, dört gün süren ve 4.500'ten fazla kişinin hazır bulunduğu bu organizasyonun içinde yer almak bana endişe veriyordu. Her ne kadar aşılarmı olmuş ve bulaşa karşı koruma için gerekli süreyi doldursam ve hatta COVID-19 geçirmiş olsam da (aslına söylemek gerekirse gerekirse iki kere), maske takıyor olmamıza rağmen binlerce meslektaşımın kapalı bir yerde yakın mesafede olmak beni tereddüte düşürüyordu.

Seçeneklerimi tartarken, çevrim içi ve yüz yüze toplantıların artı ve eksilerini de düşünmeye başladım ve bir sosyal bilimcinin en iyi yaptığı şeyi yapmaya karar verdim: her bir seçeneğin iyi yanlarını araştırmak. Bu makalede, bu süreçte neler öğrendiğimi ve (neredeyse) pandemi-sonrası dünyada yüz yüze konferansların daha iyi bir seçenek olduğuna karar vermemi sağlayan deneyimlerimden yola çıkarak aldığım derslerin bir kısmını paylaşacağım.

> Dönüp dolaşıp aynı noktaya gelmek

COVID-19'un ilk ortaya çıkışından sonra, Zoom üzerinden düzenlenen konferansların bilgiye ve ağ kurma olanaklarına [erişimi demokratikleştirdiği](#) fikri benimsenmeye başladı. Ardından gelen iki buçuk senede ise çevrim içi toplantıların, akademisyenleri ve profesyonel toplulukları ev ofislerimizin- hatta yatak odalarımızın- rahatlığında bir araya getiren en ucuz ve kolay yol olduğu anlaşıldı. İnternet üzerinden yapılan toplantılar dünyanın neresinde olursak olalım katılım kolaylığı sağlamanın yanı sıra [daha az karbon ayak izi](#) bırakmamıza neden olarak, iklim değişikliğini önlemeye yardımcı oldu. COVID-19'dan önce, konferanslara gidebilmek için zaman yaratmaya ve hatta uzak destinasyonlara gitmeye çabalıyor bu da çalıştığımız üniversitelerin idari birimleri ile konferanslara kayıt, yolculuk masrafı ve gideceğimiz yerde konaklamak için ödenek alma yönünde uzun uzun müzakere etmeyi gerekli kılıyordu.

Bu zorlukların büyük çoğunluğu 2020 yılının Mart ayında çevrim içine geçtiğimizde ortadan kalkmış oldu. Öte yandan, uzun süre ekrana bakmaktan ve sonu gelmeyen teknolojik aksaklıklar ve garip mikrofon sorunlarını zaman zaman deneyimlememizden ötürü, bitap düştük (ve [zoom](#)

yorgunu olduk). Bunlar arasında, birinin sunumu esnasında katılımcıların tuvalete girmeleri ve ardından sifon sesinin duyulması ya da sunumun ortasında çocukların ağlaması da yaşanan vakalar arasındadır. Söz konusu [çevrimiçi konferanslardan fazlasıyla yararlanmak](#) aynı zamanda meslektaşlarımızın sunumlarına zaman ayıramamayı ve sunum sonrası toplantı odalarına katılamamayı da beraberinde getirmiştir. Birçok kurum, öğretim görevlilerinin çevrim içi konferanslara katılırken bir yandan da gündelik görevlerini yerine getirmesini de şart koşmuştur.

Benim de bu seneki ASA toplantısına katılmaya yönelik ilk çekincem potansiyel olarak süper-bulaştırcılığı yüksek bir ortamda bulunma korkusuydu ancak bunu [yüz yüze etkileşim](#) için duyduğum güçlü arzuyu dengeledim. Ayrıntılı [tavsiye ve ipucu](#) literatürü endişelerimi azaltmama yardımcı oldu. Aşağıda, bu süre boyunca neler öğrendiğimi ve en sonunda işlerin nasıl bir noktaya geldiğini anlatacağım.

1. Güvenlik Kuralları & Ne Seni Neyin Beklediğini Bilmek: Yüz yüze toplantılar düzenleyen profesyonel organizasyonların çoğunda olduğu gibi, ASA da önceliği güvenliğe ve [COVID-19 protokollerine](#) vermişti. Organizasyon öncesinde konferansı düzenleyenler ve katılımcılar arasındaki iletişim yalnızca güvenlik stratejisinin belirlenmesinde değil, aynı zamanda sunum yapacak akademisyenlerin beklentilerini de yönetmeye yardımcı oldu. Gelmeden önce, bizden aşı kartlarımızı elektronik ortama yüklememiz istendi, bu bilgiler konferans girişinde de kontrol edildi. Sonuç olarak bizi neyin beklediğini önceden biliyorduk: aşın ya da masken yoksa giriş yasak.

2. Sorumluluk & Dürüstlük Sistemi: Her ne kadar virüse yakalanma ve virüsü yayma riski tamamen ortadan kalkmasa da, virüse maruziyetimizi birbirimize karşı sorumlu davranarak en aza indirmeye gayret ettik. Bunun sonucunda, sosyal mesafemizi koruduk ve kapalı alanlarda yemek yediğimiz zaman haricinde- hatta sunum yaparken bile maske takmayı sürdürdük. LA'nın güzel yaz havası sayesinde de çoğu etkinlik dışarıda yapıldı, bu da bize etkileşim için geniş bir alan tanıdı oldu.

3. Alanı eşitlemek: Bir çoğumuz [kolektif "tuhafliğe"](#) karşı ortak bir anlayış geliştirmemiştik: her ne kadar bir arada olmaktan mutluluk duysak da, diğer meslektaşlarımıza nasıl yaklaşacağımızı ve bize nasıl yaklaşılmasını istediğimiz konusunda belirsizlik içindeydik, bununla beraber sosyal mesafeyi de korumak adına farklı konfor alanlarıyla baş etmeye çalışıyorduk. Çoğumuz sohbet ortamı oluşturmakta da güçlük çekiyordu. ASA'da benden daha genç ve daha az deneyimli meslektaşlarım "aradaki buzları eritmek" konusunda kendilerini çok da rahat hissetmediklerini belirtmişlerdi. Tüm diğer beceriler gibi, sosyal olmak da pratik gerektirir. Bu durum, süregelen hastalık ya da kayıpları yüzünden travma yaşamış ve kapalı alanları mikrop yuvası olarak görenler için özellikle geçerliliğini korumaktadır.

Şansımıza, verilen yaka kartlarında yalnızca katılımcıların isimleri ve soy isimleri yazıyordu- çalıştıkları kurum ya da şirket bilgisi yer almıyordu. Böylesi bir önlem, kişilerin statüsü, titri ve bağlı oldukları üniversite hakkında herhangi bir önyargı taşımamızın da önüne geçiyor, dolayısıyla katılımcılarla spontane bir biçimde iletişime geçebiliyorduk. Ayrıca, çoğumuz neredeyse içgüdüsel olarak akranlarımızla bir araya geliyor ve pandemide fiziksel ve ruhsal olarak nasıl ayakta kaldığımıza dair anekdotlar paylaşıyorduk. İnsanlarla yüz yüze konuşabilmek ve birbirimizin elini sıkabilmek artık eskisi kadar sıradan gelmiyordu. Sonuç olarak, kısa ya da uzun, COVID-19'a dair hikayelerimiz bizi ortak bir paydada buluşturmaya başarmıştı.

4. Eski Halimize Dönüş: Hiçbir çevrim içi platform, gerçek zamanlı ilişkilerin yerini tutamaz: buna sosyoloji jargonunda yerinde "sosyal sermaye" diyoruz. Gündelik dilde ise, konferansın düzenlendiği mekanlarda gerçekleştirilen "sohbet" neredeyse hızlı tanışma gibidir: bölüm başkanına rastlarsınız, bir editör ya da genç meslektaşınızla kahve sırasında beraber beklersiniz ve bir bakmışsınız ki, ayaküstü sohbet sizin yeni bir işe ya da kitap sözleşmenize açılan bir kapı olmuştur. Ya da kıvılcıklar havada uçuşur ve [hayatınızın aşkını](#) bulursunuz. Meslektaşlarınızın sunumları sayesinde ilgili projelere dair veriler edinir, bu bilgiler de yeni fikirlerle yön verir, böylece hem bilginize bilgi katarsınız hem de kahve araları ya da verilen davetlerde verimli bir sohbet gerçekleştirme şansı yakalarsınız.

> Önümüzdeki yol

Az kalsın bu sene yüz yüze düzenlenen ASA toplantısını kaçıracaktım. Geriye baktığımda, bu toplantıya katıldığım için çok memnunum. Konferanslara dair söylenen [sadece çalışmanı sunmaktan daha fazlası](#) deyişi, benim için her zamankinden daha anlaşılır hale gelmişti. Ancak, yüz yüze etkinlikler her ne kadar [profesyonel organizasyonların varlığını sürdürebilmeleri](#) için gerekli olsa da, hala COVID-19 öncesinden beri süregelen eşitsizliklere de sahne oluyordu. Bunlara, "beş yıldızlı otel konferans modu" olarak adlandırdığım, kurumsal kaynaklara sahip olanların (mesela para) daha az kaynağa sahip üniversiteler, azınlıklar ve lisansüstü öğrencilerden daha ayrıcalıklı konumda olduğu durum da dahildir. Neyse ki, yüz yüze etkinliklere çağrı, gelişmekte olan ülkelerden gelen katılımcılar da dahil olmak üzere herkese açıktır ve bu durum ASA da dahil birçok profesyonel organizasyonun önceliğini oluşturmaktadır.

Gelecekte ne olacağı muammadır ve muhtemel pandemi senaryolarına rağmen, internet üzerinden ve çevrim içi (senkronize ve asenkronize) etkinlikler varlığını sürdürmeye – hibrit de olsa- devam edecektir. Bu sırada, bir sonraki yüz yüze konferansı sabırsızlıkla bekliyorum, "burada ve şimdide" olmak, akademisyen ve müşfik bireyler olarak kendimizin daha iyi versiyonunu herkesle paylaşmak için bize umut aşılayacaktır. ■

Anahí Viladrich'e ulaşmak için <Anahi.Viladrich@qc.cuny.edu>
Twitter: [@prof_anahi](https://twitter.com/prof_anahi)

> Yenilenmiş Bir Küresel Diyalog Olarak Küresel Sosyoloji

Geoffrey Pleyers, Katolik Leuven Üniversitesi, Belçika, ve ISA Araştırmalar Başkan Yardımcısı (2018-23)

Fotomontaj: Arbu, 2023.

1 990'lardaki altın çağından sonra küresel sosyoloji aralarında madun, postkolonyal, dekolonyal, feminist ve toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla beraber Güney teorileri ve diğer "Güney epistemolojisinin" de olduğu yaklaşımlar tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır. Çeşitlilikleri ve farklılıklarının ötesinde bu yaklaşımlar Avrupa merkezilik ile özdeşleştirilen ve Kuzeyli/Batılı sosyologların hakimiyetindeki küresel sosyolojinin meşruiyetini sorgulamak adına iş birliği yapmaktadır.

Bu eleştirel teoriler tarafından öne sürülen epistemik gündem iki evrenin birleşiminden oluşmaktadır. İlk evrede, küresel sosyolojinin ve Sujata Patel'in belirttiği gibi disiplinin bilişsel çerçevesini büyük ölçüde belirleyen yerleşik Avrupa merkezci tutumun yapısökümü söz konusudur. Bu durum, bilginin Batı-hakimiyetli üretim biçimleri ve yayılmasıyla birlikte Avrupa merkezci dünya görüşlerine de karşı çıkar. Enrique Dussel, kolonyalizm ve Amerika'nın keşfinin modernitenin yan konusu değil aksine modernitenin inşasında ve bu inşanın yeniden üretiminde temel bir yeri olduğunu göstermektedir. Batılı öznellikler kendilerini "ötekiler" üzerindeki tahakküm ilişkisiyle var etmektedirler. Bu toplumsal ve epistemik tahakkümü inşa eden, koruyan, yeniden üreten ve yenileyen toplumsal aktörleri, mekanizmaları ve kurumları araştırmak günümüzde sosyal bilimlerin önemli bir

görevidir. Hem kendi geçmişine yönelik düşünömsel analiz hem de toplumsal ve epistemik sistemi yeniden üretmede bu geçmişin rolü de bu araştırmaların kapsamında olmalıdır.

İkinci evre ise modernleşme sürecinde "görünmez hale getirilen" ve bu süreç tarafından inkar edilen dünya görüşlerine, deneyimlere ve bilgiye yer verilmesini ve onlara görünürlük kazandırılmasıyla ilgilidir. Yerel, ekolojik, feminist, köylü ve azınlık hareketleri özgürleşme mücadelesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda Küresel Kuzey ve Küresel Güney'deki sosyologların da kaçınılmaz görevidir. Kıdemli sosyologlar için bu evre, bugüne kadar göz ardı edilen araştırmacılar, aktörler, yazarlar ve bilim insanlarının bu disiplinlere yaptıkları katkıların da tanınmasını içermektedir.

> Toplumsal ve epistemik mücadeleler

Söz konusu eleştirel perspektife dair ana fikirler akademik sosyolojiyle beraber ya da akademik sosyolojinin sınırlarında kendilerine yer bulmaktadır. Latin Amerika'da, "dekolonyal perspektifin" yükselişi, özellikle akademinin alanına girmeden önce yerel hareketlerle başlayan sosyal bilimlerin en önemli tartışma konularından biri olan toplumsal hareketlerin en çarpıcı tezahürlerinden biridir.

>>

Geçtiğimiz otuz yılda, Küresel Güney ve “ezilen” (bilhassa feministler ve azınlıklar) kesimdeki eleştirel aktörler, toplumsal hareketler ve bilim insanları dünyamızı, moderniteyi, eşitliği ve “ilerlemeyi” görme biçimlerimizi dönüşüme uğratmışlardır. Küresel Güney’deki küçük çiftçiler, yerli halklar, aktivistler ve hareketler ekofeminizm ve “iyi yaşam” (Ekuador’daki *Sumak Kawsay* yaklaşımı gibi) gibi perspektifleri geliştirmişler ve bu da ekolojiyi, (ait olduğumuz) doğayı ve kendimizi nasıl gördüğümüze dair yaklaşımlarımızı derinden etkilemiştir. Buna benzer bir süreçten Küresel Kuzey de geçmektedir. Bir sosyoloğun değil, aktivist ve hukukçu olan Crenshaw’un kaleminden çıkan “kesişimsellik” kavramı, feminist ve siyah hareketindeki mücadelelerde kendini göstermiştir. Dolayısıyla, temel kavramların birçoğu “tabandan gelen” toplumsal hareketlerden ortaya çıkmıştır.

Kuzeyli epistemolojileri, Küresel Güney’i öğrenme, onun görüşlerini ve ondan çıkarılacak derslere açtığımızda toplumsal aktörler, pratik bilgi, teorik perspektifler ve dünya görüşleri (“kozmetik bakış açısı”) olmak üzere bilginin üreticileri olarak kabul görmektedirler. Gerçekten de, yerel, feminist hareketler ve köylü hareketleri alternatif kozmik bakış açılarının savunulmasını toplumsal adalet mücadelesinin önemli bir parçası olarak görmektedir. Ekuador Yerli Halklar Konfederasyonu’nda (CONAIE) Luis Macas bu durumu “mücadelemiz, hem siyasi hem de epistemiktir” diyerek özetlemiştir. Bu mücadeleleri akademiye taşıdığımızda, Boaventura de Sousa Santos, “epistemolojik adalet olmadan toplumsal adalet olmaz” demekle beraber söz konusu mücadelelerin “bilişsel imparatorluğun sonunu” getirmeyi amaçladığının altını çizmektedir.

Bilim insanlarının akademik epistemolojiye dair tartışmalarını çevreleyen çitler artık aşılmıştır. Bu “toplumsal ve epistemik mücadeleler” yalnızca araştırma konularımızı oluşturmamaktadır, disiplinin genelinde de kendine yer bulmaktadır. Epistemolojiler ve sosyoloji bu özgürleşme projelerinin oluşturduğu savaş alanının bir parçasıdır dolayısıyla da onları kısmen dönüştürmektedir.

> Küresel sosyoloji hala geçerli mi?

Küresel sosyoloji projesi bu kadar yoğun eleştiri dalgasından sonra bile hala geçerliliğini korumakta mıdır? Ya da, “küresel sosyoloji” Avrupa merkezci (kolonyal, patriyarkal ve kapitalist) modernleşme projesi ve dünya görüşüne kökten bağlı mıdır? Sosyoloji, bu projeden vazgeçip yerel deneyimlerden, mücadelelerden ve belli kültürlerden edinilen bilgiye hakkını teslim etmeli midir? Sosyolojinin bölgesel ve ulusal tarihlerini, bu zamana kadar görmezden gelinmiş ulusal ve bölgesel yazar ve bilim insanlarının katkılarını desteklemek için yeniden inşa etmeli miyiz?

“Dekolonyal eğilim”, Batılı sosyologları araştırma bulgularını, kavramlarını ve özgürleşmeye dair vizyonlarını hızlıca evrenselleştirme alışkanlığından kurtulmaya davet ediyor. Bu, Avrupa merkezci sosyolojinin kökenindeki epistemik tahakkümü kabul etmeyi ve dünyanın farklı bölgelerindeki

bilim insanları ve aktörler ile ezilen toplumların tarihe ve disiplinimize yaptıkları katkılara söz hakkı tanınmasını talep etmektedir. Aynı zamanda, disiplinimizin kanonunu tekrardan gözden geçirmemiz gerekmekte ve uzun zamandır Batı sosyolojisi (ve aslında yalnızca Batı sosyolojisinin bir parçası olan) ile eş anlamlı kullanılan “küresel sosyolojiyi” yenilemeliyiz. Ancak, dekolonyal eğilim küresel sosyoloji projesini geçersiz kılmaz. Meksika’daki yerel Zapatista hareketi, “birçok dünyaya yetecek kadar yeri olan dünya” görüşünü savunurken küresel sosyolojiden vazgeçmeyi kastetmemiştir; durum aslında tam tersidir.

Dekolonyal eğilimin ardından (ve içinde) küresel sosyolojiyi yeniden inşa etmek için Avrupa merkezçiliğine dair eleştiri ve alternatif bilgilere görünürlük kazandırma girişimi üçüncü ve önemli bir adımla tamamlanmalıdır: [kültürlere-rası diyalog](#). Bu konuda araştırmacılar, kendi konumlarını bilmeli ve diğerlerinden öğrenmeye açık olmalıdır. Gereken duruş hem sosyolojik, hem kültürel hem de kişisel olmalıdır. Birey kendisini, kesin olarak bildiğini sandıklarını kaybetme riskine (ve umuduna) teslim etmekle beraber bireyler arası etkileşimden doğan öğrenmeye de açmalıdır. Sosyoloji ancak bu şartlar altında araştırmacıların dünyamızın ve dünyamızı dönüştüren aktörlerin daha iyi anlaşılmasına yönelik ortak arayışını simgeleyen kolektif bir projesi haline gelir.

Açık ve kültürlerarası diyalog çağrısı olmazsa, eleştirel tutumlar ve teoriler üç riskle karşı karşıya kalırlar: bölünme, izolasyon (hareketlerin ve eleştirel bilim insanlarının en aktivist kesimlerinin ötesine geçmekte yaşanabilecek zorluklardan) ve Batılı sosyal bilimlerle bilginin egemenliğinin ve Güneyli sosyal bilimlerle bilginin özgürleştiriciliğinin tektürleşmesi. Küresel sosyolojiyi yenilemek ve onun geçerliliğini yeniden tesis etmek için, onun Avrupalı köklerini ve yine bu çerçevedeki katkılarını “bölgeselleştirmek” gerekmektedir. Chakrabarty’nin açıkladığı gibi, bu durum sosyolojinin ve eleştirel teorinin Batılı görüşlerinden kurtulmak değil, dünyanın farklı bölgelerindeki kökleri ve önerileri üzerinde yükselen bütüncül küresel bir sosyolojinin parçası olarak düşünülmelidir.

Modernitenin ve içinde bulunduğumuz çağın kolonyal boyutuna *Critique de la Raison Nègre* (Türkçeye *Zenci Aklın Eleştirisi* olarak çevrilmiştir, 2019) isimli başyapıtıyla getirdiği radikal ve iddialı eleştiriler ile Achille Mbembe, kitabının ön sözüne “Yalnızca tek bir dünya var” cümlesiyle başlamıştır. İnsanlığın bağlantılılığına ve yeni bir kozmopolit bakış açısının geliştirilmesine dikkat çekmiştir: “İstese de istemesek de, hepimizin bu dünyayı paylaştığı gerçeği bakidir [...] Farklılığın ilanı daha büyük bir projenin yalnızca bir yüzüdür- istikameti evrensel olan, ırktan, kinden ve ırkçılığın var ettiği intikam arzusundan kurtulmuş gelecekteki dünya.” Tarihin dekolonizasyonu sadece sömürge altındaki halkların değil ortak bir tarihin inşasını amaçlamaktadır. Aynı şekilde, bizim amacımız da sadece Küresel Güney’deki sosyologlar ve aktörler ile dışlanmış bakış açıları için değil, hepimiz için ortak bir sosyoloji inşa etmektir.

Dolayısıyla zamanımızın en büyük sorunu, dünyasal bilincin ilerlemeci gelişimidir. Sosyoloji bu göreve hazırsa, aynı zamanda dünyasal bilince de katkıda bulunacaktır. Bunu yaptığında, küresel sosyoloji kendisini evrensel olarak niteleyen Batı üniversiteleri ve kanonlarındaki köklerine sıkı sıkıya bağlı kalmamakla beraber, süregelen Batı sosyolojisine yöneltilen eleştirilerle de sınırlı kalmayacaktır. Gurminder Bhambra'nın da öne sürdüğü gibi sosyolojileri birbirine bağlamalı ve buradan hareketle ortak bir sosyoloji yeniden inşa edilmelidir, bu sosyoloji çeşitlilik içermekle beraber küresel diyaloglardan meydana gelen ortak bir paydadana oluşmalıdır.

> Küresel sosyolojinin yenilenmesinde bir araç olarak ISA

Küresel Güney'deki araştırma, epistemolojiler ve bilim insanları ile genel sosyolojide ele alınan ezilen grupların yenilenmiş küresel sosyoloji inşasına dahil edilmesi ISA'nın son yıllardaki en önemli görevlerinden biridir.

Dördüncü ISA Ulusal Dernekler Konferansı'nda yer alan sunumları [Sociologies in Dialogue](#) kitabında bir araya getiren Sari Hanafı ve Chin-Chun Yi, ISA'nın da farklı kıtalarda bulunan sosyologlar arasında açık diyalog inancıyla hareket etmesinden yola çıkarak, bu birlikteliğin "dünya üzerindeki başlıca sosyolojik meselelerin ele alınmasında hayli önemli" olduğunu dile getirmişlerdir. ISA Araştırma Konseyi, doğru uygulamaların paylaşımına ve ISA ile Araştırma Komiteleri'ndeki eşitliği, çeşitliliği ve kapsayıcılığı destekleyen somut önerilerden oluşan bir çalışma kurulu yapılmasına gitmiştir. Küresel Güney'deki yazarlara alan açmak ISA tarafından yayınlanan dergilerin ve kitap serilerinin ortak misyonudur. Farklı kıtalardan sosyolojik perspektiflere yer vermek ve bu perspektifler arasındaki üretimi desteklemek ISA'nın bülteni *Küresel Diyalog*'un var olma nedenidir. ISA, sosyal medya aracılığıyla da farklı kıtalardan bilginin, incelemelerin ve perspektiflerin paylaşımına katkıda bulunmaktadır. Öte yandan, Zoom çağında dahi, bireyler arası etkileşim, tutumlar, argümanlar ve kültürler arasındaki farklılıkların ötesinde ortak paydada buluşma

temelinde ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bu açıdan, dünya kongreleri ve sosyoloji forumları önemli etkinlikler arasında kendine yer bulmakta ve araştırma komiteleri çevrim içi konferanslar ve yüz yüze buluşmalar düzenlemektedir. Burada da kapsayıcı ve çeşitlilik dahilinde bilim insanlarının oluşturduğu uluslararası topluluğun küresel sosyolojiyi yenilemesi sorunu bakidir. Bu amaçla, küresel sosyolojinin demokratikleştirilmesi ve uluslararası platformlara erişim gerekli hale gelmekle beraber bireyler arası etkileşimin temelinde yatan toplumsal bağların korunması da büyük önem taşımaktadır.

Küresel Güney'deki araştırmacılar ve aktörlerle beraber dışlanmış grupların tanınması, "görünür" hale gelmesi ve onlardan sosyolojiyi öğrenmek yalnızca sosyolojiyi birtakım çeşitlilik kriterleri adı altında demokratikleşmeyle buluşturmak ve bilgiye eşit erişimi desteklemek meselesi değildir. Bu aynı zamanda, bilgiye dayalı ve geçerli bir sosyolojiye de açılan bir yol olup, toplumlarımızın karşı karşıya kaldığı daha karmaşık ve çoklu-konumluluğa yönelik incelemeler yapılması açısından da önemlidir. Brezilyalı bir pedagog olan Paolo Freire bize ezilen aktörlerin perspektiflerinin ve analizlerinin onların gerçekliklerini ve toplumu daha iyi anlamamıza neden olduğunu göstermiştir. COVID-19 pandemisinde feminist bilim insanlarının ve aktivistlerin katkılarının, dünyamızla ilgili bildiklerimizi geliştirmekle beraber feminist davaların ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ötesindeki sorunlara da işaret edebildiğini göstermektedir. Aynı doğrultuda, Küresel Güney'deki sosyologların analitik ve teorik katkıları da o bölgenin gerçekliğini ve o bölgedeki sorunları anlamamıza yardım etmekle beraber Küresel Kuzey'in yaşamı ve toplumuna dair "daha küresel" açıdan bakabilmeyi sağlamaktadır. Güneyli epistemolojilerle beraber feminist, ekolojik, yerel ve kesişimsel yaklaşımlar, yirmi birinci yüzyılda sosyolojinin alternatif seçenekleri olmanın çok ötesindedir. Bunlar küresel sosyolojinin merkezinde olmakla kalmayıp aynı zamanda disiplinimizi de büyük ölçüde değişime uğratmaktadır. ■

Geoffrey Pleyers'a ulaşmak için <Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be>
Twitter: [@GeoffreyPleyers](#)

> Küresel Güney'deki Aşırı Sağ Çalışmak İçin Neden Yeni Bir Çerçeveye İhtiyaç Duyduğumuz Üzerine

Rosana Pinheiro-Machado, Dublin Koleji Üniversitesi, İrlanda ve **Tatiana Vargas-Maia**, Rio Grande do Sul Federal Üniversitesi, Brezilya

Brezilyalı sanatçı ve siyaset bilimci Ribs (https://twitter.com/o_ribs ve <https://www.instagram.com/o.ribs/>) tarafından Sosyal Teori Çalışmaları ve Latin Amerika Özünde Toplumsal Hareketler Gözlemevi (NETSAL-IESP/UERJ) için yapılan illüstrasyon. Telif Hakkı: Ribs, 2021.

2 010-sonrası dünyada aşırı sağın yükselişi-ya da yeniden ortaya çıkışı- ile ilgili çok sayıda çalış- ma bu duruma açıklama getirmeye çalışmış- tır. Bu kısa makalede, bu olguyu anlamak için, kolonyalizm ve kolonyal dinamiklerde merkezi bir analitik rolü olan Küresel Güney perspektifinden¹ (Masood ve Nis- sar, 2020; Tavares Furtado ve Eklundh, 2022) hareketle yeni bir yaklaşım getirmenin gerekliliğinden bahsedeceğiz. Uluslararası literatürde, Küresel Güney'de yer alan ülkeler çoğu zaman örnek olarak verilir, vaka çalışması olarak yer alır ya da Amerika ve Avrupa'daki siyasi olayların ana tema olduğu araştırmaların bir değişkeni olarak ele alınır. Bu tür bir kolonyal akademik mantalitenin sorunu Brezilya ve Fili- pinler gibi ülkelerin otoriterleşmenin dünyadaki en radikal ve şiddetli halini deneyimledikleri-ve yeniden keşfettikleri gerçeğidir. Jair Bolsonaro hükümetinin çevreye verdiği za-

rar ölçülemeyecek kadar büyüktür ama bu durum yalnızca uluslararası akademi ve gazeteci topluluğunun küçük bir kesiminde yankı uyandırmıştır, dolayısıyla bu tutum başlı başına aşırı sağın dünya üzerindeki şiddetli etkilerini anla- maya engel olmaktadır.

Yakın zamanlı popülist ve otoriterleşme dalgasına dair çalışmalar Küresel Kuzey ve Küresel Güney'in özellikleri iti- barıyla belli ölçülerde farklılaşmakta, genel olarak Avrupa ve Amerika'daki siyasi partiler ve hareketlerin analizine da- yanmaktadır (Brown, Gordon, ve Pensky, 2018; Eatwell ve Goodwin, 2018; Hawley, 2017; Hermansson, Lawrence, Mulhall, ve Murdoch 2020; Inglehart ve Norris, 2016; Mondon ve Winter, 2020; Mudde, 2017; Mudde 2019; Mudde ve Kaltwasser, 2018). Bu araştırmaların bulguları ise sınırlı- ama evrensel- bir repertuar içermekte, zengin ülkelerdeki ekonomik durgunluk, refah devletinin çöküşü,

>>

göç sorunu, işçi sınıfının yoksullaşması ve öfkesi, demokrasiden uzaklaşma ve liberal dmeokrasiye karşı isyan gibi konulara odaklanmaktadır.

> **Günümüzde aşırı sağın ortaya çıkışına dair bağlam**

İlk olarak, aşırı sağın (tekrar) ortaya çıkışındaki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi bağlamı araştırmalı ve bu doğrultuda gelişmekte olan ekonomilerdeki duruma bakmalıyız. Narendra Mordi (2014 yılında Hindistan'da), Rodrigo Duterte (2016'da Filipinler'de) ve Jair Bolsonaro (2018'de Brezilya'da) iktidara geldiler, ülkeleri daha önce deneyimledikleri refah devleti çatısı altında çökmemişti: yoksulların, yoksulluk ve otoriterliğin içinden çıkmaları olağanüstü bir durum değildi, aksine kendi içinde büyük bir vaadi de taşıyordu. O zamanlar, Hindistan ve Filipinler'in ekonomik büyüme oranları yüksekti. Her ne kadar Brezilya'da Bolsonaro, ülkede yaşanan ekonomik durgunluk sürecinde seçilse de, aşırı sağın yeniden ortaya çıkışı ile ülkenin ekonomik kalkınmanın zirvesinde olduğu dönem paralellik göstermektedir (Rocha, 2018). Bu ülkeler, göçmenlerin otokton halkların iş olanaklarını ellerinden aldığı bir mülteci kriziyle karşı karşıya değillerdi. Aksine, ırksallaştırılmış "iç düşmanlarla" mücadele ediyorlardı.

Dünyanın sömürgeleştirilmiş ve çeperdeki bölgelerinde aşırı sağın yeniden ortaya çıkışı-otoriterleşme, muhafazakarlık, güvencesizlik ve sömürgecilikle yapılanan- Avrupa-Amerika- Batı eksenli yaklaşımlarla geliştirilen tekdüze teorik çerçeveye açıklanamaz. Aşırı sağa dair akademik söyleme aydınlatıcı bir dekolonyal eleştiri getiren Masood ve Nisar (2020), aşırı-sağ popülizmi üzerine yapılacak kapsamlı bir incelemenin söz konusu hareketlerin Küresel Kuzey ve Küresel Güney'deki heterojen yapısının da göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Burada, Küresel Kuzey deneyiminin göz ardı edilmesinden bahsetmemekteyiz. 2008 yılındaki ekonomik durgunluk, 2016'da İngiltere'deki Brexit referandumu ve Amerika'da Donald Trump'ın seçilmesi, dünyada otoriterleşme dalgasının yayılması, bu hareketlere bağlamsal anlamda destek olması ve fırsat vermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Küresel Kuzey'de yer alan ülkeler, Küresel Güney üzerinde güç gösterisi yapmakta ve aşırı ideolojileri buraya taşımaktadırlar. Bununla beraber, dijital sosyal medya, birbirine bağlı küresel ekonomi, gücün ulus-ötesi ağları ve kompo teorileri otoriter popülist dalganın küreselleşmesi ne neden olan unsurlardan birkaçını oluşturmaktadır.

> **Yeni aşırı sağ üzerine çalışmalar: karşılaştırmalı ve küresel gündemi oluşturan unsurlar**

Her ne kadar Küresel Güney'de otoriterleşme ve popülizm üzerine çalışmaların uzun bir tarihi olsa da, yeni aşırı sağa dair araştırmaların fark edilmesi zaman almaktadır ve Brezilya ve Hindistan gibi ülkeler yine aynı analitik olgu çerçevesinde ele alınmaktadır. Cas Mudde'nin 2017'de yayınlanan *The Populist Radical Right: A Reader* [Popülist

Radikal Sağ: Bir Seçki] kitabı aslında Avrupa'ya odaklandığı için bölgeseldir fakat evrensel olarak algılanmaktadır. Bolsonaro fenomeni küresel ölçekte tüm ilgiyi üzerine çekmiştir. Öte yandan, bu sürecin epistemolojik yolu, akademic halen varlığını sürdüren bilgi üretiminin sömürgeci biçimlerinin tahakkümü altındadır. Günümüzde Brezilya, Küresel Güney'deki yeni aşırı sağın araştırıldığı birçok projede vaka çalışması olarak ele alınmaktadır, ve yine aynı analitik araçlar bu araştırmalarda da kullanılmaya devam etmektedir. Masood ve Nisar (2020) ile aynı çizgiyi paylaşarak, bu yolun baştan aşağıya değişmesi gerektiğine inanıyoruz: günümüzdeki küresel fenomene dair ipuçları tam da Küresel Güney'in henüz tamamlanmamış ya da hibrit modernitesinde aranmalıdır.

Güney ülkelerde popülist sağ politikaların yeniden ortaya çıkışına yön veren nedenler ve toplumsal koşullara dair literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır ancak gelişmekte olan demokratik güçlerin neden -tekrardan- otoriterleştiğini açıklamaya yönelik çerçevenin olmaması nedeniyle bu olgunun anlaşılmasına yönelik çabalar sınırlı ve eksik kalmaktadır. Güney'in yaşadığı deneyimlere odaklandığımızda, sömürgeleşmiş ülkelerin deneyimlerini anlamaya dair bakış açımızı, kavramların boyutlarını ve sınırlılıklarını yeniden gözden geçirmemiz (inkar etmek yerine) gerekmektedir. Yeni bir araştırma konusu çerçevesinde şu soruları sormalıyız: Yeni sağı *yeni* yapan nedir? Bolsonaro ya da Duterte'nin otoriter popülizmi ile geçmişteki diktatörlük rejimleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Aşırı siyasi hareketlerin odağında yer alan ülkelerin deneyimlerinden Küresel Kuzey ne gibi dersler çıkarabilir? Aşırı sağın, neofaşizmin ve otoriterleşmenin yeni biçimleri katı bir neoliberal rasyonalite ve onun yanında sosyal güvencesizlikle birleşmiş ve yirmibirinci yüzyılda popülizme destek veren-ve onu ana akımlaştırmaya yarayan- yeni teknolojiler aracılığıyla da yayılmaktadır.

Bir ihtimal, Küresel Kuzey ve Güney'deki aşırı sağ arasındaki ana fark bu eğilimin yoğunluğu ve ölçeğinde yatmaktadır. Tam da bu yoğunluk ve ölçek tarihteki belli olaylar bağlamında ele alınmalıdır. Örneğin, Trump ve Bolsonaro aynı sosyal medya kanalları aracılığıyla benzer kabul edilemez açıklamalarda bulunmakta ve ikisi de açıklamalarında aynı imalara yer vermektedir. Öte yandan, aynı nefret dolu tutumun yarattığı etkiler, ülkelerin ekonomik kalkınma ve kurumlarındaki demokratik yapılanmadaki farklılıklardan dolayı aynı ölçüde olmamaktadır. Aşırı sağ üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların çoğu popülist otoriterleşme biçimleri arasındaki benzerliklere odaklanan analizler yapmıştır ancak Küresel Güney'de toplumsal cinsiyet ve cinsel haklara karşı açılan savaş Küresel Kuzey'dekinden daha büyük- ve yıkıcı- etkiler yaratacaktır.

> **Küresel Güney'in özellikleri**

Küresel Güney'in özelliklerinden hareketle ele alınan bu beş boyut yeni bir çerçeve oluşturabilir:

1. Ekonomik durgunluk ve siyasi öznellik: Aşırı sağ li-

teratürü, yoksullaştırılmış ve öfkeli beyaz adam figürünü odağına almaktadır. Aksine, Küresel Güney'deki sömürge toplumları çatışma ve ekonomik durgunlukla anılmaktadır. Ancak, gelişmekte olan ekonomilere yönelik dayatmacı ekonomik büyüme olgusu siyasi katılıma dair yeni biçimlerin desteklenmesi açısından önem taşır. Küresel Kuzey'deki neofaşist öznelliğin anlaşılması için görkemli geçmişlerine nostaljik bir yolculuk yapılması elzemdir, bu kategori Küresel Güney kapsamında tekrar ele alınmalıdır.

2. Milliyeçilik ve yabancı düşmanlığı nüansı:

Milliyetçilik, sömürgeleştirilmiş ülkeler açısından farklı anlamlar taşımaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Küresel Güney'de yer alan bazı ülkeler gurur duyacakları bir tarihe sahip değildir ancak tasarlayabilecekleri bir gelecekleri vardır. Bu ülkelerin dış düşmanlardan (göçmen ya da mülteciler) ziyade iç düşmanları vardır (ırksallaştırılmış azınlıklar). Her ne kadar ırkçılık aşırı sağ hareketin merkezinde yer alsın da, örneğin İngiliz beyaz üstünlüğünün anlamı Hint üstünlüğünden farklıdır.

3. Diktatörlük ve diktatörlerin mirası: Küresel Güney'de yer alan ülkelerin birkaçı, demokrasinin herhangi bir biçimini deneyimlememiş ırksallaştırılmış ve ezilen gruplara yönelik asker ve polis şiddetiyle sonuçlanan kanlı diktatörlükle sınanmışlardır.

4. Seküler-olmayan demokrasilerde din ve muhafazakarlık: Öte yandan, Küresel Güney'deki yeni demokrasiler siyasete dinin karıştırılmasıyla, bedenleri ve cinsel yönelimi disiplin yoluyla kontrol altına alan köktencililiğin vahim etkilerini ortadan kaldırmak için mücadele vermektedir.

5. Direniş: Aşırı sağ, Küresel Kuzey'de yeniden ortaya çıktı ve görünüyor ki bu durum uzun yıllar boyunca devam edecek. Ancak, bu siyasi dalgaya karşı en önemli ve yaratıcı tepkiler Arjantin ve Şili gibi Latin Amerika ülkelerindeki feminist toplumsal hareketlerden gelmektedir.

Son olarak, bu beş boyut nihai olmadığı gibi her sorunun cevabı da değildir. Küresel Güney'de yer alan ülkelerdeki otoriterleşmenin gündelik ifadesine yönelik ortak özellikleri ele almaktadır. Küresel Güney'de aşırı sağın nedenlerini ve sonuçlarını daha iyi anlayabilmek için daha fazla sayıda karşılaştırılmalı analizlere yer veren çalışmalar yapılmalıdır. Bu tür çalışmalar günümüz dünyasında siyasi olguları kavrayış biçimlerimizi de değiştirebilir. ■

Rosana Pinheiro-Machado'ya ulaşmak için <rosana.pinheiro-machado@ucd.ie>

Twitter: [@_pinheira](https://twitter.com/_pinheira)

Tatiana Vargas-Maia'ya ulaşmak için <vargas.maia@ufrgs.br>

Twitter: [@estocastica](https://twitter.com/estocastica)

1. Bkz. Pinheiro-Machado and Vargas-Maia, 2018. Bu makale, 2023'te yayınlanan kitabımızda yer alan bölümden uyarladığımız metnin kısa bir versiyonudur.

Kaynakça

- Brown, W., Gordon, P. E., and Pensky, M. (2018) *Authoritarianism: three inquiries in critical theory*. Chicago, University of Chicago Press.
- Eatwell, R., and Goodwin, M. (2018) *National populism: The revolt against liberal democracy*. Penguin UK.
- Hawley, G. (2017) *Making sense of the alt-right*. New York, Columbia University Press.
- Hermansson, P., Lawrence, D., Mulhall, J., and Murdoch, S. (2020) *The International Alt-right: Fascism for the 21st century?*. London, Routledge.
- Inglehart, R. F., and Norris, P. (2016) Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash. *Harvard JFK School of Government Faculty Working Papers Series*. 1-52.
- Masood, A., and Nisar, M. A. (2020) Speaking out: A postcolonial critique of the academic discourse on far-right populism. *Organization*. 27(1), 162-173.
- Mondon, A., and Winter, A. (2020) *Reactionary democracy: How racism and the populist far right became mainstream*. London, Verso Books.
- Mudde, C. (2017) *The populist radical right: A reader*. London, Routledge.
- Mudde, C. (2019) *The far right today*. John Wiley & Sons.
- Mudde, C., and Rovira Kaltwasser, C. (2018) Studying populism in comparative perspective: Reflections on the contemporary and future research agenda. *Comparative Political Studies*. 51(13), 1667-1693.
- Pinheiro-Machado, R. Vargas-Maia, T. (2018) As Múltiplas faces do conservadorismo brasileiro. *Revista Cult*. 234, 26-31.
- Pinheiro-Machado, R. Vargas-Maia, T. (2023). *The Rise of the Radical Right in the Global South*. London: Routledge.
- Rocha, C. (2018) *"Menos Marx, mais Mises": uma gênese da nova direita brasileira (2006-2018)*. Doctoral dissertation, São Paulo, Universidade de São Paulo.
- Tavares Furtado, H., and Eklundh, E. (2022). Populism or the European condition? *Journal for the Study of Radicalism*. 16(2).

> Yeşil Paktlar ve Ekososyal Geçişlerin Jeopolitikası

Maristella Svampa, Ulusal La Plata Üniversitesi, Arjantin; **Alberto Acosta**, ekonomist ve Kurucu Meclisin eski başkanı, Ekvator; **Enrique Viale**, çevre avukatı, Arjantin; **Breno Bringel**, Rio de Janeiro Devlet Üniversitesi, Brezilya ve Madrid Complutense Üniversitesi, İspanya; **Miriam Lang**, Andina Simón Bolívar Üniversitesi, Ekvator; **Raphael Hoetmer**, katılımcı strateji ve kampanya tasarımı süreçleri, araştırma ve örgütsel değişim uzmanı, Peru; **Carmen Aliaga**, Sosyo-çevresel Eylem Koordinasyon Kolektifi, Bolivya; ve **Liliana Buitrago**, Ekoloji Politik Gözlemevi, Venezuela

Pacto
EcoSocial
eIntercultural
del SUR

Fotoğraf: Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Pakti.

Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Pakti, 2020'nin ilk aylarında, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkmasından sonra oluşturuldu. Temel hedefi Latin Amerika için aşağıdan yukarıya bir ekososyal geçişi desteklemektir. Platform, en başından beri, diğer mücadelelerin yanı sıra, topluluk kontrolüyle, bölgesel özerklikle, gıda egemenliğiyle, agroekolojiyle, topluluk enerjisi ve ekofeminizmle bağlantılı çeşitli yerel deneyimleri teşvik etmeyi, güçlendirmeyi ve sistematize etmeyi hedeflemiştir.

Girişimin motivasyonu, dünyanın içinden geçmekte olduğu farklı krizlere acil karşılık verme ihtiyacıydı. Aynı za-

>>

manda, Latin Amerika bağlamında, son yıllarda ortaya çıkan ekososyal geçiş önerileri ve Yeşil Paktlara alternatifler sunmaktı. Farklı kıtalarda çeşitli yerel deneyimler üzerinden gerçekleşen ilerlemeye rağmen, bu hegemonik paktların, statükoyu yeniden ürettikleri ve derin jeopolitik asimetrisi ve Kuzey-Güney eşitsizliklerini kuvvetlendirdikleri için yetersiz olduğunu anlıyoruz.

İki yıldan fazla süre geçtiği halde küresel durum daha da kötüleşti. Şu an, enerji ve gıda krizini şiddetlendirmiş bir savaş bağlamı içine (Rusya'nın Ukrayna'yı işgali) gömülmüş ve iklim değişikliğinin hızlanmasıyla karşı karşıya kalmış durumdayız. Dahası, savaş, hegemonik yeşil geçişlerle ilişkilendirilen geleneksel ve yeni ekstraktivizm biçimlerinin yoğunlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Bu makale üç ögeyi analiz etmektedir. İlk olarak, hegemonik Yeşil Paktların bazı temel özelliklerini inceliyor ve eleştirimizi formüle ediyoruz. Bundan sonra ekososyal geçişin jeopolitikasını, ekolojik borç bağlamında tartışıyoruz. Son olarak, adil geçişin ilerlemesi için önerilerimizi ve bu ilerlemenin önündeki engelleri vurguluyor ve bütüncül bir ekososyal adalet görüşünü genel hatlarıyla çiziyoruz.

> **Hegemonik Yeşil Paktlar karşısında Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Paktı**

Dünyanın dört bir yanında kurumsal ve siyasi sektör, kaçışı olmayan ekolojik ve [sistemik çöküşle](#) karşı karşıya kaldığı için enerji geçişini bir hedef olarak benimsemiştir. Çoğunlukla karbon emisyonlarını azaltma ihtiyacını görmekte, fakat sermayenin günümüzdeki sosyal metabolizmasını sorgulamamaktadır. “Geçiş” söylemleri ve programları, yapısal bir değişim öne sürmeyen, korporatist, teknokratik, neo-kolonyal ve hatta ekstraktivist stratejilere dayanmaktadır. Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Paktı'nın perspektifinden bizler, bu yaklaşımları sorguluyor ve ekososyal dönüşümü hegemonik geçiş önerilerinin alternatifi ve eleştirisi olacak bir küresel adalet mantığına dayandırma ihtiyacını onaylıyoruz.

Son yıllarda Yeşil Düzen ve Yeşil Yeni Düzen (YYD) önerilerinde bir artış görülmektedir. Bu öneriler çeşitli ve heterojen olmakla birlikte genellikle Küresel Kuzeyde karbon emisyonlarının nasıl azaltılacağı ve “adil” ve sözde “sürdürülebilir” ekonomik büyümenin nasıl teşvik edileceğiyle ilgilenen siyasi-söylemsel kesişim için bir çerçeve oluşturmuşlardır. İklim adaleti sıklıkla, tarihsel olarak olumsuz çevresel etkilerin verdiği hasarı deneyimleyen topluluklar için tahsis edilmiş “tazminat fonları”yla bu Yeşil Paktların gündemlerinin merkezinde yer almaktadır. Fakat olması gerekenden çok daha sıklıkla, iklim adaleti ülke sınırında durur. Küresel Kuzey, yenilenebilir enerjiye geçiş hevesinde nadiren bu geçişin Küresel Güney üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmaktadır. Bu, siyasi soldaki farklı bileşenler tarafından formüle edilmiş karşı öneriler için de geçerlidir. Franklin D. Roosevelt'in tarihi Yeni Düzen'ine atıfla [Yeşil Yeni Düzen](#) olarak adlandırılan bu karşı öneriler, sosyal politikalar, ekonomik regülasyon ve istihdam yaratımı

için devlet müdahalesine dair güçlü bir perspektif içerirken, diğer Yeşil Paktlar geçişte şirketlerin ve piyasaların liderlik etmesi için daha çok alan bırakmaktadır.

Genel olarak Küresel Kuzeydeki tüm Yeşil Düzenler iklim değişikliğinin ve ekonomik adaletle karbonsuzlaşmayı birleştirme ihtiyacının varlığını kabul eder. Şüphesiz, kalkınmacı körlüğün ve inkarın karşısında bu, ileri doğru atılmış bir adımdır. Fakat tartışmasız bir biçimde bu tarihe kadarki en iddialı ekonomik program olan Avrupa Yeşil Mutabakatı bile, tam bir ekonomik dönüşüm ileri sürmemekte ve bölgedeki aktörler tarafından karşı çıkılmaktadır. Öte yandan Amerika'daki Yeşil Yeni Düzen ise daha ziyade bir arzuyu ifade etmektedir. Kongre tarafından bağlayıcılığı olmayan bir karar olarak alınmış, kanuna dönüşmemiştir. Her ne kadar YYD meselesi Joe Biden'ın seçim platformunun bir parçası olsa da aynı yönetim açık deniz petrol geliştirme için milyonlarca hektarı silip geçmiştir. Çin ise son Beş Yıllık Planı'nda niyetlerini duyurmuş olsa da mutlak bağlamda dünyadaki en yüksek CO2 emisyonuna ve yüksek ölçüde kömür kullanımına sahip ülke olmaya devam etmektedir.

Yeşil Paktların çoğu, ekososyal geçişleri piyasa hakimiyetindeki enerji geçişine indirgemektedir. Hem Küresel Kuzeyde hem Küresel Güneyde hakim vizyon, kurumsal geçişe dair bir vizyondur. Fosil yakıt rejimiyle aynı yoğunlaşma ve işletme mantığına sahip bir modelin devamı olarak görülebilir. Yağmacı ekstraktivizmin tipik özelliği olan bölgesel müdahalenin yatay şemasını sürdürmektedir.

Bu kurumsal geçişin bir örneği, Küresel Kuzeyin elektrik araçları için ihtiyacı olan pil tedariğini karşılamak üzere yeşil geçiş bağlamında ekstraktivizmin yeniden düzenlendiğine şahit olduğumuz, “lityum üçgeni”dir (Kuzey Arjantin ve Şili ve Güney Bolivya). Bir başka bariz örnek, Çin'de rüzgar türbini kanatlarının inşasında kullanılan balsa ahşabının büyük miktarlarda ithal edilebilmesi için Ekvator Amazonunun ormansızlaştırılmasıdır.

Kuzeyin “yeşil” enerji geçisi adına ekstraktivizmin bu yeni yoğunlaşma biçimini analiz etmeli ve kınamalıyız. Hegemonik Yeşil Paktların “geçiş” dediği şey yalnızca enerji matrisinin “çeşitlendirilmesini” temsil etmektedir. Kuzeydeki sosyal adaleti çevre adaletiyle birleştirme konusunda ciddi endişeler taşıyan en iyi niyetli durumlarda bile, “adil geçiş” genellikle yerel seviyede kalmakta, Küresel Güney üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmamaktadır.

Enerjide merkezsizleştirme ve seyrilme ve üretim biçiminde bir değişiklik gerçekleşmeden, bu paktlar kapitalist birikim mantığını terk etmeyen ve sonsuz büyümeye inana deva eden bir ekolojik geçiş desteklemektedir. Dolayısıyla, bu büyüme modelinin doğanın daha şiddetli sömürülmesini ve yok edilmesini gerektirmesi nedeniyle metabolik anlamda fosil yakıtı modelinin sürdürülemezliği devam ettirilmektedir.

Bu önerilere karşı çıkmak ve muhalefet etmek amacıyla, Kuzey tarafından tanımlanmamak ve yeniden sömür-

geleştirilmemek için, jeopolitik adil geçişleri Güneyin perspektifinden kavramsallaştırmayı öneriyoruz. Aynı zamanda sektörel kavramları terk etmeyi ve daha çok çoklu-ölçekli, holistik ve bütüncül bir ekososyal geçiş vizyonu geliştirmeyi savunuyoruz. Enerji kaynaklarının dağılımındaki radikal eşitsizliği ele almayan, metasızlaştırmayı ve dekolonizasyonu teşvik etmeyen ve sivil toplumun canlandırıcı kapasitesini, dirençliliğini, toplumun dokusunu güçlendirmeyen bir enerji geçişi, çöküşün yapısal nedenlerini değiştirmeyen, kısmi bir reform üretecektir.

> Ekolojik borç ve ekososyal geçişlerin jeopolitikası

[Önerilerimiz](#) ekososyal geçişlerin jeopolitikasını merkeze koymaktadır. Uzun vadede bu, Kuzey-Güney ilişkilerini, mekansallıklarını ve akışlarını, Latin Amerika'daki tarihsel-sömürgeci mülksüzleştirme modelinin karşısındaki Küresel Kuzeyin kapitalizm-emperyalizmle ilişkisinin izini taşıdığı biçimiyle okumayı gerektirir. Orta ve kısa vadede, bu, devletler ve şirketler tarafından desteklenen “yanlış çözümleri” açığa çıkarma ve pek çok bölgede yıkıcı rol oynadıklarını kabul etme meselesidir.

Ekososyal geçişlerin jeopolitikasının birkaç yüzü var. Biri, Latin Amerika'dan ham madde çıkarımının yoğunlaşmasıyla ilişkilendirilmiş küresel eşitsizliklerdeki artıştır. Bunun yanı sıra, topluluklar üzerinde bununla bağlantılı doğrudan ve olumsuz etkiler ve biyoçeşitliliğin kaybı söz konusudur. Dünya Doğayı Koruma Vakfı'na göre, türler aşırı hızla yok olmaktadır; omurgalıların nüfus büyüklüğü 1970'lerden beri dünya çapında ortalama %68, Latin Amerika tropiklerindeki %94 azalmıştır. Bunların hepsi ekolojik borcu vurgulamaktadır. Her ne bu borcun kadar kökenleri sömürgeci yağmaya dayansa da, sanayileşmiş ülkelerdeki yağmacı yaşam biçimlerinin yoksul ülkelerde çevresel alan üzerindeki doğallaştırma iddiası ve ekolojik olarak eşitsiz mübadeleler tarafından artırılmıştır.

Güney ülkelerinden doğal kaynakların ihraç edilmesinin çevre, emek ve toprak üzerinde neden olduğu baskılar da göz önünde bulundurulmalıdır. Ekolojik borç bununla ilişkili olarak bir başka şekilde daha büyümektedir. Zengin ülkeler, çevre kirliliklerini (atık ya da emisyon) sorumluluğu üstlenmeden doğrudan ya da dolaylı olarak başka bölgelere transfer ederek ya da bu ülkelerden (karbon yayılımı için) tazminat isteyerek, kendi “ulusal” ekosistem dengesizliğini alt etmektedir.

Ekolojik borç aynı zamanda iklim borcudur ve Küresel Güney ve Küresel Kuzey arasında tarihsel emisyon açısından büyük bir uçurum bulunmaktadır. Örneğin Avrupa ve Kuzey Amerika 1750'den beri karbon emisyonlarının %60'ından sorumluyken Güney Amerika yalnızca %3'ünden sorumludur. Ekolojik borcu maddi telafiyle sınırlamayacağımız gibi, bu da göz ardı edilemez. Bunun nedeni, doğanın metalaştırılması ve buna karşılık gelen çevresel maliyetlerin geride ırksallaştırılmış ve sömürülmüş halkları orantısız bir biçimde etkileyen bir gezegensel bir sömür

sistemi bırakmış olması ve bırakmaya devam etmesidir.

Ekolojik borç iddiasında bulunarak Güney halkları için bütüncül, ontolojik ve onarıcı adalet bağlamında onurlu bir yaşamı güvence altına alacak kapsamlı stratejileri savunuyoruz. Bunun aksine, hegemonik geçiş önerileri, jeopolitik uçurumları kapamak bir yana, Küresel Güneyin alacaklı olduğu kolonyal ve ekolojik borçları derinleştirme riskini taşımaktadır. İklim adaleti ve ekososyal dönüşümü sağlamak, bu borçların tazminatlarını içermekten mümkün olmayacaktır. Herhangi bir ikilik ya da basitleştirme bir yana, bu noktada, Küresel Güney ve Küresel Kuzeyin kritik sektörleri ve mücadeleleri arasındaki diyaloglar, hem kimin kime borcu olduğuna dair küresel bir tartışmayı cesaretlendirmek açısından hem de farklı enlemlerden eko-bölgesel mücadeleler arasındaki yeni enternasyonalizm biçimlerini teşvik etmek açısından stratejiktir.

> Adil bir enerji geçişi ve bütüncül adalete dair ekososyal ufuklar

Küresel Güneyin diğer gerçeklikleriyle tartışmalarımızda (bkz. yakın zamanda yayınladığımız [Güney Halklarından Ekososyal Enerji Geçişi için bir Manifesto](#)), açık denizde petrol sömürüsü, hidrolik kırma ve hatta Küresel Kuzeydeki aşırı tüketimi besleyebilmek için yapılan mega projelerde bir artış eğilimi gözlemledik. Tek türlü yoğun endüstriyel tarım biçimindeki tarımsal ekstraktivizm, suyun, havanın ve toprak kaynaklarının tümünü ele geçirmektedir. Ülkelerimizdeki kurumsal kontrolün olağanüstü boyutu ürkütücüdür.

Her ne kadar ekososyal geçişler enerji meselesiyle sınırlandırılmasa da enerji sistemine, üretim biçimine ve toplum/doğa ilişkilerine dair yapısal bir dönüşüm gereklidir. Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Pakti'nin enerji geçişi anlayışımız üzerine temel hatları şunlardır:

- Enerji bir haktır ve enerji demokrasisi yaşam ağını sürdürebilmek için bir gerekliliktir.
- Enerji yoksulluğunu ortadan kaldırmak için sosyal adaleti çevre adaletiyle iç içe geçirmek gereklidir. Ekososyal adalet kırılğan kesimleri dışlayarak ve feminize edilmiş doğayı ve bedenleri sömürerek yalnızca toplumdaki ayrıcalıklı bir grubun erişimini önceleyen güç ilişkilerini ortadan kaldırmayı gerektirir.
- Toplumlarımızı ve ekonomilerimizi karbonsuzlaştırmalıyız: Sömürünün geride bıraktığı ekolojik, tarihi ve sömürgeci ayak izi ve Güneyde mevcut ham madde rezervleri nedeniyle bu, Güneyde Kuzeyde olduğundan daha zordur.
- Ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarımızı fosil yakıtlarından, doğayı sömürme talebinden ve Latin Amerika'yı hala sınırsız bir “El Dorado” olarak gören kalkınmacı tahayyülden ayırmak gereklidir.
- Yalnızca enerji matrisi değil, tüm sistem değişmelidir: seyrelt, kamusallaştır, metasızlaştır, merkezlesizleştir, ataerksizleştir, sömürgelesizleştir, onar ve iyileştir.
- Üretim biçimimizi olduğu kadar sosyal ilişkiler ve doğayla ilişkiler matrisimizi de dönüştürmeliyiz.

- Enerji ihtiyaçları ilişkisel bir biçimde görülmeli, bu yüzden enerjiye bağımlılığımızı ve eko-bağımlılığımızı görünür hale getirmeliyiz.
- “Yanlış çözümlere”, örneğin geçiş için yenilebilir enerjiye, lityum ve diğer minerallere uygulanan çifte standartlara ve sınırlarına karşı dikkat olmak önemlidir. Buna şirketlerin ve devletlerin COP’lar gibi alanlarda Güney için tartışmalı meseleler içeren enerji modelleri uygulamak üzere eriştikleri konsensüslere dair eleştirel bir perspektif de dahildir. Bu enerji modelleri arasında yeşil, gri ya da mavi hidrojen, akıllı tarım, karbon piyasaları, jeomühendislik ve Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasında enerji etrafında var olan güç ilişkileri ve asimetrisini sürdürmeyi hedefleyen diğer öneriler bulunmaktadır.
- Fosil yakıtlar toprak altında bırakılmalıdır.
- Ekolojik borcun yalnızca parasal değil, bölge veya Güney perspektifinden, yapısal ve sembolik anlamda da ödenmesini sağlamalıyız.
- Sosyal metabolizmayı yavaşlatmamız ve azaltmamız önemlidir: daha az malzeme ve enerjiyle üretmek ve daha az tüketmek-iyilik hali anlayışımızı maddi ve parasal boyutlardan uzak bir biçimde yeniden tanımlamalıyız.

Bu stratejik hatlar paralelinde, her bağlamda farklı gerçekliklere karşı hassas olan belirli öneriler eklenmelidir. Yakın zamanda Gustavo Petro ve Francia Márquez Mina

liderliğinde Kolombiya hükümetinin yaptığı enerji geçişi önerisiyle diyalog kurmayı hedefleyen kolektif bir öneri olan [Disminución planeada de la dependencia fósil en Colombia](#)’yı [CENSAT Agua Viva](#) ve diğer Latin Amerikalı örgütlerle birlikte destekleyerek yapmaya çalıştığımız budur.

Bölgemizdeki değişim süreçlerine hassasiyetle yaklaşarak ama aynı zamanda gerici ve oligarşik güçlerin farkında olarak, Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Pakti’ndaki bizler, ilerlemeye, eylemleri, önerileri, eleştirileri ve kalkınmaya alternatifleri birleştirmeye devam edeceğiz. Yakın geçmişte hareket mücadelelerinin ateşiyle oluşturulan fikir ve kavramları alacak ve kendimizi onların yanına yerleştireceğiz: doğanın hakları, iyi yaşamak, bölüşümcü adalet, bakım, adil geçişler, özerklik, post-ekstraktivizm, eko-bölgesel feminizmler, gıda egemenliği ve özerkliği. Radikal biçimde farklı bir paktı savunmamızın nedeni budur: zenginler arasındaki hegemonik Yeşil Pakt anlaşmaları değil, [girişimimizin sunumunda](#) Arturo Escobar tarafından önerildiği gibi, Yeryüzüyle, Güneyden ve Güney için bir paktı savunuyoruz. Diğer yaşam biçimlerine, dünyayla, dünya içinde bir olmaya bağlılığımız olarak anladığımız bir paktı savunuyoruz. ■

Pacto Ecosocial del Sur’a ulaşmak için <pactoeosocialdelsur@gmail.com>
Twitter: [@SvampaM](#) / [@AlbertoAcostaE](#) / [@EnriqueViale](#) / [@brenobringel](#) / [@lilib17](#) / [@ColectivoCasa](#) / [@PactoSur](#)

> %1 için Kalkınma

Vandana Shiva, Navdanya Bilim, Teknoloji, Ekoloji Araştırma Vakfı, Yeni Delhi, Hindistan

Suni gübre, pestisit, genetik olarak işlenmiş tohumlar gibi çevreye zarar veren ticari katkı maddeleri kullanmayan küçük çiftçilerin üretkenliği, aslında büyük endüstriyel kurumsal çiftliklerden daha yüksektir. İllustrasyon: Arbu, 2023.

Kapitalist patriyarkal düşüncenin biçimlendirdiği 'kalkınma' söylemi ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) ötesine geçmeli ve Yeryüzü ailesinin üyeleri olarak gerçek insanlığımızı geri kazanmalıyız. Lessem ve Schieffer'in kitapları [Integral Economics](#)'de [Bütüncül Ekonomi] yazdıkları gibi: "Eğer kapitalist teorinin ataları teorik yapıları için en küçük ekonomik birim olarak bekar burjuva erkek yerine bir anneyi seç-

miş olsalardı, kullandıkları bencil insan doğası aksiyomunu formüle edemezlerdi."

Kapitalist patriyarkal ekonomiler, savaş ve şiddetle şekillenmiştir. Savaşlar doğa ve çeşitlilik içeren kültürlerle, şiddet ise kadına karşıdır. Hedef, doğanın ve insanların ürettiği gerçek servete sahip olmak ve onu kontrol etmek olsa da maddi süreçlerin yerini giderek daha çok rekabetçi pazarların "mantığı" gibi hayali ekonomik kurgular almaktadır.

>>

Patriyarkal değerler ve kapitalizmin çakışmasından ortaya çıkan paradigmalardan temel özelliği ayrılıktır. İlk olarak doğa insanlardan ayrılır, sonra insanlar toplumsal cinsiyet, din, kast ve sınıf temelinde birbirinden ayrılır. Birbiriyle ilişkili ve bağlantılı olanın ayrılması, ilk olarak zihinde, sonra gündelik eylemlerde, şiddetin kökenidir. Geçmişteki sosyal eşitsizliklerin, kurumsal küreselleşmenin yükselişiyle yeni ve vahşi bir biçim almış olması tesadüfi değildir. Günümüzdeki eğilimlerle uyumlu olarak küresel nüfusun %1'i, yakında geriye kalan %99'la aynı miktarda serveti kontrol edecektir.

Bugün şirketler, gerçek insanların haklarına üstün gelen bir tüzel kişilik talep etmektedir. Fakat hayali yapılar, servet ediminin gerçek kaynaklarından daha da uzaklaşmıştır. Sermayenin yerini artık zenginlerin hiçbir şey yapmadan "rantiyeciler" olarak servet biriktirmesini sağlayan araç ve teknolojilerle finans almıştır. Finansal ekonomide para kazanmak spekülasyona dayanmaktadır; finansal deregülasyon, zenginlerin diğer insanların zar zor kazandığı maaşlarını kullanarak spekülasyon yapmalarını sağlar. "Büyüme" fikri bireyler ve hükümetler açısından başarının ölçüsü olarak ortaya çıkmıştır. Bir büyüme biçiminden ve onun krizlerinden bahsetmektedir: yalnızca Büyük Para'nın daha da büyümesi için kapitalist patriyarkal Büyük Para tarafından tasarlanmış bir paradigma ve küresel deneyimler.

Ekonomik büyüme paradigmasının idrak edemediği şey, doğa ve toplum içindeki yaşamın yok edildiğidir. *Ekoloji* ve *ekonomi* sözcükleri Yunanca ev anlamına gelen *oikos* kelimesinden türemiştir. Her ikisi de bir tür ev idaresini ima eder. Ekonominin ekoloji bilimine karşı işlemesi, evimiz olan Yeryüzünün kötü yönetilmesiyle sonuçlanır.

İklim krizi, su krizi, biyoçeşitlilik krizi, gıda krizi, Yeryüzünün ve onun kaynaklarının kötü yönetiliyor olduğuna dair farklı semptomlardır. İnsanlar yeryüzünü kötü yönetmekte ve doğanın "esas sermaye" olduğunu ve ondan türeyen her şeyin "kaynağı" olduğunu fark etmeyerek onun ekolojik süreçlerini tahrip etmektedir. Doğa ve onun Yeryüzündeki yaşamı sürdüren ekolojik süreçleri olmazsa en büyük ekonomiler çöker ve uygarlıklar yok olur.

Günümüzdeki neoliberal kalkınma modeli altında yoksullar, geçimlikleri, kaynakları ve varlıkları %1 tarafından ele geçirildiği için yoksuldur. Bugün bunu hem Orta Doğu'da Rojava'daki toplulukların hem Myanmar'daki Rohingya halkının yerinden edilmelerinde görüyoruz. Köylüler yoksullaşıyor, çünkü %1 pahalı tohum ve kimyasalların tedarikine dayanan endüstriyel tarımı teşvik ediyor. Bu da köylüleri borç içine sokuyor ve topraklarını, sularını, biyoçeşitliliklerini ve özgürlüklerini yok ediyor.

Kitabım [Earth Democracy](#) [Yeryüzü Demokrasisi] Monsanto şirketinin, mühendislik ürünü Bt pamuğunun agresif

şekilde pazarlanması sayesinde pamuk tohumu tedarikini nasıl tekeli altına aldığını anlatıyor. Son yirmi yılda genellikle pahalı GMO tohumları ve diğer sözde Yeşil Devrim teknolojilerini satın alarak borca batmaya zorlanan 300.000 Hintli çifti intihar etmiş, bu intiharların çoğu pamuk keminde yoğunlaşmıştır. Bu vahşi tekellere karşı çıkmak için Navdanya adında bir kırsal araştırma çiftliği kurdum. Tohum Özgürlüğü hareketi içinde dağıtmak üzere çiftçilerin kendi geleneksel organik pamuk çeşitlerini koruyoruz.

Eğer çiftçiler yoksullaşıyorsa bunun nedeni (artık Monsanto Bayer, Dow Dupont ve Syngenta Chem China adlı üç oyuncuya indirgenen) *Zehir Kartelinin* onları maliyetli tohum ve kimyasalları satın almaya bağımlı hale getirmesi yüzündendir. Tohumları kimyasallara, uluslararası ticarete ve abur cuburun işlenmesine bağlayan dikey entegre şirketler, çiftçiler ürettiği değer %99'unu çalmaktadır. Yoksullaşıyorlar çünkü "serbest ticaret", dampingi, geçim kaynaklarının yok edilmesini, çiftlik fiyatlarının çökmesini desteklemektedir. Dahası, suni gübre, pestisit, genetik olarak işlenmiş tohumlar gibi çevreye zarar veren ticari katkı maddeleri kullanmayan küçük çiftçilerin üretkenliği, aslında büyük endüstriyel kurumsal çiftliklerden daha yüksektir. Bunun aksine, küresel köylü sendikası Via Campesina geleneksel ön tedarik hazırlığı yollarının çiftçiler için yalnızca daha çok özerklik sağlamadığına, aynı zamanda küresel ısınmanın etkilerini bile hafifletemediğine işaret etmektedir.

Yüzde 1'in "büyüme ekonomisinin" derinden yaşam karşıtı olduğunu ve etkilerinin çoğunun Küresel Kuzeydeki çalışan nüfus tarafından da hissedildiğini söylemeye bile gerek yoktur. Filipin halklarının sivil toplum örgütü IBON International geleneksel olarak kadınların, üretken işçiler ve üreyen bedenler olarak sömürülmesini sürdürmek için kullanılan eril şiddetin kapitalist kar üretiminin hizmetinde çalıştığını doğrulamaktadır. Tüm dünyada halklar, %1'in ele geçirdiği hükümetlerin sağlık ve eğitimde, ulaşım ve enerjide kar amaçlı özelleştirme politikalarını empoze etmesi ve Dünya Bankası ve IMF direktiflerinin bunu şiddetlendirmesi nedeniyle giderek yoksullaşılıyor.

İşçiler, çiftçiler, ev kadınları ve genel olarak doğa, hakim kapitalist patriyarkal ekonomik paradigma tarafından "sömürgelere" dönüştürülmüştür. Küreselleşmenin kapitalist kalkınma modeli, iki şiddet biçiminin yakınsamasını ifade eder: eski patriyarkal kültürlerin gücünün modern neoliberal para hakimiyetiyle birleşmesi. ■

Vandana Shiva'ya ulaşmak için <vandana@vandanashiva.com>
Twitter: @drvandanashiva

> “Buen Vivir”: Soy Kütüğü ve Ufuklar

Mónica Chuji, Amazon Kichwa entelektüeli, eski İletişim Bakanı, Ekvator; **Grimaldo Rengifo**, And Köylü Teknolojileri Projesi (PRATEC), Peru; ve **Eduardo Gudynas**, Latin Amerika Sosyal Ekoloji Merkezi (CLAES), Uruguay

Porto Alegre, Brezilya'da kırsal alanda bir evin dış duvarına Luísa Acauan Lorentz tarafından yapılmış bir duvar resmi. Resim: Luísa Acauan Lorentz, 2022.

Buen vivir veya “iyi yaşama” kategorisi, ortak paydası kalkınmayı ve modernitenin diğer bileşenlerini radikal olarak sorgularken bunların ötesine uzanan alternatifler sunmak olan Güney Amerika Perspektiflerinin birliğini ifade eder. Batılı iyilik hali ya da iyi yaşam anlayışıyla karşılaştırılmaz veya bir ideoloji ya da kültür olarak tarif edilemez. Bilgi, duygulanım ve maneviyatta derinden bir değişimi ifade eder: insanlar ve insan olmayanlar arasındaki ilişkiyi anlamaya dair, toplum ve doğa arasındaki modern ayrımı ima etmeyen diğer biçimlere ontolojik bir açılım. İnşa halinde çoklu bir kategoridir ve farklı yerlerde ve bölgelerde belirli biçimler alır. Yerli öğeleri modernitenin kendi içindeki eleştirileriyle melezleştirdiği için heterodokstur. *Buen vivir* fikirlerine atıflar, yirminci yüzyılın ortasından beri kayda geçmiştir, fakat günümüzdeki anlamıyla 1990’larda net bir şekilde telaffuz edilmiştir.

Bu anlamda Peru’da *Proyecto Andino de Tecnologías Campesinas*’ın (And Köylü Teknolojileri Projesi); *Centro Andino de la Agricultura y el Desarrollo Agropecuario*’ın (Bolivya And Tarım ve Hayvancılığı Geliştirme Merkezi); farklı entelektüellerin ve içinde Ekvator’da Alberto Acosta’nın öne çıktığı toplum liderleri ve yerli liderlerinin katkıları önemlidir. Geniş bir yelpazede toplumsal hareketler, Bolivya ve Ekvator’da siyasi değişimler getiren ve anayasal tanınırlık elde eden bu fikirleri desteklemiştir. *Buen vivir* her sosyal, tarihi ve ekolojik bağlama özel bir versiyon içerir. Bunlar, yenilik sayesinde ve modernite içinde eleştirel duruşa sahip yerli geleneklerden çıkan kavramların ilişkilmesi ve hibritleşmesiyle oluşur. Bunların arasında Aymara’nın *suma qamaña*’sı, Bolivyalı Guarani’nin *ñande reko*’su, *sumac kawsay*’ı, Ekvatorlu Kichwa’nın *allin kawsay*’ı, ve Perulu Quechua’nın *allin kawsay*’ı bulunmaktadır. The Ekvatorlu/Perulu *shür waras* ve Şilili Mapuche’nin *küme morgen*’i benzer kavramlardır. Kalkınma-sonrası gibi radikal kalkınma eleştirileri; iktidarın ve bilginin sömürsünün tanınması; patriyarkanın feminist eleştirileri; insan olmayanın içkin değerini kabul eden alternatif etikler; ve derin ekoloji gibi çevresel vizyonlar ise Batının katkıları arasındadır.

Tek bir buen vivir yoktur; örneğin Ekvator’un *sumac kawsay*’ı Bolivya’nın *suma qamaña*’sından farklıdır. İlkinde Batı kategorilerine yaklaşık çevirisi topluluk içinde iyi ve ahenkli yaşama sanatına atıfta bulunur, sosyal ve ekolojik boyutlarda eş zamanlı olarak tanımlanmıştır. Öte yandan ikinci kavram da karışık topluluklar içinde bir arada yaşamayı ele alır, fakat bunu belirli bölgeler için yapar. Benzer bir biçimde *buen vivir*’in özel olarak bir yerli önerisi olduğunu ya da sömürge öncesi koşullara dönüşü ima ettiğini söylemek yanlış olmakla birlikte, bu katkılar inşası için gereklidir.

Kategorinin çeşitliliğinin ötesinde paylaştıkları bileşenler mevcuttur (Gudynas 2011). Tüm perspektifler ilerleme kavramını ve t k bir evrensel tarih olduğu fikrini sorgular. Çoklu, paralel, lineer olmayan ve hatta dairesel, tarihsel süreçlere açıktırlar. Kalkınmayı ekonomik büyüme, tüketim, doğanın metalaştırılması vb. ile saplantısını nedeniyle sorgularlar. Bu perspektiften bakınca, sosyalist bir *buen vivir* anlamsızdır. Alternatifleri hem post-kapitalist hem post-sosyalisttir, büyümeden ayrışır ve azla yetinme bakış açısından insani ihtiyaçların tümüyle tatmin edilmesini odaklanır. *Buen vivir*

>>

insanların siyasi temsile sahip olan ve değerini tüm kaynağı olan yegane özne olarak görüldüğü merkezi pozisyondan eder.

Bu, (insan olmayanın içkin değerini ve doğanın haklarını tanıyarak) etik bir açılımı ve (insan olmayan öznelerin kabulü) siyasi bir açılımı ima eder. Kırsal ve yerli alanların kalbinde bile patriyarkaya karşı çıkarak toplulukların ve doğanın savunusunda kadınların temel rolünü yeniden canlandıran feminist alternatifler önerir. İnsanlık ve doğa arasındaki modern ayrıma da meydan okunur: *buen vivir* belirli bölgelerde insanlar, insan olmayan hayvanlar, bitkiler, dağlar, ruhlar vb.den oluşan geniş toplulukların varlığını tanıır. Bunun bir örneği Andlı *ayllu* kavramıdır: kökeni belirli bir bölgede bulunan karışık sosyoekolojik topluluklar.

Buen vivir tüm sömürgecilik biçimlerini reddeder ve çok-kültürlülüğe mesafeli durur. Onun yerine, her bilgi geleneğine değer veren ve böylece çok-ulusluluk temelinde siyaseti yeniden kurma ihtiyacını ileri süren bir tür kültürlerarasılığı destekler. *Buen vivir* duygulanım ve maneviyata büyük önem atfeder. Geniş topluluklarda ilişkiler piyasa mübadelesiyle ya da faydacı bağlantılarla sınırlı değildir; onun yerine, diğer niteliklerin yanı sıra, karşılıklık, tamamlayıcılık, komünalizm ve bölüşümü içerirler.

Buen vivir'in arkasındaki fikirler çok sert eleştirilere konu olmuştur. Bazıları bir yerli indirgemeciliğini yanıstıttıklarını düşünürken diğerleri, aslında bir New Age icadı olduğunu ileri sürer. Geleneksel soldan entelektüeller, dikkati gerçek amaçtan bir saptırdıklarını, bunun da kalkınmaya değil kapitalizme alternatifler olduğunu iddia ederler; aynı zamanda insan olmayanların içkin değerini reddederler. Bu argümanlara rağmen *buen vivir* fikirleri And ülkeleri arasında güçlü ve geniş destek bulmuştur. Buradan hızla Latin Amerika'ya küresel sahneye yayılmış, doğanın ve Pacha Mama'nın haklarının anayasa tarafından tanınması; Amazon'da sondaj çalışmalarının ertelenmesi; post-eks-

traktivizme geçiş için modeller ve insan olmayan aktörlerin katılımına dayalı kozmopolitik gibi kalkınmaya spesifik alternatiflerin zeminini oluşturmıştır.

Buen vivir'in bu özgün fikirleri ve mega-madencilik ve Amazon'da petrol çıkarma gibi ekstraktivist eylemleri destekleyen Boliviya ve Ekvator hükümetlerinin kalkınma stratejileri arasındaki keskin tezat açığa çıkmıştır. Böyle "ilerici" rejimler bu tezatları, Ekvator'da bir sosyalizm türü veya Boliviya'daki bütüncül kalkınma gibi, *buen vivir*'i modernitenin içine konumlayan yeni tanımlarıyla yenmeye kalkışmışlardır. Bu pozisyonlar niyetlerine rağmen yalnızca fikirlerin sömürsünü harekete geçiren bazı devlet organları, entelektüeller ve Güney Amerikalı olmayan entelektüeller tarafından desteklenmiştir. Her şeye rağmen, *buen vivir*'in orijinal fikirleri korunmuştur. Geleneksel kalkınmaya karşı toplumsal direnişi beslemeye devam etmektedir. Boliviya, Ekvator ve Peru'da toprağı, suyu ve Toprak Ana'yı savunan yerli ve vatandaş eylemleri bunun örnekleridir. Bu, *buen vivir*'in yalnızca birkaç entelektüelle ve sivil toplum örgütüyle sınırlı olmadığını, halk arasında yüksek düzeyde destek kazandığını göstermektedir.

Sonuç olarak, *buen vivir*, farkı hareketler ve aktivistler tarafından beslenen, yenilgileri ve kazanımları, yenilikleri ve tezatları olan, süregelen bir öneridir. Modernitenin ötesine hareket etmek kolay olmadığı için kaçınılmaz biçimde inşa sürecindedir. Belirli tarihler, topraklar, kültürler ve ekolojilerden doğan başka düşünme, hissetme ve var olma biçimleri (başka ontolojiler) açarken moderniteyi de sorgulayan pozisyonlar içerdiği için çoğul olmalıdır. Fakat bu çeşitlilik içinde, modernitenin ilerlemeye olan inancının reddi, ilişkisel dünya görüşlerinden kaynaklanan geniş toplulukların varlığının tanınması ve insan olmayanın içkin değerini kabul eden etik gibi, onu moderniteden ayıran yakınsaklıklar mevcuttur. ■

Yazarları Twitter'da takip edin @Monicachuji / @PratecPRA / @EGudynas

> Ubuntu:

Adil ve Güçlendirici bir Kavram ve Yaşama Biçimi

Lesley Le Grange, Stellenbosch Üniversitesi, Güney Afrika

Madagaskar, Baobablar Bulvarı. Fotoğraf:
Antoni Socias, Unsplash.

Ubuntu, insanilik anlamına gelen ve hem bir var olma hem de hal alma durumunu ima eden Güney Afrikalı bir kavramdır. İnsanın diğer insanlarla ilişkili olarak gözler önüne serilmesini ve insan olmayan doğanın insanın ötesindeki dünyasıyla ilgilidir. Bir diğer deyişle, bir insanın insan halini alması, diğer insanlara ve evrene bağlıdır. Dahası, ubuntu, insanın Batı geleneğinin atomize bireyi olmadığını, sosyal ve biyofiziksel ilişkiler içinde gömülü olduğunu öne sürer.

Dolayısıyla ubuntu “anti-humanist”tir, çünkü insanın ilişkisel varoluşunu ve insan halini alışı vurgular. Ubuntu Afrika’da, Sahra’nın güneyinde bulunan birkaç dildaki atasözü ve aforizmalardan türemiştir. Güney Afrika’da

konusulan Nguni dillerinden Zulu, Xhosa ve Ndebele’de *Umntungumuntungabanye Bantu* ubuntu ifadesinden türemiştir. Bu ifade kişinin insanlığının ideal olarak diğerleriyle ilişki içinde ifade edildiğini ve dolayısıyla kişiliğin gerçek ifadesi olduğunu ileri sürer: “Biziz, öyleyse varım”. Botho, bunun Sotho-Tswana dillerindeki muadilidir ve bu kelime de şu atasözünden türemiştir: *Mothokemothokabathobabang*. Ubuntu insanın ana unsurlarından birini oluşturur. Zulu dilinde insan anlamına gelen kelime *umuntu*dur, şunlardan oluşandır: *umzimba* (beden, biçim, et), *umoya* (nefes, hava, yaşam), *umphefumela* (gölge, ruh, tin), *amandla* (canlılık, güç, enerji), *inhlizyo* (kalp, duyguların merkezi), *umqondo* (kafa, beyin, zeka), *ulwimi* (dil, konuşma) ve *ubuntu* (insanilik).

> Yeniden ortaya çıkarılan, geleneksel bir yaşama biçimi

Fakat Ubuntu yalnızca dilbilimsel bir kavram değildir; bir-birimizle nasıl ilişkileneceğimiz gerektiğini de (birbirimize karşı ahlaki yükümlülüklerimizin ne olduğunu) içeren normatif bir çağrışıma da vardır. Ubuntu ahlaki yükümlülüğümüzün diğerlerine bakmak olduğunu ileri sürer, çünkü onlar zarar gördüğünde biz de zarar görürüz. Bu yükümlülük, evrendeki her şey birbiriyle ilişkili olduğunu için yaşamın tümüne yayılır: Doğaya zarar verdiğimde, ben de zarar görürüm.

Afrikanlı tüm kültürel değerler gibi, ubuntu da gelenek-seldir ve sözlü olarak yayılır: anlamı kültürel pratikler ve Afrika halklarının yaşamış deneyimleriyle iç içe geçmiştir. Bu tür kültürel değerler sömürgeleşmeyle birlikte aşınır veya silinir. Fakat sömürge sonrası Afrika’da, ubuntu ve onun muadilleri bir sömürgeleşme projesinin parçası olarak yeniden hatırlatılmış ve sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirliği sağlama imkanını tehdit eden hakim kalınma nosyonlarına alternatif olarak küresel olarak da çekiciliği artmıştır. Örneğin Güney Amerika’daki Afrika soyundan gelen bazı gruplar daha nüanslı bir *buen vivir* anlayışı kazanmak için ubuntu’ya başvurmaktadır.

> Adil ve güçlendirici bir kavram

Ubuntu kişinin gerçek benliğini başkalarını sömürerek, kandırarak ya da onlara adaletsiz davranarak gerçekleştiremeyeceği veya ifade edemeyeceği fikrini taşımaktadır. Diğerlerinin varlığı olmadan kişi oynayamaz, hislerini kullanamaz, hayal kuramaz, düşünemez, akıl yürütemez, üretmez ve çevresi üzerinde kontrol sağlayamaz. Dolayısıyla ubuntu insanlar arasında ve insanlar ve insan ötesi dünya arasında dayanışmayı tarif eder. Dünyadaki toplumsal hareketlerin temel endişeleri olan sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik mücadelesinde, insanlar arasında dayanışma inşa etmek için atıfta bulunulabilir.

Bu kavram, insanın yaratıcılık ve özgürlüğünün yalnızca başkalarına zarar verdiklerinde kısıtlanması gerektiği önerisini de içerir. Ubuntu yaşamı engellemeye değil zenginleştirmeye hizmet eden tüm varlıkların içindeki gücün dışavurumudur. Üretken olan, bakımı ve merhameti ortaya çıkaran ve bağlayan bir güçtür; toplumsal hareketleri güdüleyen çokluğun gücüdür. Bu güç biçimi, empoze eden, bölen, sömürgeleştiren gücün, uluslararası örgütler, hükümetler, ordu ve iş dünyasının sahip olduğu egemenin gücünün tam tersidir. Bahsi geçen güç biçimleri ubuntu’nun aşınmasıyla sonuçlanır.

> Çokboyutlu dönüşüm

Ubuntu’nun dönüştürücü potansiyeli, insanlığın yirmi birinci yüzyılda karşı karşıya olduğu bazı temel zorlukların alternatif bir okumasını sunuyor olmasında yatmaktadır: insanlar arasında artan eşitsizlik, yaklaşmakta olan ekolojik felaket, insanın yeni teknolojilerle birbirine bağlılığının şu an “insan olmanın” ne olduğunu belirlemenin zor olmasına yol açacak seviyede olması. Son zorluk söz konusu olduğunda, ubuntu’ya başvurmak, insanlığı olumlamanın önemini ön plana çıkarmaktadır. Bunu, insan olmanın ne olduğunu diğer varlıkları “insan olmayan” olarak ilan ederek değil, insanın filizlenen yeni teknolojiler bağlamında gelişmesini içeren bir süreç üzerinden yapmaktadır. Dünyadaki eşitsizliği ele almak, insanlara dair bir endişeyi (insan merkezli olduğunu) ileri sürmektedir. Oysa ekolojik krizi ele almak, bu ilgiyi insan ötesi dünyaya genişletmektedir; eko-merkezlidir. Ubuntu, [insan-merkezli \(antroposentrik\) ve eko-merkezli \(ekosentrik\) ikiliğini](#) aştığı için dönüştürücüdür.

İnsanlar arasındaki ilişkisellik, evren içindeki ilişkiselliğin bir mikrokozmoz gibi görülmelidir. Kendini beslemek ya da diğer insanlara bakım vermek insan ötesi dünyaya bakım vermeye zıt değildir – ubuntu basitçe antroposentrik veya ekosentrik kategorilerine indirgenemez. Benlik, komünite ve doğa ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır; bir alanda iyileşme hepsinde iyileşme sağlar, dolayısıyla ızdırap da her üç boyutta enine deneyimlenmektedir. Bireysel özgürlük, sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik tek bir mücadeledir.

> Dikkat edilmesi gereken suistimal

Ubuntu’nun iki potansiyel sınırlılığı tanımlanabilir. İlk olarak, kavramın dar, etnosentrik bir yorumu diğerlerini siyaseten dışlamak için kullanılabilir. Bununla, sömürgecilik sonrası Afrika’da siyasi güç kazanmış belirli grupların kavramın (her ne kadar bu kavramın anlamına karşı olsa da) kendilerine ait olduğunu iddia edebileceklerini ya da kavramın eleştirel olarak incelenemeyeceği görüşüne sahip olabileceklerini anlatmaya çalışıyorum. Diğer bir deyişle, ubuntu, yakın zamanda Güney Afrika’da tecrübe edilmiş yabancı düşmanlığı gibi vahşetlere yol açan dar bir hümanizme indirgenebilir. İkinci olarak, popüler çekiciliğinden dolayı ubuntu, uluslararası örgütler, hükümetler ve iş dünyası tarafından kendi gündemlerine uyacak şekilde kullanılabilir; veya Batılı bilme biçimlerinin hakimiyeti göz önünde bulundurulursa, Batılı kültür arşivine asimile edilebilir ve dolayısıyla yerliliği aşındırılabilir. ■

Lesley Le Grange’a ulaşmak için <llg@sun.ac.za>
Twitter: [@LesleyLeGrange](https://twitter.com/LesleyLeGrange)

> Ekofeminist Tartışmaları Haritalandırmak

Christelle Terreblanche, KwaZulu-Natal Üniversitesi, Güney Afrika

Caracol Oventicte bir binanın dışındaki duvar resmi, Chiapas, Meksika'da Zapatista Bölgesi. Fotoğraf: Vitória Gonzalez, 2017.

Ekofeministler kadınların üzerinde kontrol kurulması ve doğa üzerinde hakimiyet kurulması arasındaki tarihsel, materyal ve ideolojik bağlantıları açığa çıkarırlar. Evrilen bir hareketin üyeleri olarak feminist, dekolonyal ve çevresel etik de dahil olmak üzere çeşitli siyasal teorilere hitap eder ve temel kavramların geleneksel cinsiyet-toplumsal cinsiyet varsayımlarının içine nasıl gömülü olduğunun ve bunların tarafından nasıl bozulmuş olduğunun incelenmesi için çağrıda bulunurlar. 1960'larda itibaren ekofeminist teori, doğrudan taban eylemlerinden ilham almıştır. Ekofeminizm 1970'lerin ve 80'lerin nükleer karşıtı hareketi ve barış hareketlerinin yanında ve çevresel tahribata dair artan kamusal endişeler arasında hızla büyümüştür. Kadın aktivistler, yaşamın sosyal ve ekolojik yeniden üretiminin toksik atıkla, ırk şiddeti, bakım işçilerinin sömürüsü ya da biyoçeşitliliğin kaybıyla ormanların yok edilmesi, metalaşmış tohumlar ya da atalardan kalan toprakların "kalkınma" adına mülksüz-

leştirilmesiyle, kısacası herhangi bir şekilde tehdit edildiği her yerde bulunabiliyorlardı.

Ekofeministler insanların tarihsel patriyarkal tavrılarından özgürleşmesinin, "ötekileştirilen" tüm varlıklar özgürleşmeden başılamayacağını ileri sürerler. Küresel Kuzeyde kadınların ve Küresel Güneyde köylülerin ve yerlilerin tek bir özgün politik seste birleşebileceklerini görürler. Bunu nedeni bu toplumsal grupların insan ve insan olmayan yaşama bakım verme konusunda usta olmalarıdır. Dolayısıyla bir siyaset olarak ekofeminizm kendine özgüdür ve feminizm, Marksizm ya da ekolojinin bir yan dalı değildir. Bazı fikirlerin karşılıklı olgulaşmasıyla birlikte, ekofeminizm, toplumsal eşitliği çevresel adalet ve bütünlüğe bağlayarak ona dair feminist endişeleri yeniden ifade eder.

> Öz-düşünsel öz-farkındalık sunan, yeniden yapıcı bir devrim

Ekofeminizm bazen "tüm yaşamın" birbirine bağlı olduğuna dair eski bir bilgeliğin yeniden canlanması olarak görülmektedir. Bunun bir örneği yüzyıllar önce orman-

>>

ları yok edilmekten ağaçlara kollarıyla sarılarak koruyan Hindistan'ın Chipko kadınları olabilir. Fakat bu haliyle *eko-feminizm* kavramı Fransız feminist Françoise d'Eaubonne'ın 1974 yılında ekosferi korumak için yaptığı devrim çağrısına atfedilmektedir. Bu, insan ve doğa ve aynı zamanda erkek ve kadın arasındaki ilişkilerin tümüyle yeniden inşasına bir çağrıydı. Öncü kuramcı Carolyn Merchant'ın Avrupa bilimsel devrimine dair tarihsel analizi, *The Death of Nature* [Doğanın Ölümü], modernitenin atalarının kadınların üreme egemenliğini kurumsal cadı avları üzerinden kontrol etme hevesini açığa çıkarmaktadır. Otacıların ve ebelerin uzmanlaşmış bilgisinin yerini, doğayı ve bedenleri “makine-ler” olarak sunan bir “tıp mesleği” almıştır. Bu, kadınların bakım verme emeğine içkin ihtiyatı prensibi feshederken, aynı zamanda erkeklerin rasyonel üstünlüğüne dair eski ikilikçi ontolojiyi ve “itaatsiz” kadınlar ve “kaotik” doğa gibi “ötekilerin” üzerindeki kontrolü güçlendirmektedir.

Anaakım liberal modernleşmeciler sıklıkla ekofeminist eleştiriyi tersten, kadınların ya da yerlilerin “özlerinde doğaya daha yakın oldukları” ve dolayısıyla ikincil olduğunu söyleyen patriyarkal fikri güçlendiriyormuş gibi okudular. Aslında ekofeministler “doğaya üstün insan” ikiliğinden kaynaklanan eski hegemonik ikilikleri yapısöküme uğratarak bunların cinsiyet-toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf ayrıcalıklarına sahip insanlar tarafından “ötekileştirerek” toplumsal hakimiyetlerini sürdürmek için kullanıldıklarını açığa çıkarmaktadır. Böyle anlaşıldığında ekofeminist bakış açısı var olan güç ilişkilerinin kişiye nasıl hizmet ettiğine dair öz-düşünümsel öz-farkındalığı derinleştirmeye yardım-çı olur.

> Kadınların işi, ekolojik bilgi ve materyalist eleştiriler

Dünya çapında kadınlar işlerinin tümünün %65'ini ücretlerin %10'u için yaparken, Küresel Güneyde kadınların tüketilen gıdanın %60 ila %80'ini üretmektedir. Kolonyal Afrika ve Güney Amerika'da araştırmalarından sonra Maria Mies ve Alman Bielefeld Okulu'ndaki meslektaşları bir “geçim perspektifi” ileri sürdüler. Bu perspektif kadınların ve köylülerin yaşamın üreticileri ve tedarikçileri olarak ekolojik bilgilerini meşru kılıyordu.¹ 1980'lerden beri ekonomik argüman ekofeminizmi kalkınma-sonrası siyaset olarak mobilize etmiş, Latin Amerikalı yerli *buen vivir* ya da “iyi yaşam” bakış açısı gibi günümüzdeki alternatifleri ve yakın zamanda Avrupa'daki küçülme ve dayanışma ekonomilerine dikkatlerin yöneleceğini sezmıştır. “Kötü kalkınmaya” dair bir başka exposé, Vandana Shiva'nın Hintli kadın çiftçiler tarafından elde edilen komünal gıda bağımsızlığının yirminci yüzyıldaki Yeşil Devrim'in ortaya çıkışından sonra nasıl kaybedildiğine dair anlatısıdır.

Ekolojik kriz, finansal ve teknolojik bahanelerle derinleşirken, ekofeministler kapitalist birikimin karmaşık sınıfsal, etnik, cinsiyet-toplumsal cinsiyetlendirilmiş karakterini deşifre ederler. Emek içine gömülmüş materyalist bir siyaset olarak ekofeminizm özcü değildir; zengin sanayileşmiş

Küresel Kuzeydeki aşırı tüketim ve onun Küresel Güneydeki “muslukları ve giderleri” arasındaki noktaları birleştirir. Çünkü kirleten atıklarını taşıyanlar kapitalist patriyarkal üretkenliğin periferileridir – yerli topluluklar için ekolojik borç ve yaşayan kadınlar ve gelecek nesiller için yerleşik borç şeklini alır. Ariel Salleh, Mary Mellor, Ewa Charkiewicz, Ana Isla ve diğerleri gibi materyalist ekofeministler, geçim ve eko-yeterlilik arasında bağlantı kurmaktadır.² İndirgemeci ekonomilere dair yapısal eleştirileri, evlerde ve tarlalarda yeniden üretim işinin ve kapitalizmin sırtını dayadığı doğal döngülerin gafil avlanmasına işaret etmektedir.

> Çevre krizine ekofeminist meta-endüstriyel bir yanıt

Ekofeministler bu tür yeniden üretim emeğinin, birikimin itici gücü olarak üretim ve değişim değerinin kapitalist ve Marksist valorizasyonun kayıtsız şartsız karşısında durduğunu ileri sürmektedirler. Salleh adı anılmayan yeniden üretim işçilerini (kadınları, köylüleri ve yerlileri) becerileri “gömülü materyalist” bir epistemoloji ve etiği ifade eden, dünya çapında çoğunluk bir “meta-endüstriyel sınıf” olarak kavramsallaştırmaktadır. Onların doğanın eşliğinde duran iyileştirici tedarik biçimleri, çevre krizine karşı halihazırda var olan bir siyasi ve maddi yanıttır. Bu işçiler dünyanın dört bir yanında büyük, ama yine de görünmez, yabancılaşmamış bir çalışma yaması içinde var olurlar; yaşamı karmaşık bir insanlık-doğa ilişkileri ağında sürdürürler. Meta-endüstriyel emek ekolojik döngülere pozitif net “metabolik değer”le aşılanır. Ekofeminizm açık bir biçimde geleneksel Marksist sınıf analizinin odağını genişletmektedir. Hatta akademik sol, kapitalist birikimin yeniden üretim emeği üzerinden “doğallaştırılmış” temellerinin kuramsallaştırılmasıyla ilgilenmektedir. Fakat her zaman kadınların kuramsallaştırmalarının var olan patriyarkal meta anlatılar içinde yeniden sunulması riski her zaman mevcuttur.

> Yakınsak komünal özgürleşme ve bakım

Ekofeminist bir siyaset insan özgürleşmesini paylaşım üzerine kurulu iyileştirici dayanışma ekonomileri üzerinden güçlendirmeyi hedefler. Karmaşıklığı homojenliğin, iş birliğini rekabetin, müşteri mülkiyetin ve kullanım değerini değişim değerinin üstünde tutar. Bu özgürleştirici siyaset ekoloji, feminizm, Marksizm'in meseleleri ve Hindistan'daki *swaraj* ve Afikalı *ubuntu* ethosu gibi yaşam merkezli yerli etikleri arasındaki yakınsaklığı açıklama kapasitesi nedeniyle kabul görmektedir. Sunduğu analiz hem eşitlik hem sürdürülebilir yaşama biçimleri arayışındaki tüm kalkınma sonrası alternatifler için sistemik sosyolojik bir temel içermektedir. Ekofeministler tüm yaşam biçimlerinin çeşitliliğinin bakımını üstlenmek üzerine kurulu bir dünya görüşünü savunurlar. ■

Christelle Terreblanche'e ulaşmak için <terreblanche.christelle@gmail.com>

1. Mies, Maria ve Shiva, Vandana (1993) *Ecofeminism*. London: Zed Books.

2. Salleh, Ariel (Ed.) (2009) *Eco-Sufficiency and Global Justice: Women Write Political Ecology*. London: Pluto Press.

> Doğa Hakları ve Yeryüzü İctihadı

Cormac Cullinan, çevre avukatı, Güney Afrika

Pachamama (kağıt üzerine Çin mürekkebi).
Resim: Luísa Acauan Lorentz, 2019.

Günümüzde çoğu uygarlık Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı (GSYİH) çevreye zarar verecek ve iklim değişikliğine katkıda bulunacak şekilde, en yüksek düzeyine çıkarmak üzere örgütlenmiştir. İnsanların iyilik halini, içinde bulundukları ekolojik komünitelerin bütünlüğünü ve canlılığını güçlendirecek şekilde desteklemek üzere yeniden yönlendirilmezlerse, bu uygarlıkların yirmi birinci yüzyılda çökme ihtimali yüksektir. Toprak Ana'nın hakları olarak da bilinen doğa haklarının savunucuları, bu dönüşümün sağlanması için, doğanın tüm yönlerinin kendilerine içkin hakları olan yasal özneler olduğunun hukuk sistemleri tarafından tanınması ve bu hakların savunulması gerektiğini ileri sürmektedir. Doğa haklarının yasal olarak tanınması, insanlar doğanın bir parçası

olduğu için, insan haklarını doğa haklarının türe özel ifadesi olarak kavramsallaştırmakta ve insanlara ve tüzel kişilere doğa haklarına saygı duyma sorumluluğunu vermektedir.

Doğa haklarının yasal olarak tanınması, Yeryüzü ictihadı ve insan toplumlarını yöneten diğer ekolojik yaklaşımlar üzerine daha geniş söylemin bir boyutudur. Yeryüzü ictihadı, Yeryüzü topluluğunun sömürsünü ve bozulmasını kolaylaştırma ve meşrulaştırma yerine onun içinde ahenkle birlikte var olma yönünde insanlara rehberlik etmeyi hedefleyen bir hukuk ve yönetim felsefesidir. Doğa hakları, insan hakları gibi, içkin ve vazgeçilemez olarak düşünülmemekte ve hakların sahibinin varoluşundan ileri gelmektedir. İnsanlar da dahil olmak üzere her varlığın ya da doğanın her yönünün, en azından, var olma hakkı, fiziksel alan

>>

kaplama hakkı ve diğer varlıklarla ekolojik ve evrimsel süreçler içindeki özgün rolünü yerine getirmesine izin verecek biçimde etkileşime geçme hakkı olması gerektiği anlamına gelmektedir.

> Doğa hakları kanunlarda aşıktır

Doğa haklarının günümüzdeki en önemli ifadesi, Eylül 2008'de kabul edilen Ekvator Anayasasıdır. Daha sonra 22 Nisan 2010'da Cochabamba, Bolivya'da düzenlenen İklim Değişikliği ve Toprak Ananın Hakları Dünya Halkları Konferansı'nda Toprak Ananın Hakları Evrensel Beyannamesi, ilan edilmişti. Ekvator Anayasası şöyle der: "Yaşamın yeniden üretildiği ve var olduğu Doğa veya Pachamama'nın vazgeçilmez döngülerini, yapısını, işlevlerini ve evrimsel süreçlerini var etme, sürdürme, muhafaza etme ve iyileştirme hakkı vardır (madde 71). Anayasa, doğa haklarının tanınmasının, vatandaşların iyilik hallerini doğa için bir arada ahenkle sağlama sorumluluklarını yerine getirecekleri ve haklarına sahip olacakları bir çerçeve yaratmayı hedeflediğini açıkça belirtmektedir. Dahası, devletin ve özel kişilerin doğanın haklarına saygı duymasını ve muhafaza etmesini gerektiren ve devleti bununla uyum içinde bir kalkınma modelini güvence altına almasını zorunlu kılan bir çerçeve olmalıdır. Yeni Zelanda kanunları Whanganui Nehri'nin ve Te Urewera bölgesinin hakları olan tüzel kişiler olduğunu tanımaktadır. Hindistan'daki mahkemeler Ganga ve Yamuna nehirlerini, bu nehirlerden akan Gangotri ve Yamunotri buzullarını ve bunlarla bağlantılı ormanları ve su yollarını hakları olan tüzel kişiler olarak tanımaktadır. Kolombiya'nın Anayasa Mahkemesi, Atrato havzasını "koruma, muhafaza etme, bakma ve restore etme" hakları olan bir tüzel kişi olarak tanımaktadır.

> Tüketimci dünya görüşü

Modenite, kapitalizm ve tüketimcilik, insanların doğadan ayrı olduğu ve onun kanunlarını aşabileceğini ileri süren antroposentrik bir görüşten ileri gelmektedir. İnsana dair bu istisnacılık, Yeryüzünü insan tatmini amacı için var olan kaynakların bir derlemesi olarak görmektedir. Kaynaklar az olduğu için, daha büyük payı elde etmek üzere rekabette diğerlerine üstün gelmek çok önemlidir. Bu dünya görüşü bugün hukuk sistemlerinin çoğunun temelini oluşturmaktadır. Kanun (insanın dışında kalan) doğayı "mülk" olarak tanımlamakta ve sahibine bu "varlıklara" dair olağanüstü karar alma ve ondan gelecek faydaların üzerinde tekel kurma gücü vermektedir. Bu, servet ve gücü yoğunlaştıran ve küçük bir insan azınlığının kısa vadeli ekonomik çıkarlarını Yeryüzü topluluğunun ve yaşamın kendisinin kolektif çıkarlarının önüne koyan ekonomik ve siyasi sistemlerin temeli oluşturmaktadır.

> Ekosentrik dünya görüşü

Öte yandan, doğanın haklarının tanınması, insanları Yeryüzü topluluğu içinde özgün fakat üstün olmayan bir rol

oynayan bir yaşam biçimi veya Yeryüzünün bir yönü olarak gören, ekosentrik bir dünya görüşüne dayanmaktadır. Örneğin, Toprak Ananın Hakları Evrensel Beyannamesi girişi ve ilk maddesi, Yeryüzüne, tüm varlıkları sürdüren ve bunun sonucu olarak tüm Yeryüzü topluluğunun bütünlüğünü ve sağlığını korumaya öncelik veren, kendi kendini düzenleyen, yaşayan bir bağıllılaşık varlıklar topluluğu olarak atıfta bulunur. Doğa hakları, evrenin her yönünün birbiriyle bağlantılı olduğuna ve insanların doğadan ayrı ve doğaya üstün olduğu yönündeki inançların aksine dair kanıt sunmak için kuantum fiziği, biyoloji, ekoloji gibi bilim dallarının bulgularına işaret eder. Bu yaklaşım aynı zamanda eski bilgelik ve geleneklere, yerli halkların kozmolojilerine dayanır, Yeryüzünü yaşamın kutsal topluluğu olarak görür ve insanların diğer varlıklarla saygılı ilişkiler sürdürmesini gerekli kılar.

Yeryüzü içtihadı ve doğa hakları, anaakım "kalkınma" söyleminin her yönüne, kapitalizm ve patriyarkaya karşı temel bir zorluk teşkil etmektedir. İnsanlığın rolüne, insan toplumlarının temel amacına ve insanların iyilik halinin nasıl destekleneceğine dair farklı bir anlayış sunar. Örneğin, *kalkınma*, ekosentrik perspektiften bireyin, topluluk yaşamıyla karşılıklı ilişki veya "ara-var olma" üzerinden daha büyük derinlik, karmaşıklık, empati ve bilgelik geliştirdiği bir süreç olarak anlaşılır. Bu, GSHİY'i artırmak için karmaşık doğal sistemleri sömürmeyi ve bozmayı içeren günümüzdeki anlamıyla *kalkınmanın* anti tezidir.

> Yeni bir hareket ve yeni bir manifesto

2008'den beri doğa hakları ve Yeryüzü içtihadı dünyanın her yerinde toplumsal hareketlerin, çevre ve sosyal adalet aktivistlerinin ve yerli halkların söyleminin, önemi giderek artan bir boyutu olmuştur. Bu kavramlar Birleşmiş Milletleri içinde "doğayla ahenk içinde yaşama" hakkında tartışmaların temel bir teması haline gelmiş ve birkaç yeşil ve eko-sosyalist siyasi partinin programlarının içine eklenmiştir. Doğa hakları ve Yeryüzü içtihadı güncel çevre sorunları ve toplumsal sorunların en derindeki köklerini ele almaktadır. Irk, sınıf, ulus ve kültürü aşan bir manifesto sunmaktadır; evrenin işleyişine dair bir anlayış üzerine kuruludurlar. Bu anlayış antroposentrik, mekanik ve indirgemeci dünya görüşlerinden daha isabetlidir. Doğa hakları, insan haklarında olduğu gibi makul insan davranışı normlarını değiştirebilecek, küresel, hak temelli bir hareket için bir zemin sunmaktadır. Doğa hakları hareketinin bu güçlü yönleri, her ne kadar emekleme döneminde olsa da etkisinin giderek hızla büyüyebileceği ve büyük bir küresel etki potansiyeline sahip olduğu anlamına gelmektedir. ■

Cormac Cullinan'a ulaşmak için <cormac@greencounsel.co.za>

> Pandemi Sonrası Eğilimler ve Modernite Evreleri

José Maurício Domingues, Rio de Janeiro Devlet Üniversitesi, Brezilya, ve ISA Sosyolojik Teori (RC16) ve Tarihsel Sosyoloji (RC56) Araştırma Komiteleri üyesi

2 019-20 yıllarında ortaya çıkan Koronavirüs/ COVID-19 pandemisi, devlet ve toplumun arasındaki eklemlenmeye dair büyük bir dönüşümü içeriyordu. Neoliberalizm 2008 yılında beri denetim altındaydı. Pandemi, bir anda, ülkeleri ayakta tutabilmek için *olağanüstü hal Keynezyenciliği* tabir edilen şeye ve sosyal politikaların genişletilmesine yol açtı. Daha birkaç ay hatta gün önce hayal edilemeyecek olan mümkün oldu: alınan önemler ve ekonomiye ve güvenlik ağlarına dökülen paraların miktarı dudak uçulatiyordu. Duruma göğüs gerebilmek için, devletin tüm “kapasiteleriyle” olağanüstü bir dönüşü söz konusuydu.¹

Yeni bir çılgır açacak bir değişimden bahsedebilir miyiz yoksa bu gözlemlediklerimiz daha az anlam taşıyan değişiklikler midir? Bu değişiklikler kalıcı olacak mı? Bu, normal koşullarda sabit olan politika yörüngesinde bir anlık bir duraklama mı?² Bu makalede, önce modernitenin evrelerini tartışarak, devletin ekonomi ve sosyal politikalara müdahalesiyle ilgili genel hatlarıyla bir yanıt çizeceğim. Toplumun farklı alanlarında derin değişimler talep ediliyor olsa da yalnızca siyasi sistemde devamlılık sürmektedir. Liberal demokrasi karma bir rejimdir. 1980’lerden bu yana (*gelişmiş oligarşik siyasi sistemlere doğru*) ortaya çıkmakta olan, daha çok oligarşiye ve daha az demokrasiye doğru eğilim, tersine döndürülmemiştir. Gözetimde de önemli bir artış vardır. Her ne kadar daha sağlam sosyal politikaların üretilmesine dair baskı artsa da siyasetçiler genellikle kendilerini, kendi güçlerini ve varlıklarını düşünmeye devam etmektedir. Bireysellik şahlanmıştır, pandemi savunmacı ve özel alan yönelimli yaklaşımları tetikleyerek bunu daha da şiddetlendirmiştir. Bu, yüz yıl önceki “İspanyol gribi” pandemisinin sonrasındaki yoğun sosyalleşebilirliğin tam aksi bir gelişmedir. Aynı zamanda kesinlikle sosyolojik analize ihtiyaç duyan bir meseledir. Burada söyleyeceklerin yalnızca yenilenmiş parti-devlet vasıtasıyla kapitalizm dünyasına kısmen uygulanabilir. Bu dünyada devletin varlığı çok daha yoğundur ve çok daha otoriter bir siyasi sistem işlemektedir. Fakat sosyal politikalara gelindiğinde sosyal liberalizmin yaygınlığı göze çarpmaktadır.

> Modernite ve evreleri

Siyasi modernite de dahil olmak üzere modernite, olumsal bir evrimsel ayrışmadır. Fakat daha önce gelişmiş, gi-

derek daha küresel özelliklere sahip uygarlık öğelerine ve onun hibridleşmelerine bel bağlamıştır. Egemen güçleri, otoriter kolektivizmin oluşturduğu görece kısa ömürlü zorluğu aşmıştır. On sekizinci yüzyıldan beri, (Offe, Lash ve Urry, Castells, Wagner, Domingues, ve diğerlerinin çalışmalarının gösterdiği gibi) üç belirgin evrede gelişmiştir. İlki liberal ve piyasa odaklıdır (veya bunu bir program olarak görüyordu); eş zamanlı olarak sömürgeci (her ne kadar Amerikalılar hazlihazırda bağımsız olsa da). İkinci evre, dünya çapında devlet merkezlidir. Her ne kadar ekonomik ve yasal yapı aynı kalsa da “gerçek sosyalizm” (ya da daha munasip adıyla otoriter kolektivizm) moderniteden ödünç aldığı devlet öğelerini radikalleştirerek liberal ve piyasa alt yapısını gözden çıkarmıştır. Bundan sonra ise daha karmaşık, daha bireyci, (güçlenmiş piyasa ve devletin yanı sıra) ağların varlığının daha çok olduğu, neoliberalizmin himayesindeki üçüncü evre gelmektedir.

Pandemi sonrası dünyada, yeni bir evrenin ortaya çıkışına mı şahit oluyoruz, yoksa bu yalnızca üçüncü evre içindeki bir sapak mı? Parti-devlet alanı dışında, kasabadaki şerif (destekçilerinin hakimiyetini sürdürmekte güçlük çektiği) neoliberalizmdi. Fakat, başka ne olursa olsun dünyada bırakacağı derin ize rağmen, modernitenin üçüncü evresinin neoliberalizmle bağlantılı görülmesinin yalnızca olumsal olduğunu varsayabilir miyiz?

> Devlet, ekonomi ve sosyal politika

Pandemiden önce bile neoliberalizm ekonomiyle baş etmek için çok sınırlı görülüyordu; hükümetler halihazırda, az çok üstü açık ya da kapalı biçimde bazı ilkelerinden uzaklaşıyorlardı. Şimdi güçlü aktörlerin sorunun giderek daha çok farkında olduğu görülüyor. Fakat yakın zamandaki gelişmelerin özelliği olan tutarsızlıklar, dirençlilik ve opaklık ile, değişim sağlamak daha karmaşılaşmıştır. Her ne kadar bu konuyu burada geliştiremeyeceğim fakat jeopolitika ve Çin ve Batı ülkeleri arasındaki rekabet aynı zamanda günümüzdeki dönüşümler için bir arka plan oluşturduğu belirtilmelidir. Çin uzun zamandır neoliberalizm ve güçlü devlet müdahalesinin karmaşık bir birleşiminden faydalanmaktadır.

Örnek olarak Avrupa Birliği’ni alalım. Üç farklı gelecek senaryosu seçebiliriz. Biri muhafazakar (eski hamam eski tas); biri kaotik ve çatışmacı; biri ise dönüştürücü. Bu sonuncu

>>

“Yeni bir çıkış açacak bir değişimden bahsedebilir miyiz yoksa bu gözlemlediklerimiz daha az anlam taşıyan değişiklikler midir? Bu değişiklikler kalıcı olacak mı?”

senaryoda iklim değişikliğine dair hedefler (özellikle enerji geçişi sayesinde), dijitalleşme ve sosyal politikaların yenilenmesi ve vergilendirmedeki değişiklikler gerçekleşiyor. Piyasada borç alınmış ortak fonlarla, NextGenerationEU projesi, güçlü ulus devletlerin yapmaları gerekenleri bile kolaylaştıracak (bunları birleştirerek, mesela, Fransa'nın teknolojik yenilenmesini yürürlüğe sokacak relansman planının %40'ını finanse etme yoluyla) bir “Avrupa devleti”ni güçlendirerek, AB'yi halihazırda bu üçüncü ihtimal yönünde ilerletmektedir. Vergi konusunda, şirketler üzerindeki %15 küresel sabit vergi oranı dışında, vergi cenneti düzeninden, ya da daha genel olarak, vergi kaçırmadan kurtulma üzerine çok fazla tartışılmamıştır (zenginlerden alınacak verginin kesildiği ABD dışında). Her halükarda, eleştirenlerin ileri sürdüğü gibi, şirketler üzerindeki vergi oranı uzmanlar ve siyasetçilerin pandemi başladığında eleştirmekte olduğu gibi yetersizdir, fakat yine de daha önce görülmemiş boyuttadır. Artıp artmayacağı tartışılmaktadır (örneğin Almanya'da, daha fazla borcu yasaklayan anayasa maddesine uymamak için manevralar yapılmıştır), fakat bu yönde bir hareket olması muhtemeldir. Yine de siyasi sistem bu düzenleme değişikliklerine aracılık edecektir. ABD'de Demokrat Parti'nin 740 milyar dolarlık enflasyonu önleme projesinin pek çok çekişmeden sonra Ağustos 2022'de kabul edilmesi, fosil yakıtların yerini yenilenebilir enerjinin alması ve ilaç fiyatlarının düşürülmesi için baskı, her ne kadar solun umduğundan daha mütevazı olsa da bir atılımdır.

Ekonomik altyapının, özellikle dijitalleşme bağlamında ama aynı zamanda daha çok köprüler ve yollar gibi daha tekdüze şeyler açısından da yenilenmesini finanse etmek için ve ABD ve Avrupa'da süregelen iklim değişikliğini hafifletme kapasitesine sahip enerji kaynaklarına geçişi sağlamak için yapılan öneriler, kayda değerdir. Stratejik, özellikle yüksek teknolojik alanlar, her şeyden çok risk altındadır. Mikroçipler özellikle öne çıkmaktadır. Çok para ve devlet içindeki yeni organizmalar bu tür hedefleri ve yenilikçi ürünlerin devlet tarafından tedarik edilmesini destekleyecektir (bu tür bir strateji, koronavirüse karşı aşılarda devlet tarafından desteklenmesiyle güçlenmiştir). Sanayi politikası bir geri dönüş gerçekleştirmektedir: her ne kadar liberal kapitalist ülkelerdeki en parlak günlerinden çok farklı olsa da (yani daha “gösterge niteliğinde”) yirminci yüzyılın son çeyreği ve yirmi birinci yüzyılın başıyla karşılaştırıldığında çok daha ilişkili hale gelmiştir. Bazıları, özellikle iklim değişikliği ve enerji geçişi bağlamında, planlamanın dönüşünden bahseder. Her halükarda, bütçe kısıtlamaları çok daha

yumuşak hale gelirken, harcamalar, mali kurtarma operasyonları bile dahil olmak üzere esnekleşmiştir.

Ticaret ve finansal düzenlemede, gerçek bir değişim gerçekleşmektedir. Yıllar boyunca antitrust politikaları, kendi kendilerini baltaladıkları varsayımıyla, önemsiz gibi gösterildi. Reagan hükümetinden beri tüketicinin refahıyla ilgili olmaları gerekiyordu. Dolayısıyla, örneğin, dumping, rakipleri yenmek için fiyat kırmak, bir sorun olarak görülmüyordu. Amaç belli rakipleri değil, rekabetin kendisini korumaktı. Dolayısıyla devasa oligopoliler yaratan birleşmelere ve füzyonlara müdahale edilmedi. Bu, anti-trust politikalarının çok daha kapsayıcı ve detaylı hale gelmesiyle birlikte [tümüyle değişiyor](#). Dahası, mevzuat planları tipik, daha sınırlı Amerikan kurumsal yaklaşımdan, sosyal politika ve diğer faaliyetleri de kapsamak için temel tekel benzeri kamusal malların (telefon ve posta, su ve kanalizasyon ya da tren ve havacılık) tüketicilerine hizmet pazarlamaya doğru genişlemiştir.

Yine de sosyal politika konusunda, aynı şeyleri görmeye devam ediyoruz. İki katlı politikasıyla sosyal liberalizm (biri, varlıklılar için piyasa temelli, diğeri, yoksullar için devletin sunduğu) ortak akıl haline gelmiştir. Şimdiye kadar sosyal politikanın evriminde, istikrarlı biçimde genişleyen sosyal liberalizmin istikrarını sarsacak bir kırılma ortaya çıkmamıştır. Oysa [sağlık hizmetleri daha evrensel hale gelirken](#), ilk defa daha genel anlamda küresel, sosyal liberal bir tepki ortaya çıkıyor gibi görünmektedir. Bir yandan, özellikle küresel sistemin merkezi (ve aynı zamanda bazı otoriter kolektivist ülkeler) ve çevre arasında, ilk grubun daha sıkı ve eğilimsel olarak daha evrenselci politikalara sahip olması nedeniyle önemli farklılıklar varken, şu an sosyal liberalizm şüphesiz küresel anlamda üstünlüğe sahiptir. Yoksulluğa (eşitliğe değil, “adillığa”) konsantre olmaktadır. Yaygın toplumsal memnuniyetsizliğe rağmen, hiçbir organize güç, sosyal politikayı evrenselciliğe ve tam sosyal vatandaşlığa doğru yönlendirmek için yeterince kuvvet göstermemiş hatta denememiştir.

Etkili olmaya devam edecek olan, nakit transferi düzenlemeleridir. Bu, Latin Amerikalı asgari hibe ve hedef tespiti³ göre gerçekleşebilir. Amaç, bu tür ülkelerde olduğu kadar başka yerlerde de yoksullukla mücadele olduğu kadar yoksulluğu siyasi olarak yönetmek olabilir. Ya da istihdam programı mantığı ile Almanya'nın (*Hartz IV* olarak da bilinen) çok acımasız *Arbeitslosengeld II*'i izleyebilir. Bunlar, giderek zenginleşen ve eşitsiz hale gelen bir dünyada göz

boyama çabasıdır. Hristiyan Demokratların sert direnişine rağmen (bkz. yakın zamanda Meloni hükümeti tarafından daha da acımasızlaştırılan İtalyan Reddito de cittadinanza) yeni, [iyileştirilmiş Alman Bürgergeld'i](#) gibi bir şey zaman içinde hak eden işsizler için az miktarda para ve daha cömert evrensel haklar arasındaki yeni sosyal-demokratik partikaların belirtisi olabilir. Her halükarda, şu anki durumda, değişim kısıtlı olacaktır.

> Gelecek

Yalnızca zaman gösterecek: Minerva'nın baykuşunun alacakaranlıkta kanatlarını açması olasıdır. Fakat bizler en azından son birkaç yılda ortaya çıkan ve muhtemelen yoğunlaşacak belirli eğilimleri vurgulayabiliriz. Kabul edilmelidir ki bunların hepsi, sonucu istikrarlı biçimde tek bir yöne işaret eden fikirlerin ve programların ve özellikle politik mü-

cadelelerin ortaya çıkmasına bağlıdır. Gelişmeler dünyanın dört bir anında eşitsiz olmuştur.

Değişimin insanlık tarihinde çok daha cömert, yeşil ve dayanışmacı bir dönemi başlatmasını umabiliriz. Her ne kadar bu olası görülmemekle birlikte, yeni bir modernite evresinin ya da üçüncünün içinde bir apağın ortaya çıkmadığı anlamına gelmemektedir. Son istikameti ise hala belirsizdir. ■

José Maurício Domingues'a ulaşmak için <jmdomingues@iesp.uerj.br>

1. Domingues, José Maurício (2020), "From global risk to global threat: State capabilities and modernity in times of coronavirus", *Current Sociology*, 70(1), 6-23.
2. Baumgartner, Frank ve Jones, Bryan (2009) *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago: Chicago University Press.
3. Domingues, José Maurício (2019) "Social liberalism and global domination". Heriberto Cairo ve Breno Bringel (Eds.) *Critical Geopolitics and Regional (Re) Configurations: Interregionalism and Transnationalism between Latin America and Europe* içinde. London: Routledge, 49-62.

> Sosyal Bilimleri (Yeniden) Açmak: Açık Bilimin Sorunları

Fernanda Beigel, CONICET ve Cuyo Ulusal Üniversitesi, Arjantin, ve ISA Sosyoloji Tarihi Araştırma Komitesi (RC08) İdari üyesi

Fotoğraf: Pixabay.

1 996 yılında, eski ISA Başkanı Immanuel Wallerstein, Gulbenkian Komisyonu Raporu'nda sosyal bilimleri yeniden yapılandırmak için uluslararası bir çağrıda bulundu. Rapor, on dokuzuncu yüzyılda Avrupa'daki kolonyal devletlerin gelişimini takiben deneyimlerini ve gözlemlerini sözde evrensel teorik yapılar oluşturmak için kullanan bu disiplinlerin gelişimini sorgulamıştır. Bu disiplinlerin birleşmesi ve kurumsallaşması için her birinin özel metodolojilere sahip olmasını gerektirmişti çünkü bu durum, toplumsalın analizinde ayrışan bölümleri güçlendirmeye yaramıştı. “Sosyal bilimleri açın” sloganıyla bu rapor Avrupa merkeziliğin terk edilip, çok dilliliğin, disiplinlerarasılığın, araştırma süreçlerinin şeffaflığının ve uluslararası iş birliğinin desteklenmesi gerektiğini bildirmiştir.

Yakın zamanda UNESCO, “Açık Bilim İçin Öneriler”i benimseyerek, benzer sorunlara dikkat çekmiş ve bilimsel araştırmaların sonuçlarının (yayınlar açışim yoluyla) ve süreçlerinin (veriye açışim yoluyla) açışmasını hedeflemiştir. Açık bilim, tüm bilimsel disiplinleri ve temel ve uygulamalı bilimler, doğa bilimleri, sosyal bilimler ve insan bilimleri de dahil olmak üzere tüm akademik pratikleri kapsamaktadır. Geleneksel bilimin farklı bilgi sistemlerine açışması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, farklı toplumsal kesimlerle aktif iş birliği sürecine girilmesini ve toplumu ilgilendiren sorunlara (yurttaş bilimi) dair aktif katılımı telkin etmektedir.

Bu iki yayın arasında 25 yıl vardır ve her iki küresel projenin arasındaki ana fark açışimin dijital özelliği ve katkı

lımcı altyapılar aracılığıyla araştırma süreçlerinin (açık veri, açık değerlendirme) açık hale getirilmesine ilişkindir. Öte yandan, her iki projeyi de birbirine yaklaştıran nokta ise bilginin dolaşım sürecini etkileyen yapısal eşitsizliklere dair sorunlar ile epistemolojik çeşitlilik ve çok dilliliğin korunması gerekliliğidir.

> Sosyal bilimlere dair verilerin açıklığını korumak

Epistemolojik özellikleri sebebiyle, sosyal bilimler ve insan bilimlerinin çalıştıkları öznelere ve araştırma metodlarıyla olan ilişkisi açık bilim projesi kapsamında birtakım sorunlara yol açmaktadır. Araştırma süreçlerinin ve toplanan verilerin ayırım yapılmadan açılması araştırmaya konu olan bireylerin mahremiyetini etkilemekte ve madun topluluklar üzerinde risk oluşturmaktadır. Ancak, kişisel bilgilerin kullanılmasına yönelik etik kuralları ve “habeas data” normları ve ulusal düzenlemeler, bu tür bir sorunun önüne geçmek için yeterli bir çerçeve oluşturmaktadır ve dolayısıyla, sosyal bilimler ve insan bilimlerinde araştırma verilerinin paylaşılmasına karşı direnç üzerine de düşünülmesi gerekli hale gelmektedir.

Takım çalışmasına alışık olmayan disiplinlerde ise bu direnç daha çok fikri mülkiyet haklarının kaybına yönelik korku ya da bireysel akademik ya da teorik anlamdaki başarıdan elde edilecek faydanın azalmasıyla ilgilidir. Bu durum, “pozitif” bilimlerde de öne çıkmakta olup, bilimin toplumsal değerinin açıklayıcı tanınırlığı söz konusu olmaktadır ancak kamu fonlarıyla desteklenen araştırmacının kamu yararı taşıdığı kabulüne dair sorunları da beraberinde getirmektedir. Bilginin kümülatif olduğu açıkça ortadadır dolayısıyla farklı araştırma ekiplerinin sürekli aynı bilgiyi toplamasından kaçınmak gerekir. Aynı zamanda, araştırmacının empirik anlamda yetersizliği söz konusu olduğunda, bulgunun açık olarak incelenmesine karşı çıkılmaması da bu alandaki münferit direnişlere de sebep olmaktadır.

Bilim çevresine verilerin açık olarak sunulmasının ve katılımcı altyapıların varlığının avantajlarından biri de bu platformların birlikte çalışabilir olması ve dijital nesne üreticilerinin, onların kurumlarının, projelerinin ve açık erişimdeki yayınlarında yer verilen verilerin de entegrasyonuna olanak tanımasıdır. Kurumsal kaynaklar, dijital nesnelerin seçilmesi, düzenlenmesi ve sunulmasında kilit bir role sahiptir. Veri setleri ve farklı bilimsel ürünler bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutularak bir araya getirilmelidir. Açık bilimin boyutlarından biri olan açık değerlendirme her ne kadar küresel anlamda kabul görmese de, bilgi diyaloguna katkıda bulunabilir ve ideolojik anlamda karşı argümanların ya da bu disiplinlerdeki teorik tartışmaların çözümlenmesine yardım edebilir ve bu durum söz konusu makalenin basılmasına dair itirazlarla da sonuçlanabilir.

Bununla birlikte, yalnızca Açık Bilim’in faydalarını saymak yetmez. İngilizcenin ortak dil olarak kullanılması, eşitsizliklere sebep olabilir, bilimsel dilin İngilizce olması abartılı bir tektürdeşlik yaratabilir ve biblioçeşitliliği riskli hale getirebilir.

lır. Aynı zamanda, Avrupa başta olmak üzere “cOAlition S” tarafından kurulan “Plan S” programı ve doğrudan yazarlardan alınan yayın ücretleriyle de (makale işlem ücretleri: Miüler) bilimsel yayınlara açık erişim teşvik edilmektedir. Miülerin fark gözetmeyen yapısı ve giderek yaygınlaşması yayıncılık sektörünün hayli yüksek kar oranlarının hali hazırda hegemon ve hegemon olmayan ülkelerdeki araştırmacılar arasında bölünmeye sebep olmaktadır. Açık Bilim projesi, bünyesinde gerilim ve mücadeleleri de barındıran henüz tamamlanmamış bir oluşumdur.

> Avrupa merkezeiliği sorgulamak ve bağlamsal bir Açık Bilim platformu kurmak

Bilginin Avrupa merkezci ve sömürgeci sisteme dayanan köklerini sorgulayan Immanuel Wallerstein liderliğindeki sosyal bilimleri açma projesi olan Gulbenkian Raporu bugünkü açık bilim projesinde de önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda, bu durum sosyal bilimler ve insan bilimlerinin projedeki görece sınırlı konumuna dair soruları da öne çıkarmakla beraber bu disiplinlerin daha şevkle hareket etmesine de olanak tanıyacaktır. Sosyoloji ve diğer sosyal bilimler ve insan bilimlerinde yürütülen araştırmaların gerek etnografik dinamikleri gerekse de kırılğan sosyal gruplarla eş bilgi üretim süreçlerinde bulunması dolayısıyla, araştırma verilerinin paylaşımı konusunda da birtakım zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu verilerin çeşitliliği, bireyler ve örgütler hakkındaki verilerin hassasiyeti ve veri biçimleri nedeniyle, bu araştırmaların veri setlerinin paylaşılmasına olanak tanıyan formatlar sayesinde kendilerine bazen kurumsal kaynaklarda yer bulabiliyorlar.

Bu anlamda, kurumsal düzeyde bir kapasite geliştirmek bu tür araştırmalardaki tüm normatif değerlerden bir çıkış yolu sağlayarak, açık bilim ilkeleri ve doğru uygulamaya alan açacaktır. Ayrıca, araştırmacıların da kamu fonlarıyla desteklenmiş araştırma verilerinin açılması ve her çalışma alanının ihtiyaçlarına yönelik olmak üzere açık veri modüllerinin revizyonu ve bağlama uygunluğunun göz önüne alınması da büyük önem taşımaktadır.

Açık bilimin önemli boyutlarından birini de yurttaş bilimi oluşturmakta olup, sosyal bilimlerde katılımcı bir bilime yön vermek için teorik ve pratik zenginliği olan bir alana işaret etmektedir. Latin Amerika, uzun yıllardan beri katılımcı bilime dair teorik bir gelenek ve ona uygun metodları geliştirmektedir. Fals Borda’nın katkılarının yanı sıra, Paulo Freire’nin Popüler Eğitim deneyimi ve Güney Epistemolojileri de bu geleneğin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Latin Amerika’da bulunan üniversitelerin büyük bölümü, yirminci yüzyılın başlangıcından bu yana genişletme projelerini (üçüncü görev) uygulamaya başlamıştır. Üniversiteler ve toplum arasındaki bu etkileşimler, bilginin ortak üretimini teşvik edici pratiklerin bir araya getirilmesini ve açık bilimin katılımcı doğasını genişletmeye yönelik yeni yolların oluşumuna olanak tanımaktadır.

Bu anlamda, katılımcı bilimin özgünlüğü, belli sosyal grupların bilim insanlarıyla iş birliğine “davet edilmesinde”

değil, bilim yapma hakkına ve sorgulama hakkına imkan bulmalarında yatmaktadır. Katılımcı bilimin etkin bir biçimde açılması ve temel bir insan hakkı olarak ele alınması için araştırmacıların kamu fonlarıyla desteklenen araştırmalarındaki verilerin sahibi olmadıklarını anlamamız gerekmektedir. Ve her şeyden önce, sosyal bir araştırmaya katılan gruplar, verilerin işlenmesi ve yorumlanması haklarından muaf tutulmayıp, sadece veri toplayıcıları olarak araçsallaştırılmamalıdır.

Yurttaş Bilimi, sosyal bilimlerin bir ayrıcalığı değildir. Aksine, araştırmaya konu olan deneyimler çoğunlukla çevre bilimleriyle de ilişkilidir. Ancak, dünyanın bazı bölgelerinde-özellikle çeperdekiler- katılımcı eylem biliminin inşasına yönelik geleneklere sahiptir ve bu da geliştirilmeye açık metodolojik ilkeleri de beraberinde getirmektedir. Üniversite düzeyinde, *eleştirel genişletme* geleneğinin çatısında toplanan pratikler ve deneyimler, yurttaş biliminin gelişmesine yönelik önemli bilgi birikimi ve birden fazla üniversite tarafından üretilen bilginin bir araya getirilmesine olanak tanır.

> Demokratikleşme, bilgisel adalet ve eşitsizliklerin ortadan kalkması

Açık ve katılımcı bir bilimi desteklemek için bilgiye dair asimetriler ve eşitsiz güç ilişkilerinin ortadan kaldırılması elzemdir. Açık araştırma süreçlerinin daha demokratik bir yönetişimine ihtiyaç duyulmaktadır. Yerel Veri Yönetişiminde CARE (Kolektif fayda, Kontrol etme yetkisi, Sorumluluk, Etik) ilkeleriyle hareket etmek, akademi çevrelerinin belli topluluklarla yürüttüğü araştırmalarındaki bilimsel pratiklerin tarihsel güç eşitsizliklerini tersine çevirmek için kavramsal bir çerçeve sunması açısından önem taşımaktadır. Halen, değerlendirme ve fon sağlama sistemleri için belli eylemler ve teşviklere gerek duyulmaktadır, bunlar araştırmaya konu olan toplulukların ihtiyaçlarına yönelik olarak kurumsal düzeyde bağlamsallaştırılmıştır.

Dijital altyapılardaki küresel asimetriler, bilginin dolaşım dilleri ve akademik alandaki prestijin korunması gibi nedenler bilimin her ülkede ve bölgede erişime açılmasını belirleyen faktörlerdir. Bu açıdan, Wallerstein'in ortaya koyduğu program ile açık bilim projesi arasındaki diyalog günümüzde daha üretken bir hal alacaktır. Bu projeye süreklilik kazandırmak için bilimin dekolonizasyonu üzerine düşünmek ve buna uygun bir biçimde Küresel Güney'e yönelik açık bilim politikaları oluşturmak gereklidir. Ulusal meslek dernekleri, bölgesel ağlar, yayıncılar, öğrenciler, kütüphaneciler, araştırmacılar ve uluslararası örgütlerin de yer aldığı bilim dünyasının bir araya gelerek yeni bir akademik diplomasi dili oluşturmaya dair adımlar atması gereklidir.

Araştırma verilerinin açılması ve paylaşıma ve yeniden kullanıma erişimin sağlanması açık bilimin ana meselesidir. Ancak bu durum verilerin karşılıklı kullanılabilirlik kapa-

sitesini garanti altına almamakla beraber bulguların sosyal kullanımı ya da belli bir toplum için bu tür bir kullanımın geçerliliği hakkında da sorun oluşturabilir. Bilimsel gelişimin günümüzdeki mantığı, her aşamaya sirayet etmiş zehirli bir "ana akım" verimlilik modeli temelinde yeşeren küreselleşmiş bir akademik sisteme sıkı sıkıya bağlıdır. Bu durum tartışmaya açılmalı ve akademik çevreye dair halihazırda kabul görmüş tüm inanışlar da yerinden edilmelidir.

Özgünlüğünden dolayı, yerel kadim bilginin açılması- nı ayrıca irdelemek gereklidir, bu konu aynı zamanda UNESCO'nun Açık Bilim Önerisi Taslağı oluşturulurken de tartışmalara yol açmıştır. Küresel bir toplantı dahilinde, yerel bilginin zorla açılmasını ima eden görüşlere yerli topluluklar karşı çıkmış ve bu durum Öneriler'in son hali verilmeden önce önemli değişikliklere uğramasına ve yeni ifadelerin eklenmesine neden olmuştur. Bazı çalışmalar, geleneksel yerel bilginin çıkarılma ve metalaşma süreçlerine ışık tutmaktadır. Stevia isimli bitkinin bulunması, Cordillera de Amambay'da bulunan Paraguaylı Guranai ailelerinin Ka'a He'e'nin varlığını ve onun tatlandırıcı etkisini keşfetmesiyle beraber bu bitkinin nerede bulunduğu ve yetiştirilme koşullarına dair bilgiye de sahip olmaları bu aileler tarafından üretilen bilişsel bir katkıya örnek teşkil etmektedir. Bu bitkinin özütünün elde edilmesi ve ilgili süreçler emperyal ana kentlerde bulunan bilim kurumlarının koyduğu kurallar ve prosedürler çerçevesinde gerçekleştirildiğinden bu bitki kapitalist ekonomik rasyonalitenin sömürü süreçlerini meşru kıldığı bir alana dahil edilmesine neden olmuştur. Bilim diğer bilgi sistemlerine açılacağı vakit, Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisi (2007) ve yerli halkların geleneksel bilgi üzerindeki özerk ve devredilemez hakları göz önünde bulundurulmalıdır.

Bundan dolayı, bilim politikalarının yerel, ulusal ve bölgesel uygulamaları hegemon olmayan ülkelerin kamusal gündemlerine bilimsel egemenliği, örneğin, ticari platform ya da yayıncılar tarafından ortaya çıkarılan veriler üzerinde hak iddia edilmesi, yerel bilgiye dair özerk bir yönetişim ve bilimin sosyal açıdan önemi, küresel kriterler ile yerel araştırma standartları arasında bağlamsal bir denge üzerine tartışma gibi birçok boyutuyla ele alınmalıdır. Epistemolojik çeşitliliğin desteklenmesi için altyapıya dair asimetrilerin farkında olmak bu aşamada çok önemlidir. Aynı şekilde, bilgi üretim süreçlerindeki toplumsal eşitsizlikleri ve bilginin dolaşımında ortaya çıkan ırk, etnisite, engellilik ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önlenmesine yönelik politikalar oluşturulmalıdır. Bu asimetriler ve bunlara getirilecek çözümler çok boyutludur dolayısıyla sosyal, bilişsel ve bilgisel adaletle dayanan açık bilimi geliştirmenin yollarını bulmak durumundayız. ■

Fernanda Beigel'e ulaşmak için <fernandabeigel@gmail.com>
Twitter: @BeigelFernanda

> Çoklu Sosyolojiler İçin Güneyden Bir Kavram

Mahmoud Dhaouadi, Tunus Üniversitesi, Tunus, ve ISA Sosyoloji Tarihi (RC08), Din Sosyolojisi (RC22) ve Dil ve Toplum (RC25) Araştırma Komiteleri üyesi

Bütüncül sosyokültürel etki" (BSE) modern sosyal bilimlerde kullanılmayan bir kavram olmakla birlikte bir toplulukta ya da toplumda yaşayan istisnasız her bireye işleyen sosyokültürel etkiye verilen addır. Dolayısıyla, hiç kimse BSE normlarından sapamaz. Bu durum, sosyokültürel normlardan sapmanın kaçınılmaz varsayıldığı ana akım sosyolojik düşünceye ters düşer. Amerika'da sapkınlık üzerine sayısız yayın vardır ve üniversitelerde bu alanla ilgili dersler de verilmektedir. İnsan toplumlarında çarpıcı bir biçimde görülen sapkınlığın arka planından hareketle bu makalede bazı sosyokültürel normlarda rastlanmayan sapkınlığa dair iki örnek sunacağım, bunlardan ilki Tunus toplumu ve ikincisi de diğer tüm Müslüman Arap toplumlarıdır. Böylelikle, öne sürdüğüm BSE kavramının da günümüzde "[çoklu sosyolojiler](#)" ve "[sosyolojinin dekolonizasyonuna](#)" yönelik artan çağrılarla aynı çizgide olduğu görülebilir. BSE kavramı, iki olguya dair gözlemlerim sonucunda ortaya çıkmıştır.

> Dişi hayvanların yetiştirilmesinin yasaklanması

Gözlemler göstermektedir ki Tunus'un kuzeydoğu bölgesinde (Ras Jebel, Raf Raf, Ğar el-Mileh, Sounine, El-Aliye ve Metline) yaşayan insanlar kesinlikle dişi katır, at ve eşek yetiştiremezler. Bu hayvanların dişilerinin yetiştirilmesi, bu bölgede yaşayan toplumların normlarına göre kabul edilemez olup, büyük bir toplumsal skandal olarak görülür. Bu tutum, söz konusu şehirlerde yaşayanlar arasında yaygın sosyokültürel norma dayanmakta olup, cansız varlıklara dahi dişi tanımlamalarla hitap etmekten kaçınırlar. Örneğin, dişi bir kelime olan "kamyonet" eril bir kelime olan "kamyon" ile değiştirilir. Bu sosyokültürel normların bölgede yaşayan yerlilerin davranışlarına etkisi hem *bütüncül* hem de ezici bir ağırlığa sahiptir: tüm yerliler yalnızca erkek katır, at ve eşek yetiştirebilirler.

Belirttiğim üzere, yerel kültürde dişi hayvan yetiştirmek bir skandala işaret eder ve toplum içinde dişi hayvanlardan bahsetmek ya da konuşmak genellikle olumsuz karşılanır, bu durum halkta utanç duymadan şiddetli öfkeye kadar çeşitli tepkiler uyandırır. Dişi hayvan yetiştiriciliğinin reddini vurgulayan yerel kültüre uyumluluk gösteren yerli halk, bu durumun Tunus'un ya da Tunus'un ötesinde var olan sosyokültürel normlarda nasıl karşılandığıyla ilgilenmez.

Bu olguyu açıklamak adına hipotezim, dişi hayvanların varlığı nedeniyle potansiyel olarak artan hayvan nüfusundan ziyade bu bölgenin topraklarının birçok hayvanın ihtiyaçlarını karşılamaya uygun olmadığı yönündedir. Ancak, yerliler sahip oldukları toprakların sürülmesi ve traktör, kamyon ve arabalar yetmediğinde de taşımacılık için hay-

vanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, yalnızca erkek hayvanların yetiştirilmesi yerli halkın ihtiyaçlarının karşılanması adına en iyi strateji olmaktadır.

> Her erkeğin sünnet olması

Hayvan yetiştiriciliğine uygulanan BSE kavramı aynı zamanda daha geniş bir çerçevede Müslüm Arap dünyasına da uygulanabilir. Tüm Müslüman Tunuslular, erkek çocuklarını sünnet ettirirler. Sünnet konusunda, hiçbir sınıfı ayrımı (alt, orta ve üst sınıf) olmaksızın tüm Tunuslu aileler bu geleneği sürdürürler. Dolayısıyla, sünnete dair sosyokültürel normdan hiçbir sapma olmaz.

> Sosyolojik bakış açısı

Bu iki olguya dair analizim, her iki durum arasındaki benzerliklere odaklanır. İlk vakada, Kuzeydoğu Tunus'ta yaşayan yerliler dişi katır, at ve eşek yetiştiremezler; ikinci vakada ise, tüm Müslüman Tunuslu erkekler sünnet olur ve erkek çocuklarını da sünnet ettirip, bunu kutlarlar. Sosyolojik bir göz için, bu iki olgu gerek Tunus'un geneli gerekse de Kuzeydoğu Tunus'taki yerli topluluk olsun, Tunus toplumunda erkeklige verilen değeri vurgulamaktadır.

Çağdaş Batı sosyoloji literatüründe, BSE'nin davranışa dair kavramsallaştırılmasına rastlanmaz. Immanuel Wallerstein da katkıda bulunduğu *Sociology in America* [Amerika'da Sosyoloji] kitabında "şunu kabul edebiliriz ki *grup kültürünün normları (her düzeyde) grubun her üyesinde gözlenmez.*" sözleriyle BSE kavramına aşina olmadığını göstermektedir.

Wallerstein'in savı, bu makalede ele aldığım üzere Tunus toplumu ve Müslüman Arap toplumlarındaki kültürel normlara uygunluk göstermez. Müslüman Arap ve Batı toplumları arasındaki kültürel farklar, önceden de belirttiğim gibi, sosyolojinin dekolonizasyonu ve çoklu sosyolojilere yönelik giderek artan çağrıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla, sosyal bilimciler haklı olarak şu soruyu sorabilirler: BSE kavramı Müslüman Arap olmayan gruplar ve toplumlara da uygulanabilir mi?

Bu soruya verilecek cevaptan bağımsız, özellikle antropolog ve sosyologlar için bu makalede örneklendirdiğim BSE'yi anlamak ve nedenlerini açıklamak büyük önem taşımaktadır. Bu bulmacanın cevabı, insan toplumlarının kültür sistemleri ve toplumsal yapılarının araştırılmasında yatmaktadır. Bu örnekler, makalenin ana hipotezinin geçerliliğinin altını çizirken, Tunusluların ve Arapların davranışlarında BSE'nin kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. ■

Mahmoud Dhaouadi'ye ulaşmak için <m.thawad43@gmail.com>

> Latin Amerika Sosyolojisi ve Günümüzde Medeniyet Krizi

Genel Kurul Sonuç Bildirgesi
Latin Amerika Sosyoloji Derneği (LASD)
XXXIII. Latin Amerika Sosyoloji Derneği

Brezilyalı sanatçı ve siyaset bilimci Ribs
(https://twitter.com/o_ribs ve <https://www.instagram.com/o.ribs/>) tarafından Sosyal Teori Çalışmaları ve Latin Amerika Özünde Toplumsal Hareketler Gözlemevi (NETSAL-IESP/UERJ) için yapılan illüstrasyon. Telif Hakkı: Ribs, 2021.

Içinde bulunduğumuz küresel kaos bağlamında Latin Amerika ve Karayipler bir yandan egemen kesimlerin toplum projelerinin kazandığı hız ve bu projelerin içeriden destekçileri diğer yandan hayatları pamuk ipliğine bağlı geniş bir tabanı oluşturan nüfusun talepleri arasındaki gerilimden muzdariptir. Kapitalizm, çeperdeki toplumların küresel piyasaya yenilenmiş biçimlerde eklemelenmesinden doğan yeni bir sermaye birikim aşamasına geçiş yapmıştır. Teknolojik

ilerlemelerin gündelik hayata hızlı sirayeti ve üretim metotları bunda önemli bir rol oynamaktadır. Çeperdeki toplumlar için, bu durum küreselleşmiş modern kesim ve büyük çoğunlukların sistemde işlevsel birer tüketici konumuna (ekonomik aktiviteleri halen var olan geleneksel üretim biçimleri çerçevesinde kayıt dışı işlerde ya da modern sektörleşme içinde alt-kademe işlerde çalışmalara neden olan) indirgenmesinden doğan iç piyasaların yok oluşuna işaret etmektedir.

Ayrıca, iklim ve çevresel koşulların alarm verdiği, demokrasi ve hakların geri plana atıldığı, sınırların askeri- leştiği ve besin, enerji, göç ve etik-politik krizlerin öne çıktığı derin bir medeniyet ve sistemik krizin içindeyiz. Neoliberalizmin hüküm sürdüğü on yıllar boyunca kamu hizmetlerinin içleri boşaltılmış ve doktrin bireysel ve kolektif bilinç ile öznellikleri ekonominin ötesinde de etki-lemiştir. Aynı zamanda, toplumlarımız COVID-19 pande- misiyile de iyice vurgulanan derin eşitsizlikler nedeniyle giderek kopma noktasına gelmiştir.

> Latin Amerika yeni bir tarihi dönemde

Mevcut senaryoda bölgemiz kendisini yeni bir birikim örtütüsü oluşturan sosyal, ekonomik ve siyasi proje- nin ve günümüzdeki zorlukların karşısında durmak adı- na yeni sosyopolitik projeler yapılandırma arasında bir dönemde bulunmaktadır. Bir yandan, küresel jeopolitik yeniden oluşumlar, Amerika'nın güçsüzleşmesi ve etki alanı yaratabilecek yeni kutupların ortaya çıkışı-özellikle Çin- küresel hegemoni mücadelesinde bölgemizde yeni baskı unsurlarının varlığına neden olmaktadır. Öte yandan, büyük bir öfke de söz konusudur ve feminizm, çevrecilik, gençlerin menfaatleri, ırkçılık-karşıtlığı ve yerli halklar ve toplulukların gündemlerinin artan merkezi ko- numuyla, güçlü siyasi ve toplumsal hareketler farklı bir toplum inşası fikrini desteklemektedir. Bu yolla, somut ütopyalar temelinde eko-sosyal bir dönüşüm için yeni olanaklar ve politikalar bu bölgelerdeki protestolar ve günlük mücadelelerle şekillenmektedir.

Ancak, birbirine karşıt bu güçler arasındaki savaş oran- tısızdır. Kamuoyunun gelişim gösterdiği ülkelerde dahi, ulusal hükümetler de dahil güç projesi hegemonik olma- ya devam etmektedir. Bu durum, her ne kadar sonuçları itibarıyla bir başarısızlığa işaret edip, insanlığı felakete sürüklese de, kapitalist örüntüler ve neoliberal ideolo- jiyile güdümlenen sosyoekonomik ve kültürel süreçlerde izlenebilir. Şişirilmiş umutların eşliğinde güç kazanmış olsa dahi, popüler siyasi güçler üzerinde sınırlandırmalar ve zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu yüzden, popüler siyasi güçler kendi hegemonyalarının azaldığı- nı görmeyi kabullenemeyenler ve onları desteklemesine rağmen beklentilerinin bir türlü karşılanmadığını gören sektörlerin oluşturduğu güçler arasındaki çapraz ateşin ortasında kalmışlardır.

> Günümüz Latin Amerika Sosyolojisinin Rolü

Görülmektedir ki, bölgemizdeki nüfusun çoğunluğunun kaderinin etkileneceği eş benzeri olmayan bir dönemin içindeyiz. Sosyolojinin doğasında, bu süreci tanımlamak, sonuçları üzerine düşünmek, gelecekteki konumunu öngörebilmek ve bu geleceğe dair önerileri ele almak

yatmaktadır. Böylesi bir duruma tarihte ilk kez tanıklık edildiğinden, Latin Amerika sosyolojisi mutlak bir acili- yet içerisinde ve şevkle epistemolojik, teorik metodolojik ve teknik boyutlarda gayret göstermelidir. Latin Amerika sosyolojisi, tarihi boyunca hep böyle bir girişimle anıl- mıştır. Örneğin, verimli bir denemeci tarzdan bilimsel sosyolojiye geçişi sağlayan yeniliklerle, bilimsel sosyolo- jinin üstesinden taraflı sosyoloji ve eylem araştırmalarıyla gelerek, bağımlılık teorisi ve politik ekoloji üzerinden kalkınma teorisini sorgulama, feminist teorilere yönelik epistemik yenilikler ya da Batı dünyasının hegemon te- orilerine karşı duran toplumsal hareketlere dair Latin Amerika-tarzı yorum önerisini hatırlayalım. Bu yenilikle- rin her birini, toplumsal değişimlere karşılık yeni-temel- lendirmeler olarak nitelendirebiliriz.

Bu noktada, sosyolojinin karmaşık küresel ve bölge- sel sistemleri irdelemesi ve anlaması için pratik ve te- orik değişimleri tanımlaması büyük önem taşımaktadır. LASD'nin çalışma gruplarıyla beraber iklim, yoksulluk, kalkınma modelleri, toplumsal hareketler, kültürel dö- nüşümler ve kimlik dönüşümleri ya da sömürge sorunu gibi karmaşık konular üzerinde düşünmeye yönlendiren merkezi önemdeki tartışmaları tematik olarak öcele- yecek şekilde bir yeniden yapılanma içinde bulunması gerekmektedir.

Bu makalede kısaca değinilen Latin Amerika ve Karayip toplumundaki değişimler, Latin Amerika sosyolojisini yeniden canlandırmaya aynı zamanda birçok yönden LASD'a yetmiş yıl boyunca eşlik eden tüm eleştirel mira- sımızı da kurtarmaya teşvik etmektedir. Dönüşebilmek, anlamaya dair görevimizi icra edebilmek için bakış açıla- rımızda ve yaklaşımlarımızda yeniliğe gitmeliyiz. Bununla birlikte, sosyolojiyi, devlet üniversitelerini ve tehditlere, misillemelere, mahkumiyete maruz kalmış, hatta cina- yete kurban gitmiş bölgemizdeki ve dünyadaki sosyolog- ları cansiparane savunmalıyız. Biz, her biriyle dayanışma içinde olduğumuzu bildirir, disiplinimizi ve onun dönüş- türücü gücünü pekiştirmek için ortak ve enternasyonalist bir eylem çağrısında bulunmak isteriz.

Bu bildirge herhangi bir ülkenin ya da yazarın adını ve kimliğini ifşa etmez, ancak sadece bir kişi bu kuralın dışında kalmaktadır: En değerli davalara sıkı sıkıya bağlı bir sosyolog olarak örnek yaşam sergileyen, Meksikalı büyük sosyolog ve LASD eski başkanı Pablo González Casanova'ya doğumunun 100. yılı sebebiyle Genel Kurulumuz şükranlarını sunmaktadır. Kariyeri ve çalış- malarının Latin Amerika ve Karayipler'in şimdiki ve gele- cek nesilleri için örnek olması dileğiyle.■

Meksiko, 19 Ağustos 2022

> Parçalanmış Brezilya

Elísio Estanque, Coimbra Üniversitesi, Portekiz, ve ISA Sosyal Sınıflar ve Toplumsal Hareketler (RC47) Araştırma Komitesi Üyesi ve **Agnaldo de Sousa Barbosa**, São Paulo Devlet Üniversitesi, Brezilya

Popüler mahallelerinden birinde çamaşırlar arasına asılmış Brezilya bayrağı. Fotoğraf: Charl Durand, Pexels.

Brezilya'da yaşanan ciddi toplumsal parçalanmalardan haberdar olmamak mümkün değildir ancak yakın zamanda seçimler özelinde yaşanan tartışmaları tarihsel, sosyoekonomik ve siyasi olmak üzere üç boyutuyla ele aldığımızda, uluslararası okuyucular ülkenin yaşadığı zorluklar ve ikilemleri daha iyi anlayacaktır.

> Tarihsel boyut

Hristiyanlığın yayılmasına yönelik ilk misyoner hareketlerden 500 yıl sonra, köle ticareti ve sömürge sisteminin yıkıcı etkisi Brezilya'da emperyal amaçları kendi cumhuriyetçi hareketleri içine de sızan bir seçkin sınıfının oluşmasına yön verdi. Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra, imparatorluğun içinde bulunduğu kötü durum (1882-1889) seçkinlerin oluşturduğu farklı fraksiyonlar arasındaki çatışmaya dönü-

şerek, gerçek bir ulus projesinin gerçekleşmesini imkansızlaştırdı. Birinci Cumhuriyet'in kuruluşu, hala köleliğin kaldırılmasına (1889) içerleyen ve halkı geri planda tutan yönetimin en muhafazakar kesimlerince desteklendi. Aynı dönemde, "albay yönetimi" ve büyük toprak sahipleri arasındaki ilişki, Getúlio Vargas'ın yirminci yüzyılda yön verdiği geçiş dönemine değin Brezilya siyasetinde etkili oldu. Bu geçişle, sanayileşme yeni bir burjuva sınıfının doğuşuna tanık oldu ve eski toprak sahipleri ve kahve yetiştiriciliği yapan toprak sahiplerinden miras kalan sömürü düzeni üzerinden şekillenen "statü" ile de birleşerek 1920'lerden itibaren, "albay yönetiminin" otoriter etosunu devam ettirdi. İlk Getúlio Vargas hükümetinden sonra (1930-1945), Brezilya'da sanayileşme ve şehirleşme gelişerek, ulusun kalkınmasına yön verdi. Ancak, Getúlio'nun yeni girişimci seçkinler adına kalkınmacı güdüsünü muhafaza etmesine rağmen militarizm, yönetici sınıfın seçkinleri hırslarını körüklemeye devam ederek, başkanın intiharına (1954) ve daha sonra da zorla yönetimin ele geçirilmesine (1964) neden oldu.

> Sosyoekonomik boyut

Sosyoekonomik düzeyde, 1970 ve 1980'lerde Brezilya'daki toplumsal hareketler siyasi gündemin konusu oldu, Lula de Silva'nın merkezi konumda olduğu ve askeri rejimin sonunu getiren yeni sendikacılık hareketi bu hareketlerin en önemlilerindendir. İsyan dalgasının dinamikleri Lula de Silva'nın da eyleme koyduğu sosyal gündem maddesi olan demokrasinin güçlenmesine katkı sağladı. O zaman bile, "Lulist" zaferin hayaleti Collor de Mello'nun başını çektiği oportünist zafere hizmet ederek, Brezilya Sosyal Demokrat Partisi (merkez sağda yer alan) ve Fernando Henrique Cardoso'nun yükselişine olanak verdi. Öte yandan, hükümetin başarılarla dolu geçirdiği dönemin ardından, "Gerçek Plan" (yeni para birimine geçilmesini sağlayan finansal reform) bağlamında ekonomik durgunluk 1990'ların sonundaki yüksek dış borç ve finansal sermayeye yarayan vergi politikasıyla da birlikte, sosyal istikrarsızlığa, kayıt dışı iş kollarının artışına, düşük ücretlere ve artan eşitsizliklere neden oldu.

> Siyasi boyut

Günümüz Brezilya toplumunda siyasi boyut, siyaset ve seçim alanını tam ortadan ayıran bir bölünmeyle tanımlanabilir. Bu anlamda, Brezilya'daki siyasi sisteme dair birkaç noktayı hatırlamak işe yarayabilir. İdeolojiler, başkanlık rejimi, diğer bir deyişle, sözde "başkanlık koalisyonu" : parlamenter sistemin aldığı kararlara bağlı olarak istikrarı sürdür-

>>

rülebilir kılınan bir başkanlık sistemine dair yazılı olmayan kurallar bütünü denilen bir sistemin içinde erimektedir. Profesör Cicero Araujo'nun deyişiyle, bu bir tür "[görünmez oda](#)" dır ve Fernando Henrique Cardoso'dan beri, "resmi güç mekanizmalarıyla iç içe geçmiş ve devlet gücüne resmi olmayan yollardan eşit düzeyde erişim sağlayan bir yoldur. Özellikle kamu kaynaklarıyla ilişkili ve bu kaynaklara bağlı olarak siyasi temsiliyet (tüm düzeylerde) ve ekonomik güç arasında karmaşık bir ilişkiyi işaret etmektedir." Bununla birlikte Brezilya'da Başkan, Federal Kongre, Eyalet Valileri, Kongre ve Senato'nun eş zamanlı seçildiği bir oylama sistemi vardır. Bu durum da zirvelerde sonu bir türlü gelmeyen müzarekeler ve alma-vermeye yönelik işlemlerin varlığına işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, süreci manipüle etmek kolaydır ve bu durum siyasi partileri ve demokrasiyi itibarsızlaştırır.

> Şeytani seçimler

Eski bölünmeler yeni seçim tartışmasında da kendine yer bulmuştur. Aslında, "fikirlerin tartışılmasından" ziyade, bir yanda taktikler ve koalisyonun diğer yanda seçim anketlerinin konuşulması seçim üzerinde hakimiyet kurma çabasını gösterir. Çıkar çatışması, rakibi şeytanlaştırmaya yönelik baskının kurulduğu Maniştist bir anlatıya dönüşmüştür. Böylece, düşmanın her iki taraftan da şeytani bir imgeye dönüştürülmesi, son seçim kampanyasında nefreti karar verme sürecinde merkezi bir noktaya taşımıştır. Ciro Gomes ve Simone Tebet'in (ilk turda yalnızca oyların % 7,2'sini almıştır) temsil ettiği "üçüncü yolun" bir alternatif sunamamasıyla, Bolsonaro ve Lula tabanlarını harekete geçirmiş ve birbirlerini Brezilya ulusuna ve halkına karşı kötü niyetler taşımakla suçlayarak, kararsızları etkilemeye çalışmışlardır. Avrupa'da olduğu gibi, korku ve öfke seçim silahı olarak kullanılmıştır.

> Nefret ve önlenen bir darbe

Büyük ekonomik çıkarlar (özellikle endüstriyel tarıma yönelik), medya, Evanjelik kiliseler ve dijital ağların (WhatsApp gibi) yardımıyla, İşçi Partisi-karşıtı duygularla körüklenerek, kendisini yalnızca İşçi Partisi ve Lula da Silva'ya karşı değil, solcu, sosyalist, komünist olarak tanımlanan her şeye

dair (sınıf) nefretine dönüştürmüştür. İnsanları sefalete sürüklemesi beklenen olası ekonomik çöküşün arifesinde, ortalama ve halk kesiminin kafası tamamen bunlarla karıştırılmıştır. Bu nedenle, Bolsonaro benzin fiyatlarına (kamu hizmetlerinin ipotek altına alınması demek olsa da) yönelik önlemler almayı denemiş ancak başarısız olmuştur. Lula da Silva tüm bu olayların merkezinde gelecekte bahsetmeye vakit bulamamıştır. Aslında, Brezilyalıların, özellikle de yoksul kesimin- yirmi birinci yüzyılın başında yaşadığı "altın çağından" bahsetmesi yeterli olacaktı. Darbe tehdidi, her ne kadar seçim öncesi dönemde uzun süre boyunca anılmasa da, daha sonra ana yargı organları (özellikle Yüksek Seçim Kurulu ve başkanı, Alexandre de Moraes) darbenin gerçekleşmesi yönünde engel oluşturmuş, askeri güçlerin en radikal kolunu bertaraf etmiştir.

> Barikatlar ve normalleşme

Sonuç olarak, Bezilya toplumunda gerilim, Lula da Silva'nın zaferinden sonra rakibin mağlubiyeti kabul etmemesinden ve sonuçlar açıklandıktan iki gün sonraya kadar sessiz kalmasından ötürü seçim sonrasına taşınmıştır. Toplumun en radikal kesimlerinin bu olaya tepkisi, ana yollara yüzlerce barikat kurmak ve meclisin göreve gelmesiyle başkent Brasília'da bulunan üç hükümet binasına zarar vermek olmuş, Lula'nın başkanlık seçimlerini kazanmasına yönelik nefret dolu öfkenin bir yandan demokrasiyi hiçe saydığı görülmüş bir yandan da zincirlerinden kurtulmuş yargı sistemine yeni zorluklar getirmiştir. Kamuoyunda etkili aktörlerin çoğu, Bolsonaroizm ile buna bağlı güçler tarafından yapılan suç eylemlerine dikkat çekmektedir. Görevdeki başkan kendini bu müdahalelerden soyutlamış ve kamyoncu ile protestoculara geri çekilme çağrısında- her ne kadar geç ve inandırıcılıktan uzak olsa da- bulunarak huzuru sağlamış, kurumsal düzeyde bu geçişe yönelik hazırlıklar ve geçişin gerçekleşmesi bir "normalleşme" hareketine yön vermiş, umut verici yeni bir sürece giden ilk adım atılmıştır. Bu imkansız olmasa dahi üstün bir gayret gerektirmektedir. ■

Elisio Estanque'ye ulaşmak için <elisio.estanque@gmail.com> Twitter: [@ElisioE](https://twitter.com/ElisioE)
Agnaldo de Sousa Barbosa'ya ulaşmak için <agnaldo.barbosa@unesp.br>

> İran: Bu Bir Protesto Değil, Bu Bir Devrimdir

İranlıların Sesleri

İran'daki protestolara destek amaçlı "KADIN, YAŞAM, ÖZGÜRLÜK" sloganıyla yapılan sokak gösterileri, 2022.
Fotoğraf: Flickr.

1 3 Eylül 2022'de, Sakkız'dan adı Mahsa Amini olan 22 yaşında İran Kürdü bir kadın Tahran'da, dışarda uygunsuz bir kıyafetle dolaştığı gerekçeyle ahlak polisi tarafından tutuklandı. Amini'nin göz altına alındığı sürede gördüğü şiddet nedeniyle komaya girmiş olduğu düşünüldü ve Amini, hastanelik olmasından üç gün sonra da hayata veda etti.

Amini'nin ölümü İran'da yeni bir protesto dalgasının fitilini ateşledi ve bu protestolar sadece cinsiyet ayrımcılığının sona ermesini değil bununla birlikte İslam Cumhuriyeti'nin de yıkılmasını amaçlıyordu. İran rejiminin yanlış uygulamaları ve reformistlerin ihaneti nedeniyle, protestocular artık reform fikrine inanmıyorlardı. Onlar artık devrim istiyorlardı.

> İran'da protesto dalgası

Bu protesto hareketinin bir parçası olarak birçok genç kız ve kadın başörtülerini çıkarttı ve onları herkesin gözleri önünde yakarak, devlet zoruyla örtünmeye ve devlet tarafından bedenlerinin kontrol edilmesine tepki gösterdi. Son kırk yılda kadınlar protestolarda aktif ve önemli bir rol oynamaktadır, toplumsal cinsiyet meselesi protestoların tek nedeni değildi- sadece 1979'daki protestonun tek amacı kadınların örtünmesini devlet eliyle zorunlu kılan yasaya tepki göstermekti. Şimdiki protesto hareketinde öğrencilerin tek talebi üniversite kafeteryalarında cinsiyet ayrımcılığına son verilmesiydi.

Genç kadınların kamusal alandaki protestolarla görünür olmasına rağmen, "kadın, yaşam, özgürlük" sloganı protestonun iletmek istediği ana mesajdı, kadın ve toplumsal cinsiyete dair kitlesel kültürel ve sanatsal üretimde kullanılan egemen semboller, toplumsal cinsiyetin de gündem maddesi olması, protestocular ve taleplerinin yalnızca kadın ve toplumsal cinsiyetle sınırlı kalmayan çok yönlülüğüne de işaret etmektedir. Protestolar, birbirinden nesil, sosyal, etnik, dini ve coğrafi olarak farklılaşmış İranlıları, cinsiyetleri ne olursa olsun bir araya getirmiştir. Ülkenin farklı coğrafyalarından erkek öğrenciler, öğretmenler, doktorlar, tüccarlar, işçiler ve sivil kan bağışçıları protesto ve grevlere katıldı. Dolayısıyla, aslında hepimiz geniş çaplı bir toplumsal harekete tanıklık ettiğimizi bilmeliyiz.

Başörtüsü meselesi, İslam Cumhuriyeti'nin 1979'dan beri çözme başaramadığı konulardan sadece bir tanesidir. Devlet, Müslüman kimliğini ve özelliğini korumak adına zorunlu örtünme ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konularda sert bir tavra büründü ve kendisini sonunda bir açmazın içinde buldu, devlet- İran nüfusunun yarısı zorunlu örtünmeye karşı çıkmasına rağmen, uzlaştırıcı hiçbir düzenleme ya da yasal değişikliği gitmedi.

Rejimin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardaki yanlış uygulamaları ve yanlış yönetimi çoğu İranlı'yı memnuniyetsizliğe, öfkeye ve umutsuzluğa sürükledi. 2017, 2018, 2019 ve 2021 yıllarında İranlılar işsizliği, artan petrol fiyatlarını,

su eşitsizliğini, hava kirliliğini, ve ekonomide atılan yanlış adımları protesto etmişlerdi. Mahsa Amini'nin ölümü artık her şeyin farkında olan İranlılar için bardağı taşıran son damla oldu.

Protestocular reform ya da sistemin düzelmesini talep etmediler, zaten reforma inanmıyorlardı. 1990'ların sonu ve 2009'daki Yeşil Hareket arasındaki dönem kanunlarda, siyasi reformlarda ve kadın haklarında değişikliğe gidilmesine dair söylemlerin geliştirilmesine sahne olmuştu; ama reform yanlısı bireylerin engellemeler, tutuklamalar, ev hapsi, işkence ve zorla itirafa maruz bırakılmaları nedeniyle reformlar çağı kapanmış oldu.

> “Artık korkmuyoruz, savaşıcağız”

2022 yılının kasım ayında, İran Yargı Erki Başkanı Gholamhossein Mohseni-Ejei protestocuları bir masa etrafında toplanmaya davet etti ve “Ben hazırım. Haydi konuşalım. Eğer biz yanlış yaptysak, bunları yeniden ele alabiliriz” dedi. Ancak, İranlı protestocular bu çabayı ihanetle sonlanacak bir taktik olarak gördüler. Onlar da şu sloganla karşılık verdi: “Bu bir protesto değil, devrimdir.”

Protestocular, İslam Cumhuriyeti'nin sona ermesi çağrısında bulunacak kadar ileri gittiler. Hep bir ağızdan “Diktatöre ölüm” ya da “Hümeyni'ye Ölüm” sloganları atarak, duvarlara ve ellerindeki pankartlara korkusuzluklarını ve kararlılıklarını ifade etmek için “ Artık korkmuyoruz, savaşıcağız” diye yazdılar. Bu protestoların, devrimin ayak sesleri olduğuna inanıyorlardı. İslam Cumhuriyeti'nin belirgin sembollerini ya harap etmişler ya da yakmışlardı. Bunların arasında, polis ve Besic karakolları, “İslam Cumhuriyeti Sokağı” ya da “Filistin” sokak işaretleri, İslami Cumhuriyet'in kurucusu Ruhullah Hümeyni ya da İslam Devrimi Muhafızları Ordusu (İDMO) komutanı Kasım Süleymani'nin heykelleriyle beraber Hümeyni ve şu anki dini lider Ali Hamaney'in fotoğrafları ve afişleri de vardı.

Protestoların ilk üç haftasında İran rejimi tepki vermek konusunda yavaş ve hatta çekimserdi. Bu durumun, Eylül

ayının sonunda New York'ta gerçekleştirilen BM Genel Kurul Toplantısı ile ya da Hümeyni'nin sessizliği ve ortadan kayboluşuyla da ilgisi olabilir.

Rejimin otoriter doğasının işaretlerinden biri olarak devletin protesto hareketi boyunca çeşitli yollara başvurma gösterilebilir. Bunlar arasında internete erişimi yasaklamak; geniş çaplı rejim-yanlısı gösteriler düzenlemek; protestoculara plastik mermi ve boya topuyla ateş açmak; protestocuları ve sanatçıları tutuklamak; protestocuları itibarsızlaştırmak; protestoya korna sesleriyle destek veren göstericilerin arabalarına zarar vermek; İran diasporasını suçlamak; dış güçleri protestolardan sorumlu tutmak; ve gerçekleri, sloganları ve olayları çarpıtmak sayılabilir.

Muhafızlar Konseyi ve Uzmanlar Meclisi üyesi Ahmad Khatami ya da İran İDMO komutanı Hüseyin Selami gibi devlet yetkilileri İranlı protestocuları idamla tehdit etti; mahkumların işkence, tecavüz ve idamları ayyuka çıkırsa bile protestolar devam etti.

İran'daki protesto hareketinin ilk aylarından sonra, halen protestoların akıbeti hakkında konuşmak için erkendir. Çekimser ve ortada görünmeyen büyük bir kesimin ve muhalif din adamlarının gösterilere ne zaman katılacakları ya da katılmayacakları sorusu belirsizliğini korumaktadır. Bu sırada, (bir grup) lider (ler) ortaya çıkmıştır ve protestocular hükümetin devrilme olasılığına karşı belli taleplerini dile getirmek için örgütler ve koalisyonlar kurmaya başlamışlardır. Uluslararası arenadaki ilk görünür-lükleri sonrasında, bu çatışmalar bir nevi normalleştirilmiş ve dünyanın geri kalanı için de haber değeri taşımamaya başlamıştır. Böyle bir durumun tekrarlanıp tekrarlanmayacağı ve uluslararası kamuoyunun İran rejiminde yaşanabilecek değişimlere karşı nasıl konumlanacağı ise zamanla görülecektir. ■

Küresel Diyalog'un editörlerine ulaşmak için <globaldialogue.isa@gmail.com>

